

K

Művészet és Gondolat

KALLIGRAM

■ 2014 JÚNIUS ■

XXIII. ÉVFOLYAM, 2014. JÚNIUS

TARTALOM

- 3 **PÉTERFY GERGELY** ■
Kitömött barbár (részlet)
- 12 **HALASI ZOLTÁN** ■
Éhségkór (kutatási összefoglaló)
- 18 **LOVAS ILDIKÓ** ■
Cenzúra alatti (regényrészlet)
- 25 **SZIJJ FERENC** ■
Fényleírás / Napfény (vers)
- 27–29 **BAJTAI ANDRÁS** ■
27 Kavics
27 Sziámi
28 Bál
28 Romlott ajándék
29 Madártánc (versek)
- 30–31 **RÁCZ PÉTER** ■
30 Szerepcsere
30 kint tágasabb
31 A lassú szó
31 Utóirat
31 Miért kapod (versek)
- 32–33 **FELLINGER KÁROLY** ■
32 Farkasverem
32 Juli
33 Tulajdon
33 A (versek)
- 34 **BALÁZS ATTILA** ■
Magyar Fauszt (regényrészlet)
- 43 **MORSÁNYI BERNADETT** ■
Arabs (novella)
- 46–49 **BARAK LÁSZLÓ** ■
46 Tízszer öt sor ez meg az...
48 Öregapa
49 A hangulat meg az akarat (gyerekversek)

■	50–52	KOLLÁR ÁRPÁD	■
	50	Én	
	51	Ez a nap	
	51	Apa szerint	
	52	Dolgok, amiket nem tudok	(gyerekversek)
■	53	KARÁTSON ENDRE	■
		Kénköves	(novella)
■	60	SZUNYOG ZSUZSA	■
		Boldogságkommandó	(regényrészlet)
■	68	SZAPPANOS GÁBOR	■
		Egy halotti tor és következményei	(elbeszélés)
■	80	A FORDÍTÁS MINT SZELLEMI BARKÁCSOLÁS	■
		Karol Wlachovský műfordítóval Mag Gabriella beszélget	
■	96	ANGHY ANDRÁS	■
		Egy kő	(Csontváry baalbeki „áldozóköve”)
■	101	DEBRECENI BOGLÁRKA	■
		Álmaimban Amerika	(Csepregi János <i>Az amerikai fű</i> című kötetéről)
■	102	JÉGA-SZABÓ KRISZTINA	■
		Inter	(Borgos Anna <i>Nemek között, nőtörténet, szexualitástörténet</i> című kötetéről)

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
kalligram@interware.hu

SZERKESZTŐK:
Beke Zsolt
zsoltbekezsolt@gmail.com

Szilágyi Zsófia
szilagyi73@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor

TÖRDELŐ: Róth Andrea

FELELŐS KIADÓ: Szigeti László

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:

Grendel Lajos

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Földényi F. László,
Keserű József,
Márton László,
Németh Zoltán,
Rédey Zoltán

FŐMUNKATÁRSÁK:

Csehy Zoltán,
Hizsnyai Zoltán

Szerkesztőség és kiadó:
811 03 Bratislava–Pozsony,
Staromestská 6D, 2. emelet,
tel./fax: (00421 2) 544 15 028

Levél cím: KALLIGRAM spol. s r. o.
P.O. Box 223, 810 00 Bratislava 1

Szlovákiai megrendelések:
distribucia@kalligram.sk,
valamint a szerkesztőség címén.

Magyarországi elérhetőség:
kalligram@interware.hu

Támogatóink:

A Szlovák Köztársaság Kormányhivatala
(Realizované s finančnou podporou Úradu
vlády Slovenskej republiky – program
Kultúra národnostných menšín 2014)

Nemzeti Kulturális Alap

Kiadja: Kalligram Kiadó Kft., Pozsony
és Kalligram Polgári Társulás
(OZ Kalligram, Fő utca 39/17, 929 01
Dunajská Streda/Dunaszerdahely,
IČO 42 291 810).

Nyomja: Expresprint spol. s r. o.,
Partizánske
Példányszám/Náklad: 1000 db/ks
Ára: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap 1-jén

Kitömött BARBÁR

Lobkowitz herceg elégedetten szemlélte a fiú fejlődését, de a nyugalmat hamarosan új aggodalom váltotta fel. Most már türelmetlenül várta a pillanatot, amikor tanítványa elméje végre színt vall, és kiderül, hogy vajon csak a tanultak pusztá reprodukciójára képes-e, avagy eljut odáig, hogy az elsajátított ismeretekből valami egyedit és soha-nem-voltat teremtsen. Hogy ne csak szervesen, idegen anyag legyen elméjében a tudás, mint a preparátumokban a kóc, hanem hússá és vérré váljon benne, amely saját életet él. Talán maga sem tudta pontosan, hogy mire vágyik, de egyre türelmetlenebb és kíváncsibb lett. Már nem volt számára elég, ha Angelo hibátlan ujjrenddel skálázott végig az orgona regiszterein, vagy makulátlanul elragozta erős aorisztoszbán a *lambanein* igét, és a derekasán begyakorolt négykezesek és az improvizált latin költemények sem tették boldogabbá.

De mielőtt választ kaphatott volna ezekre a kérdéseire, kiderült, hogy előbb neki kell váratlan kérdésekre válaszokat adnia, s hogy a tökéletes mértani alakzatok változatlanóságát is van, ami fenyegette.

A szicíliaiak, akik már a spanyol Habsburgok uralmát is látványosan utálták, az osztrák Habsburgokkal képtelenek voltak megbarátkozni. A hercegnek nem egyszer kellett megálázva eloltatnia a kert díszkivilágítását és lefújnia a már előkészített tűzijátékot, amikor bebizonyosodott, hogy a császárnő születésnapjára rendezett ünnepségen egyetlen tősgyökerez szicíliai család sem fogja képviseltetni magát. A márki, Angelo első gazdája is csak egy üdvözlőkártyát küldött, arra hivatkozva, hogy már hajnalban hajóra száll Egyiptom felé.

A kis létszámú Habsburg kolónia nyomott hangulatban majszolta a bécsi krémeseket, s már a fókák ütemes csobbanásai sem hatottak kellemesnek.

1734 tavaszán a herceg hagyta, hogy a görög tűzmester elindítsa a szikrázó látványosságot, amit kettesben néztek végig Angelóval.

A fiú sokat nyurgult az évek alatt, kék felöltőben, keményített csipkés kezujjal állt az ura mögött, jobb tenyerén tartva az ezüst pezsgőtálcát. A herceg kortyolt egyet, miközben az öböl vizén tükröződő tűzijáték fényeit nézte, aztán csendesesen közölte, hogy alighanem rövidesen véget ér a messinai tartózkodás. A spanyolok megállíthatatlanul nyomulnak előre északon, Don Carlosnak kétszer akkora lovassága van, mint a nyomorult alkirálynak. A helytartói megbízatásának alighanem vége, a sziget a spanyol korona alá kerül, úgyhogy ez a déli kaland most véget ér. Ősztől a lombardiai hadszíntéren kell lenni, ha a dolgokban addig nem következik be gyökeres változás. Angelo maradhat majd Milánóban, de jobban örülne neki, mondta a herceg, ha vele tartana a hadjáratba. Úgysem látott

még tisztességes háborút. Mert ezek a lengyelek már megint belebonyolódtak valamibe, ahogy már ez régi szokásuk... na de még nem is meséltem neked a lengyelekről, mondta. Belekarolt Angelóba, és egész hajnalig részletezte az európai politikai zűrzavart, amely most épp az itáliai királyságok fölötti marakodásban tör felszínre.

A herceg felesége már évekkorábban visszaköltözött Bécsbe, és olyan látványosan és tüntetően csalta az urát, hogy Lobkowitznak minden kedve elment attól, hogy valaha is visszatérjen a császárvárosba. Egyre jobban megszokta, hogy mindenhová magával viszi Angelót, és mivel mindig is megvolt az a sokak által utált, gyanús szokása, hogy magában beszél, ezt most végre mindkettejük előnyére fordíthatta. Elmondhatta valakinek a gondolatait, Angelo pedig megtanult csehül: a herceg ugyanis, hiába beszélt kiválóan németül és olaszul, igazán gondolkodni csak az anyanyelvén tudott, s eddig orra alá dűnnögött monológjai is ezen az idegen fül számára szokatlanul recsegő és csikorgó nyelven szólaltak meg.

Nyár elején, amikor Don Carlos elfoglalta Nápolyt, és a Habsburg alkirály elmenekült, a német hadsereg kelet felé próbált kitörni a spanyol harapófogóból. A bitontónál besorozult csapatok megsegítésére az egész szicíliai hadsereg a Lobkowitz-féle bámulatos mértani alakzatokban behajózott a messinai szorosban, miközben felhangzott a kikötőben összegyülekezett ünneplő szicíliaiak ujjongása. A városokban Habsburg színekbe öltöztetett szalmabábokat égettek, és minden tekintetben olybá tűntek, hogy a boldogságuk elől már csak ezt az egyetlen akadályt kellett elhárítani. A herceg fanyar mosollyal tűrte a megaláztatást, és szigorúan megtiltotta a katonáinak, hogy a köpködőknek, káromkodóknak bajuk essen. Mit számít egy kis civil hisztéria: egy a feladat, megőrizni a hadosztály rendjét és fegyelmét. *Aquila non captat muscas*, mondta egy római gőgjével, és roppant büszke volt, hogy Angelo kapásból csehre fordítja a latin szállóigét.

Június elején, amikor a herceg a bitontói vereség után megmaradt csapatokkal, halálos rosszkedvvel visszatért Messinába, Angelo átélhette a rettegés fenségét, és végre a saját szemével tapasztalhatta meg azt, amiről Hérodotosznál, Liviusnál vagy Sallustiusnál olvasott: a történelmi idő, mint egy szőnyeg egy végtelenbe vesző lépcsősor távolából, hirtelen egészen a lábáig gördült.

A spanyol flotta hatalmas hajói ágyúcsövektől tuskés oldalaiikkal az erőd felé fordulva felsorakoztak az öböl vizén, és a herceg csak a becsület kedvéért várta meg az első sorozaatot – amelyet ugyancsak előzékenységéből a spanyolok jóval az erőd fölé céloztak –, s csak akkor adta meg magát. A történetíróknak szóló gesztus után azonban kétségbeesett és katikus menekülés kezdődött: a naszádokat követő kisebb hajókon érkező zsoldosok nem voltak hajlandók zsákmány és öldöklés nélkül kipipálni a feladatot, és talán a parancsnak ellenszegülve, talán egy titkos paktum engedélyével lopva partra szálltak és rajtaütöttek a Habsburg helyőrségen.

A zűrzavar látványa, az egymás hegyén-hátán menekülő katonák, akik elhagyták csapattestüket és eldobálták felszerelésüket, a felbomlott alakzatok, amelyek most egyetlen hörgő, ziháló, kormos és véres masszává olvadtak össze, hosszú hónapokra búskomorságba taszította a herceget: a rendtelenség és a tanultak látványos megtagadása jobban megviselte, mint maga a vereség.

Hajón menekültek észak felé, megosztva a helyet az osztrák uralommal lepaktáló szicíliai családokkal, akik a spanyol bosszútól rettegve most dühöngve és sírva hagyták ott otthonukat, s persze mindenért a kudarcot vallott hadsereget okolták, és kétségbeesetten faggatták a herceget, megterem-e a citrom és a narancs Bécsben.

A márkiról, Angelo első gazdájáról nem érkezett több hír.

Évekkel később, amikor, a szakadó, hideg esőben a Kárpátok déli átkelőinél a hadállásokat építő csapatoknál töltötték a telet, Angelo az ideje nagy részét a sebesültek körül töltötte.

Az idős Savoyai Jenő utolsó török háborújában hibát hibára halmozott, s a korábbi évtizedek Dunától délre megszerzett hódításait sorra fel kellett adni. Lobkowitz dühöngve verte az asztalt, és próbálta meggyőzni az aggastyán hadvezért terve kivitelezhetetlenségéről, de az öregúr kézlegyintéssel söpört le minden ellenvetést. A törökök sok évtized után újra ráéreztek az osztrák vér ízére, s a sorozatos kudarckok nyomán ezrével érkeztek a sebesültek.

Angelo akkor már sok mindent tudott az orvostudományról.

Tudta, hogy sosem lehet orvos, és már csak a saját kielégíthetetlen kíváncsisága hajtotta, mert Bécsben hamar rájött, hogy a fekete embertől inkább a halált várják a hozzátartozók, semmint a gyógyulást. Őt másfajta kíváncsiság és másfajta célok hajtották a szenvedő, a titkukat feltáró, kinyitott, kibontott, feltárt testek felé, mint azokat a fiatalembereket, akik megélhetést, megbecsülést, hatalmat, társadalmi elismertséget vártak ettől a diszciplínától.

Ő arra volt kíváncsi, hogy ő maga milyen. Abban már megnyugodott, hogy az ő különleges, undort és kíváncsiságot, feltűnést és gúnyolódást kiváltó teste is ugyanaz a test, mint a csodálkozóké, mégis úgy érezte, nem hatolt még elég mélyen ebbe a titokba.

Kuhn doktor, az öreg katonaoorvos, aki eleinte hallani sem akart arról, hogy Angelót a betegek közelébe engedje, lassanként rájött, hogy a herceg tényleg nem füllentett, amikor azt állította, hogy a fiú az elmúlt két évben szinte ki sem tette a lábát a bécsi kórházakból, ahol mindent megtanult az emberi testről, a csontvázról, a porcokról, erekről, s főleg a sebek legkülönfélébb fajtaíróiról, amit csak lehetett.

Bár néha hibázott még a latin szakkifejezésekben, s adós volt még néhány alpmű elolvasásával, biztos kézzel állította el a vérzést, rakta helyre a ficamot és varrta a sebet. Persze a békés bécsi évek alatt főleg civil sebesülésekkel találkozott, tetőről leesett ácsok, lovas kocsis gázolta öregek, parázsba esett gyerekek sebei mellett segédkezett, s a harctéri sérülések újjak voltak számára. De az öreg orvosnak így is be kellett vallania, hogy az ifjú négernek különlegesen finom és szerencsés keze van, s ez a hír hamarosan a katonák között is elterjedt, s törésekkel, ficamokkal rövidesen többen keresték fel őt, mint a tapasztalt és kipróbált katonaoorvosokat.

Addigra már a herceg rájött arra, hogy Angelo különleges képessége nem a zenében, a matematikában vagy a történettudományban fog megmutatkozni, bár ezeket a diszciplínákat kifogástalanul elsajátította, megtanult fűgát eszkábálni, ismerte a hangszerek hangterjedelmét, biztos kézzel kísérte continuóval az herceg udvari zenekarát, órákat tudott magas szinten társalogni a római birodalom bukásának okairól vagy a lutheri és kálvini tanok káros voltáról, és a kamatszámításban, vagy egyéb közkeletű matematikai feladatban sem lehetett fogást találni rajta.

Mindent helyesen és alaposan tudott, mégsem terjeszkedtek a képességei egy bizonyos határnál tovább. A herceg azonban hamarosan rájött, mi az a különleges tulajdonság Angelóban, amelyet az első találkozástól fogva megsejtett benne.

Az első jelek szinte észrevétlenek voltak, s csak később kaptak értelmet, amikor a herceg visszagondolt, hogy Angelo gyerekként is első mozdulatra megtalálta a keresett oldalt a könyvben, s bármilyen elveszett a házban, csak ő volt képes előkeríteni, de ő aztán az első

mozdulatra. A szobalányok és lakájok meg voltak győződve, hogy a gyerek ezzel próbál fel-tűnést kelteni: elcsen dolgokat, eldugja, aztán látványosan megtalálja. Sok ütleget, nyak-levest kapott ezért, de az esetek csak nem akartak ritkulni. Végül a herceg maga tette próbára védencét: a székpárna alá rejtette a tubákosszelencéjét, majd színlelt kétségbeesésben Angelóhoz fordult. A gyerek fél órán át kereste, felforgatta az egész lakosztályt, minden polc, könyv és párna alá benézett, kivéve azt az egyetlen egyet, amely alatt a szelence rejtőzött. A herceg bizonyítottan látta a személyzet vádját, és három napra egy kancsó vízzel a pincébe záratta Angelót.

A lakáj fülénél fogva vonszolta a kézzel-lábbal tiltakozó, visító gyereket a pince felé, amikor azonban ki akarta nyitni az ajtót, hiába kereste a kulcsot, amit az övén lógó karikán szokott hordani. Dühöngve matatott, beletúrt a nadrágja zsebébe, levette a cipőjét és kirázta, de a kulcs csak nem került elő mindaddig, amíg Angelo le nem nyúlt a fal tövébe és arrébb nem billentett egy követ: a lakájnak akkor jutott eszébe, hogy előző nap, amikor bezárta a pincét, valóban hallott valami furcsa csörrenést a háta mögött. Nevetve vitte vissza Angelót a herceghez, aki gondolkodóba esett, s most már a végső bizonyosság-hoz inkább megvárta, hogy a véletlen maga intézze a dolgokat.

Amikor néhány nappal később valóban elkeveredett egy levél, amelyet az alkirálynak írt, s Angelo diadalmas arccal halászta elő az íróasztal és az ablakpárkány közötti résből, Lobkowitz leszűrte a tanulságot, hogy a szerencse nem egyoldalúan működik – neki kell elvennie azt, amit ő akar visszajuttatni. Később is sokszor csodálhatta meg Angelo egészen kivételes és üde szerencséjének angyalát. A hadjáratokban közvetlenül a lábuk előtt becsapódó ágyúgolyók, fölöttük a falba fúródó lövedékek, karnyújtásnyira mellettük leszakadó hidak, másodpercekkel a távozásuk után kigyulladó épületek jelezték, hogy az angyal jelen van, figyel és dolgozik. De hogy milyen az, amikor igazán kiterjeszti a szárnyait, Lobkowitz herceg már nem pillanthatta meg. Csak előleget kapott abból a kivételes és káprázatos szerencséből, amely Angelót aztán csaknem húsz évvel később érte Frankfurtban.

Angelo húszéves volt, a herceg ötvennégy, amikor már biztosan érezte, hogy sikerült létrehoznia önmagából egy majdnem tökéletes másolatot, aki ugyanazokat a könyveket olvasta, ugyanazokat a zenéket játszotta és ugyanazokat a matematikai képleteket ismerte, mint ő. Együtt silabizáltak – fél kézzel keresgélve a hangot a zongorán – Händel Messiasának vaskos partitúráját, amelynek az volt a különlegessége, hogy a londoni mester saját keze jegyzése volt: a herceg Willibald Gluckkal, apja erdészének fiával együtt vette Londonban a kincset, külön ezért téve meg a hosszú utazást, s nem akadt nap, hogy ne mélyedt volna benne el egy-két órára. A hatalmas fólió félig a herceg, félig Angelo ölében nyugodott, s miközben fél kézzel tartaniuk kellett, a szabad kezükkel keresgéltek a billentyűkön, s a teljesebb összehatás kedvéért elképzelték és utánozták a hangszercsoportok szólamait: Lobkowitz a fúvósokat szerette utánozni, összecücsörített ajakkal, vagy az ökléből trombitát formálva, Solimannak pedig a vonósok kara és a kórus jutott.

Ha a herceg olvasni akart, megkérte Angelót, hogy olvasson fel neki: megnyugtatta a mély tónusú, selymes hang, amelyhez, úgy érezte, tökéletesen illenek Cicero leveleinek bölcs körmondai vagy Seneca sátáni gnómái.

Órákig görnyedtek a terepasztal fölött, hogy az ólomkatonák segítségével kirakják hol a cannaei hol a philippi, hol a karthágói csata pontos mását, vagy amelyikhez épp kedvet kaptak Liviusból vagy Hérodotoszból. A herceg a terepasztal fölött a végletekig kiélvezhette mértani alakzatok iránti szenvedélyét. A leírásnak megfelelően állították be a domborzati viszonyokat, és ha a herceg készletében nem akadt alkalmas formájú domb vagy elegendő fáska az erdő sűrűjéhez, Angelo sebtében kivágott egy-két hegyet vastag papírból és zsákvászonból, vagy fákat fabrikált hurkapálca és lószőr segítségével. Hannibál csatáihoz az elefántcsontból faragott elefántok hátára a herceg Angelo kedvéért feketére pingált ólomkatonákat ültetett, amelyek lándzsát szorongattak, és a másik kezükben ösztökét. Néha hajnalig tologatták a katonákat a játéktájkban, és a herceg vörösbortól meglódlult fantáziával elemezte a hadvezérek döntéseit, míg végül homlokegyenest más kimene-telt nem kanyarított a csatának.

A háborúnak egyedül ezt az asztali, miniatürizált, és legkönnyebben alakítható, szag-talan és zajtalan változatát szerette.

J. G. Schreyer pinxit.

J. G. Schreyer delin.

Angelus Solimanus
Regis Nubiarum gentis Nepos, decoris
Sagittarum famulus. in Afr. in Sicil. Gall. Angl.
fidelis Principum

Solimanus
facie, ingenio validus, es humerosque
Francon. Austria. Omnibus Carus,
familiaris.

Pinxit opus Sculptorem, Josephi Meissl Vianae. et Augusti Vindelicis in Acad. Imp. Artium.

Illetve még egy formában tudott rajongani érte, amelyhez már terep és történelem sem szükségeltetett: a sakkéban.

Angelóval reggelente André Danican Philidor sakk-könyvét tanulmányozták, és pont-ról pontra leellenőrizték, nem lódít-e az angol mester a játszmaelemzéseiben.

Angelo tartotta a kezében a könyvet, mert a herceg mindenáron be akarta bizonyítani, hogy tud annyit, mint az a jöttment zenész, és csikorgó aggyal próbálta kitalálni, vajon milyen lépést eszelt ki a következő körre a szerző. Bonyolult és nehéz rituálé volt ez Soliman számára: úgy kellett egyensúlyoznia, hogy rávezesse Lobkowitzot a megoldásra, mégse legyen nyilvánvaló, hogy nem a herceg esze dobta ki végül a választ.

Philidor a gyalogokra építette a játszmáit, amivel halálra tudta idegesíteni Lobkowitzot.

Valamit nagyon megsértett ezzel a főrendi önértet mélyén, és a herceg mindenáron be akarta bizonyítani, hogy a futók és bástyák megfelelő elhelyezésén múlik minden, a gyalogok pedig gyakorlatilag feleslegesek a pályán. Az elméletéből nem volt hajlandó engedni, és az esti próbapartiknál, amelyek inkább az elméletekről, semmint magáról a játékról szóltak, Angelónak sokszor kellett a végjátéknál szándékosan veszítenie, hogy a hercegi sakkelmélet ne szenvedjen csorbát.

Együtt sétáltak az Augartenben, amikor Lobkowitz gondolkodni akart.

Angelo annyit hallgatta a herceg magányos monológjait, hogy megtanult az ő ritmusaiban gondolkodni. A szavakkal együtt megtanulta az indulatokat és a gesztusokat is, s a lobkowitzi világ tükörképe, vagy pontos mása épült föl benne: legalábbis a herceg közelsége egy ilyen illúziót tartott életben mindkettejüknél. Annyira közel állt a gazdájához, annyira sok időt töltött vele, hogy nemigen tudta elkülöníteni saját perspektíváját az övétől: megszokta, hogy a herceg reflexióit neki kell kimondania, és mint az öreg színész, aki beleragad egyetlen szerepbe, lassan azonosult is vele.

A herceg először érezte, hogy jól esik neki egy másik ember társasága: már rég elfelejtette azt, hogy Angelót másnak lássa, mint önmagát, a különbségeket elkoptatta a közelség. A fiai távol éltek tőle, szerteszét a birodalom különféle tartományjaiban, és az anyjukkal tartottak az apjukról formált, lekicsinylő véleményben. Büszkék voltak arra, hogy nem az apjukra ütöttek, hanem anyjuk élelmes vérvonalát örökölték: a herceg nem számíthatott rájuk abban, hogy testi hasonlóságukon kívül bármi más is továbbvisznek belőle. Waldstein hercegnő fel nem foghatta, mért nem hajlandó az ura részt venni az udvari sürgés-forgásban, ahol a pénz terem, és a háborút hogyhogy nem képes, úgy, ahogy a többi tábornok és főtiszt, üzleti haszonnal lebonyolítani, és ráadásul hogy sülyedhet odáig,

hogy egy néger társaságában mutatkozik. Ez az asszony számára a férje botrányos jellemtelenségeinek végső bizonyítéka volt.

Angelo akkor már évek óta Bécsben élt, s a herceggel mindketten azt hitték, nem mennek több hadjáratba. A háborús kudarcok sorra érték a birodalmat, a francia, spanyol és porosz fölény elkese-ritően szembetűnő volt, és a hercegnek már nem volt

kedve újfajta megoldásokkal kísérletezni. Angelo legtöbb idejét a kórházakban töltötte, es-

téenként pedig lányok után járt, vagy

Franz Gottwald udvari segéd-fogalmazó és Karl Freiheit egyetemi vívómester társaságában hajnalig kártyáztatott.

Lobkowitz számítása bevált:

Angelo sokkal nagyobb feltűnést keltett, mint Waldstein hercegnő hűtlenkedéseinek híre, s a herceg elégedetten figyelte, ahogy a jelenlétükben lassan megváltozik az emberek viselkedése. Angelo társasága állandó feltűnést biztosított számára, megjelenésük eseményszámba ment, a fehér em-

ber módjára beszélő és gondolkodó fekete a herceg különleges képességeinek bizonyítéka lett.

Sokan csak azért váraoztak már kora reggel a Lobkowitz-palota előtt, hogy megpillanthassák a nevelés e különleges remekművét, és egy-két szót válthassanak vele.

A herceg gondoskodott, hogy Angelónál mindig legyen elegendő nyálánság és aprópénz: ahogy kiléptek a palota elé, a fiú szétosztogatta az ajándékokat a váraozók között. Létezésének megfoghatatlan rendkívülisége a herceget is átfor-

málta, s Angelóban sokszor felsejlett a gyanú, hogy amiként ő el-elfeledkezik arról, hogy hiába osztoznak közös gondolatokban, mégis más, mint a herceg, a herceg is gyakran fedelkezhetett bele abba a különleges fantáziába, hogy ha nem is fekete, de valami mégiscsak a körülötte gomolygó, egyhangú világ fölé emeli. Angelo társasága előjogokat, felmentéseket, kiváltságokat adott neki: végre olyan goromba lehetett embertársaival, amennyire csak végtelen mizantropiája diktálta, nem kellett attól tartania, hogy ez lesz a legfeltűnőbb tulajdonsága.

A városban a legkülönfélébb pletykák terjedtek: sokan biztos forrásból vélték tudni, hogy a herceg és néger szolgája szeretők, mások meg azt, hogy ketten különleges varázslatokra képesek, nem fogja őket a golyó, elveszik az emberek akarátát és beelátnak idegenek gondolataiba. A női erényen kacagva gázolnak át, egyetlen asszony, se szűzlány, se meglett matróna, hercegnő, parasztlány vagy apáca nem képes ellenállni a csábításuknak, amit persze szintén varázslattal érnek el. Olyan irigyelt képességekkel ruházták fel őket gondolatban, amelyekkel mind szerettek volna rendelkezni, és olyan bűnök elkövetésével vádolták őket, amilyeneket legszívesebben követtek volna el. Kétségtelen azonban, hogy Angelónak különös hatalma volt fölöttük.

Ekkorra már megszokta, hogy mindenütt feltűnést kelt, és azt is megszokta, hogy ez a feltűnés mennyire fizikai, testi természetű. Sokan nem elégedtek meg annyival, hogy a távolból bámulják, közel merészkedtek, és óvatos mozdulatokkal térképezték fel szándékait, mintha egy kiszámíthatatlan vadállathoz közelítenének. A nők a szemüket meresztgették, hajlongtak, dudorásztak, mellüket feszítették, térdüket mutogatták. Ha nem reagált, huhogni, tapsolni kezdtek, füttyögtek és dobogtak, belekiabáltak a fülébe, ráfújtak a szemhéjára. Egy fajtájukbeli férfi előtt sohasem viselkedtek volna így: Angelo jelenlétében olyanok lettek, mint a gyerekek, akik ugyan már tudják, hogy vannak bizonyos szabályok, de ezeknek a határait még kedvük szerint tologatják.

Angelo szeretett kiszámított dramaturgiát adni ezeknek a rituális közeledéseknek, s erre a pillanatra tartogatta azt a trükkjét, hogy szélesen vigyorogva, tökéletes bécsi német-séggel megszólal, és mond valamilyen kacifántos udvariasságot.

Semmiel nem tudta jobban megijeszteni az embereket, mint éppen ezzel: a megszólítottak úgy viselkedtek, mintha a szőnyeg szaladt volna ki alóluk.

Azt hitték, hogy az anyanyelvük csak az ő, s a hozzájuk hasonlóak kiváltsága, amely megkülönbözteti, magasabb rendűvé teszi őket az állatoknál és az idegeneknél: most, hogy a feketét a saját nyelvükön hallották beszélni, megfordult velük a világ, magasabbrendűségük illúziója hirtelen eloszlott, és pórénnek, védtelennek, kiszolgáltatottnak és magányosnak érezték magukat, s félelmükből nem tudtak máshogyan kitörni, csak azzal, hogy erőnek erejével Angelo fölé kerekednek. A vízkék szemű, bamba fuvarosok, akik többnyire valami cseh hangzású vezetékeket viseltek, ilyenkor legyőzhetetlen viszketeget éreztek arra, hogy megüssék. A magyarok belerúgtak és kutyának nevezték. Az oláhok lökdösní kezdtek, hogy álljon ki velük, ha mer. A németek egyszerűen csak leköpték.

Hamar megtanulta, hogy milyen ellentétes érzések laknak az emberekben, és azok milyen gyorsan tudnak változni. Tudta, hogy változik a félelem agresszióvá, a gyengédség

kegyetlenségé. A külseje minden embert jelleme és temperamentuma végső határáig ajzott, s így, miközben veszélynek tette ki magát, amikor találkozott velük, hamar meg is ismerhette őket: előtte képtelenek voltak színészkedni, mert eszükbe sem jutott, hogy szükség lenne rá. Angelo előtt nem kellett rejtőzködniük, nem kellett alakoskodniuk, nem kellett óvatos táncot lejtetniük, ameddig kiderül, ki az a másik, és milyenek a szándékai, barát, vagy ellenség, s abból is melyik fajta az ezerfokú skálán, nem. Angelo esetében végtelenül egyszerű volt a helyzet: ő maga az ellenség, az állat, az idegen.

Féltek tőle. Akármilyen szelíd arcot vágott, akármilyen ruhát öltött, akárhogy ment az utcán, akármit csinált, az emberek első reakciója mindig a rémület volt. Még azok is, akik jól ismerték, le kellett küzdjék az idegentől való félelem akadályait, valahányszor csak találkoztak vele. Lehet, hogy Gottwaldnak vagy Freiheitnak ez már csak egy szempillantásba telt, de akkor is ott volt: csak a rutinjuk gyorsította meg a folyamatot. Aki meg először látta, abban megdermedt a vér. Szájtátva, sápadtan álltak az emberek, amerre csak ment, utána fordultak a falhoz lapulva, mintha attól tartanának, hogy visszafordul és beléjük dőf, rájuk dob, köp, fúj valamit. Utána napokig rosszakat álmodtak, nem mertek egyedül maradni, és az ismerőseiknek még évek múltán is azt mesélték, hogy a fekete ember rájuk támadt az utcán. Nem emlékezhetek másképp, hiszen akkor saját létük értelmét kellett volna kétségbe vonniuk. Így aztán nem csoda, hogy akibe szorult egy kis bátorság, nem tehetett mást, mint hogy nekitámadt, mint a kígyó, ha a farkára lépnek.

De akiből nem váltott ki agressziót, azok közül is kevesen állták meg, hogy meg ne érintsék.

Végigtapogatták az arcát, beletúrtak sűrű, göndör dróthajába, megnyomkodták az orrát, kitapogatták a mellizmát, a bordáit, a hátát, mintha arról akarnának megbizonyosodni, valóban minden emberi anatómia szerint van-e elrendezve, s nincs-e a ruha alatt eldugva valami addicionális testrészt.

Az érintés mindenkiben kiváltott valami különös izgalmat: Angelo pontosan tudta, hogy a kitágult pupilla, a felgyorsult légzés, a kipirult arc, a nedvessé váló tenyér mit jelent.

A férfiakon éppúgy megfigyelhette ezt a jelenséget, mint a nőknél: ha egy férfi ért hozzá, a szemében olyan fény csillant, mintha a vágya egy harmadik nemet, egy férfi és nő közt álló, de számára is megközelíthető, engedélyezett variánst talált volna. Mintha úgy éreznék, a fekete bőr idézójelbe tenné Angelo férfi voltát, s egyfajta kétneműséget, vagy nemtelenséget kölcsönözne neki, amely már szabadon használható a vágy céljaira. Aki viszárettent volna attól, hogy egy állattal vagy egy férfival szerelmeskedjen, abban is felgerjedt valami szunnyadó ösztön. Sokszor azt érezte, úgy gerjedtek vágyra iránta, ahogy egy képen ábrázolt feltárulkozás, meztelen szobortest, márványból domborodó tompor iránt sóvárgást érezhet az ember. Mintha tapasztalatuk azt súgta volna, hogy akit maguk előtt látnak, a fekete test valójában nem is igazi, nem lehet igazi, ezért bármit meg lehet tenni vele. Angelo teste csak valami mesterséges, valami szándékolatlan természetellenes alkotás lehet, hiszen a természet az ő fehér testükben lakik és az ő pártjukon áll.

A vágyukon keresztül azonban már a pórázukat is a kezükbe adták, s Angelo ezt a megfordult hatalmi helyzetet kíváncsiságának kielégítésére használta.

Tüzetesen és alaposan tanulmányozta, ki mire, hogyan reagál, mit kérdez, hogyan tusakodik magában az idegenkedéssel és az undorral, vagy hogyan veti magát az ismeretlenbe, és hogy oldódik benne fel.

Típusokat állított föl, alak, hajszín, nemzetiség, vallás alapján osztályozta az embereket, és figyelte, hogy viszonyulnak hozzá.

Sokkal több férfi és nő fejében fordult meg a gondolat, hogy ölelkezzen vele, mint ahányan végül ezt nyíltan is ki merték mutatni, s a legtöbbet végül mégis visszatartotta a félelem vagy a viszolygás: sokkal izgatóbb volt az aktus gondolatának lehetőségével eljátszani, azt az undor és a megkívánás közötti határon ide-oda mozgatni, mint beteljesíteni.

Hamar megtanulta, hogy türelmesnek és szelídnék kell lennie, ha sikereket akar a nők körül: az erőszakos és durva magatartást, amit a fehér férfiktól sok nő elvárt, tőle megbocsáthatatlanul ijesztőnek tekintették volna. Szolgálólányok, szakácsnők, nőrszök és társalkodónők álltak sorba a kegyeiért, de aki végül tényleg odaadta magát, az sem tudta ezt önfeledten megtenni: lefoglalta őket a csodálkozás, amit az idegen állagú, szagú, formá-

jú és színű test érintése jelentett. Úgy mozgatták a fiút a lábuk között, mint valami meglepő játékszert, s az ölelésből kibontakozva a lábuk közé nyúltak és a tenyerükre pillantottak, nem kenődött-e rá fekete anyag. Angelo rájött, hogy a legjobb, amit ilyenkor tehet, ha kacag rajtuk: miután a nők megbizonyosodtak, hogy a férjből ugyanolyan színű és állagú ondó került beléjük, mint amilyet a fajtájukbeliektől megszoktak, megcibálták a haját, vagy kiosztottak neki egy-két sértett nyaklevest a nevetésért cserébe.

Mintha jobban megfelelt volna a fantáziájuknak a fekete.

Persze nem csak az alsóbb néposztályokba tartozó nők kívánták meg, sőt. A különlegeset épphogy a nemesek és az arisztokrácia részesítette előnyben a megszokotthoz képest.

Ilyenkor a hölgyek egyszerűen a herceghez fordultak, aki olykor engedett a kérésnek, és megkérte Angelót, hogy tegyen a kedvére ennek vagy annak.

Lefüggönyözött kocsikban, titkos ajtókon át vezetett az út, sokszor azt sem tudhatta, hova viszik, és kihez, és a titokról sokszor még az aktus közben sem lebbent fel a fátyol: néha vaksötétben tették magukévá azok a nők, akik nem akarták, hogy a kilétükről tudomása legyen. De olyan is akadt, aki épphogy a pletykát kereste, vagy valami sötét, kétségbeesett perverzióval a férje, az apja, a barátnője szeme láttára akart szerelmeskedni vele.

Visszatérve a Lobkowitz-palotába Angelo alaposan elmesélt minden részletet a hercegnek, aki a történetekben egyre több okot talált arra, hogy gyűlölje és megvesse az embereket.

Angelo megbízhatott benne: sosem árulta el senkinek, hogy a négertől tudomást szerzett a legbelsőbb titkaikról. A herceg amúgy sem hitt semmiféle magasabb rendű szerelmi érzelemben: az egész cécot az érzelmek körül pusztán a természet szemfényvesztésének tekintette, amelyet megtevesztésül emelt a szaporodás barbárul egyszerű aktusa köré. A szerelemnek kizárólag a megvásárolható formáját tartotta emberhez méltónak, és ha elfogta a vágy, elküldte Angelót, hogy hozzon neki egy megfelelő kurvát valamelyik spittelbergi bordélyból. A közepesen testes, nem túl nagymellű, terjedelmes fenekű barnákat szerette, ezekből hetente elfogyasztott kettőt-hármat.

Angelo gondos kimutatást vezetett a lányokról, mert a herceg nem szerette az ismétlődést. Mivel azonban a készletek még kurvában sem voltak kimeríthetetlenek, néhány hónap után óhatatlanul bekövetkezett némi ismétlődés. Angelo ilyenkor alaposan kioktatta a lányt, hogy más néven mutakozzon be, mint előző alkalommal, s tetessen értetlenséget, ha a herceg a valódi nevén szólítja. Aztán hamar észrevette, hogy a herceg, hogy ne bosszantsa feleslegesen föl magát, inkább úgy tesz, mintha nem venné észre, hogy az újnak mondott lány már járt nála valamikor.

Angelót szerették a bordélyházakban.

A lányok sokszor fordultak hozzá védelemért, kikérték a tanácsát ügyes-bajos dolgaikban, perpatvaraikban barátnőikkel, anyjukkal, a bordélytulajdonossal. Angelo egyre több család életébe látott bele, és az évek alatt lassan minden lányról megtudta, hogy és miért került a Spittelberge. Különös tehetsége volt a hallgatáshoz: még azok is megnyíltak előtte, akik örökre megfogadták, hogy senkihez nem lesznek többet őszinték. Elmesélték erőszakoskodó apjukat, dühöngő bátyjaikat, a temesvári büntetőtelepen töltött éveiket, ahová Mária Terézia szigora száműzte őket keservesen hosszú hajóúton, a nyilvános megkorbácsolatásokat, a megalázásul kopaszra nyírt fejet. Felajánlkozni nem mertek neki, mert tudták, hogy magasabb körökben forgolódik, illatos, parfümben fürdetett dámákkal hemperg, nem ilyen bűdös utcalányokkal, mint ők. Felkérték a gyerekeik keresztapjának, meghívták disznóölésre a falujukba. Felnéztek rá. ■ ■ ■

■ ■ ■
Péterfy Gergely (Budapest, 1966): író, irodalomtörténész, egyetemi tanár, szerkesztő-műsorvezető. *Kitömött barbár* című új kötete, melyből az itt közölt részlet is származik, az idei könyvhétre jelenik meg a Kalligramnál.

ÉHség kór

Kutatási összefoglaló

Az éhségkór oka a szükséges mennyiségű és minőségű tápanyag tartós hiánya. A varsói zsidó gyerekek több mint fele, a felnőttek majdnem fele súlyosan alultáplált. A német hatóságok által megállapított napi ételmyszer-fejadag az elmúlt három év során a kezdeti 500 kcal-ról tartósan 200 kcal alá csökkent. Ez egy egészséges ember napi energiaigényének kevesebb, mint 10%-a.

Eddigi ismereteink szerint a tartós éhezést az emberi szervezet két hónapig bírja.

Általános tünetek felnőtteknél (dr. Fliederbaum, dr. Zweibaum)

A száj kiszárad, a vizelet szokatlanul bőséges: az általános kiszáradás tünetei.

A zsírtöbblet gyorsan leépül. Eleinte állandó rágáskényszer.

A beteg általános gyengeségre panaszkodik. Szinte mindig álmos, alvása rendszertelen. A legnagyobb melegben is fázik. Fekvéskor jellegzetes magzati pózt vesz fel. Gyakori az izomgörcs, a rágás. Apátia, levertség. Még az éhségérzet is eltompul. Amint étel kerül a beteg látóterébe, mohón megmarkolja és rágás nélkül nyeli.

A testsúly 20-50%-kal alacsonyabb a háború előttinél, 30–41 kg között mozog. A legkisebb testsúlyt egy 30 éves nőnél mértük – 24 kg volt.

Az ödéma először az arcon, a szemhéjak táján és a lábfejen lép fel.

A bőr színe sápadt, gyakran kékesfehér. A legapróbb mechanikai behatásra is elszíneződik. Állaga száraz, pikkelyes. Rugalmasságát elveszíti. Olyan vékonyává válik, mint a cigarettapapír, tapintásra pergamenszerű. A faggyúmirigyek elsovadnak, eltűnik a korpá, az akne. Nyáron a bőrön napégéses hólyagok jelennek meg. A kéz és láb ujjai már kora ősszel könnyen megfagynak.

Az arc kifejeztelen, maszkszerű. Az éhezés végső szakaszában piszkosszürke színt ölt.

A körmök átlátszatlanok, barázdáltak, különösen a kézen karomszerűek.

A testhőmérséklet a rendesnél alacsonyabb, 36°C körül mozog, néha leesik 35,2-re is. Éhezéses betegnél tífusz, tbc esetén sem mérünk lázat, legfeljebb hőemelkedést. Ez megnehezíti a betegségek diagnosztizálását is.

Az izmok gyengesége kifejezett, a mozgás lelassul, még stressz esetén is.

Látási rendellenességek nincsenek. A-vitaminhiány és következményei (farkasvakság) nem tapasztalhatók. Az ínhártya kékesen elszíneződik. A szemnyomás a normálisnál jóval alacsonyabb: 18 Hgmm-ről akár 12 Hgmm-re is lecsökkenhet.

A nyelv gyakran lepedékes, a töve sima, a szemölcsök sorvadtak. A betegek gyakori panasza, hogy ég a nyelvük. A mandula szövete atrófiás.

A fog hamar kövesedik. 20-30 éves fiatalok fogán annyira előrehaladott a kövesedés, hogy alig tudják megrágni az ételt.

A tartós éhezés következtében a hang rekedtté válik.

A tüdő vitálkapacitása 3,5 literről 1,5 literre csökken. A lélegzetvétel gyakorisága a percnkénti 18-20-ról 11-12-re esik.

A szív ritmusa lassú, szabályos, percnként 40-50 dobbanás (szélső értékek: 36 és 80). Az artériák alig telnek meg vérrel, a pulzus nehezen tapintható. A perifériás vénák majdnem láthatatlanok. A vérnyomás jelentős mértékben csökken: a szisztolés érték 60-100, a diasztolés 40-60 Hgmm között mozog.

Zavar áll be a belső elválasztású mirigyek működésében: a nőknél elmarad a menstruáció, a férfiaknál impotencia lép fel. Serdülőkorúaknál dúsabb a hajzat, viszont annál ritkábban nő ki a fanszőrzet. Ha mégis, akkor a formája rendellenes: a lányoknál csúcsával felfelé, a fiúknál csúcsával lefelé mutató háromszög. A szempilla általában hosszú, a szemöldök sűrű. A lányok és nők arcán bajusz, oldalszakáll figyelhető meg. Esetenként a szemhéj is szőrös. A fiatal férfiak szakállá megmarad „legénytoll”-nak. A 20-50 év közötti betegek gyorsan elvesztik hajukat, hónalj- és szeméremszőrüket.

Csont- és ízületi fájdalmakra kevesen panaszkodnak.

Még ennél is kevesebben mondják, hogy „idegesek” lennének, ami a körülményeket figyelembe véve több mint meglepő. A súlyos elmezavar rendkívül ritka.

A pszichés állapotra a lelki tunyaság jellemző.

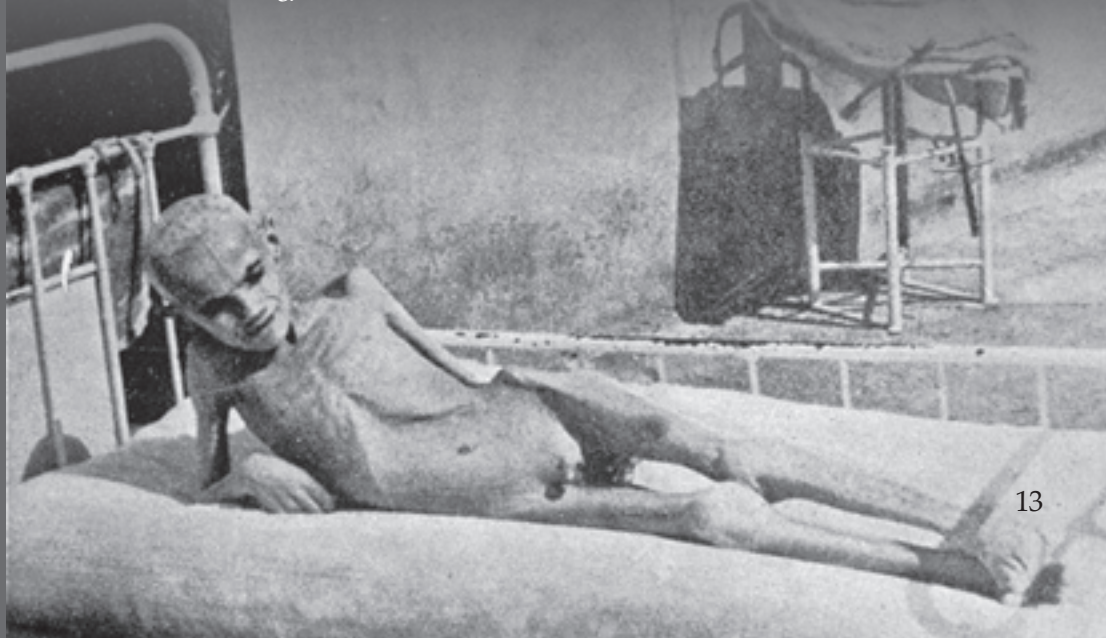
Az életből a halálba való átmenet lassú, szinte észrevétlen. A halál fiziológiailag hasonlít az aggkori végelgyengülésre.

Klinikai jellemzők gyerekeknél

(dr. Braude-Hellerowa, dr. Rotbalsam, dr. Elbinger, dr. Ferszt)

Az éhező gyerekekből kivész az érdeklődés, elhagyják a játszást. Eleinte nehezen kezelhető, nyafogósak, aztán egyszer csak nyugodtak lesznek. Értelmi fejlődésük megáll, sőt retardálni kezd. Apatikusak. Egy idő után már ülni sem tudnak, járni még kevésbé. Többnyire oldalukon fekszenek, télen-nyáron a fejük búbjáig betakarva.

Normális testsúlyuknak mintegy felére fogynak. A növekedésbeli elmaradás a 2-5 és 7-9 éveseknél a legkifejezettebb. A 3-4 évesek rendszerint nem hosszabbak a csecsemőknél, de a kilencévesek sem nagyobbak a normál hatéveseknél. Serdülő éhezők esetében a nö-

vésbeli különbségek nem ilyen nagyok, sőt: ők véznaságuk folytán a valóságosnál magasabbnak látszanak.

Ödémára a 2-5 év közöttiek mutatják a legnagyobb hajlamot. Az idősebb gyerekekre a száraz senyvedés jellemző. A törzs (mellkas, szívburok, hasüreg) ödémái mellett találkozunk a herezacskók és a szeméremajkak felduzzadásával is.

Az izmok gyengék és oly mértékben sorvadtak, hogy a bőr mintha közvetlenül a csontos vázhoz tapadna. A tartós mozgáshiány, az egyoldalú hajlítás következtében az ízületek mozgásterjedelme leszűkül.

A legérdekesebb megfigyelés: az angolkór hiánya. Enyhe mértékű mézanyag-csökkenés ugyan kimutatható, a csontok kontúrja és a növekedési vonalak azonban megőrződnek.

A légző rendszerben tüdőtágulat (*emfizéma*) alakul ki, különösen a kóros fogyás végső szakaszában. A mellkas üregeiben folyadék gyülemlik fel, rendszerint unilaterálisan, mivel a gyerekek az egyik oldalukon fekszenek állandóan.

A végtagok és a felszíni vénák elkékülése a keringés összeomlását, a trombózisra való hajlamot jelzi. Gyenge szívverés, szabálytalan összehúzódások előfordulnak. A vérnyomás rendellenesen alacsony.

Még ilyen protein- és vitaminszegény étrend mellett sincs fokozott vérzési hajlam (*haemorrhoea*).

Már az éhezés korai fázisában fellép a diarrhoea. A folyamatos hasmenésben szenvedő gyerekek általában meg is halnak.

A gyomorvizsgálat minden esetben gyomorsavhiányt állapít meg.

Vizeleteresztés csak két órával az ivás után következik be, jelezve a víz átfolyásának lassúságát.

Az éhező gyereknél a tuberkulózis virulens formát ölt. Egyéb járványos betegségekre (bárányhimlő, kanyaró, agyhártyagyulladás) a jobban táplált gyerekek reagálnak hevesebben, a rosszul tápláltak körében ezek alig terjednek.

Ugyancsak gyenge testi reakció figyelhető meg az allergiás betegségekkel szemben.

Általános megállapítások (dr. Apfelbaum, dr. Pakszwer, dr. Askanas, dr. Szejnman, dr. Kocen, dr. Raszkes)

Tartós éhezés során a szervezet igyekszik mindent megtenni a túlélés érdekében. Ha már a csekély és szegényes táplálékbevitel miatt a saját belső tartalékaihoz kénytelen nyúlni, akkor legalább arra törekszik, hogy a tartalékok felélése minél tovább tartson. Mondhatni, általános takarékoszágra áll be. Eközben – egyre romló esélyekkel – küzd azért, hogy fenntartsa energiaháztartása egyensúlyát.

Az egész vérkeringés erőtlen. Mind az artériás, mind a vénás vérnyomás alacsony. A mozgó vér sebessége a felére, az egy perc alatt kipumpált vér mennyisége a hatodára csökken. A szív nem változtat takarékos stratégiáján akkor sem, ha más betegséggel szemben kellené felvennie a harcot, és akkor sem, ha valamilyen stimuláló szert (adrenalin, atropin, koffein) vagy netán többlet-fehérjét adunk a betegnek. Terhelésre sem fokozza „az iramot”, energiafelhasználása alacsony marad. A vér olyan lassan kering, hogy a szövetelhalás még épp elkerülhető legyen.

A vérszegénység állandó, de nagy valószínűséggel nem azért, mert a vörösvértestek pusztulnak, vagy mert a vér hígul. A csontvelő ugyanis gazdag sejtes elemekben, ám ezek valamiért nem tudnak bejutni kellő számban a keringő vérbe. Vészesen előrehaladott fogyás esetén a csontvelő-elégtelenséghez hasonló állapot következik be.

Klasszikus pszichoszomatikus betegségek (gyomorfekély, nyombélfekély) a gettóélet minden szorongása és feszültsége ellenére sem fordulnak elő: a gyomorban a savhiányig menően alacsony savasságot mérünk.

A laboratóriumi vizsgálatok szerint az alap anyagcsere a normálhoz képest 30-40%-kal csökken.

A testsúly csökkenése szélsőséges esetben a 70%-ot is elérheti. Ezt két alkalommal figyeltük meg.

Rendellenesen alacsony vércukorszint. A normális 70-110 mg/dl-hez képest mért legmagasabb érték 80, az átlag 60, a legalacsonyabb érték pedig sok esetben 23 mg/dl. Ilyen alacsony értékre (úgy, hogy közben nem áll fenn az agyalapi mirigy daganata, és nem állt be inzulin-túltermelés) nincsen korábbi adatunk. Bármilyen alacsony is a vércukorszint, hipoglikémiás reakciók (fejfájás, remegés, látászavar, eszméletvesztés) nincsenek. A cukortolerancia nő. A cukor, amilyen gyorsan bekerül a véráramba, ugyanolyan gyorsan el is tűnik belőle, jelezve, hogy az éhezõ szövetek a cukrot milyen sebesen hasznosítják.

A szervezet vízcseréje növekszik, a felvétel és a leadás egyaránt. A vérben állandóan megnövekedett mennyiségű a víz. A vér sejtjei különös módon mégis inkább kiszikkadnak, a vérplazma pedig hígul. A kapillárisok vízáteresztő képessége változatlan, a test szöveteinek vízfelvevő hajlandósága azonban nő: a víz tehát a vérből a test tájai felé húzódik, ennek eredménye az ödémásodás.

A test lúgos kémhatása csökken. A légző, a keringési és az emésztő rendszer együttes zavaraként a szervezetben savasodás következik be. Az acidózis jele egyebek mellett a száraz, fénytelen bőr.

Vitaminmérleget vitaminfogyasztás hiányában nem készíthetünk. Az alacsony vitaminszintet azonban egyensúlyban tartja az alacsony kalóriaszint, ugyanis a vitaminszükséglet (már ismert szakértői megállapítások szerint is) a bevitt kalória mennyiségétől függ. Vitaminhiányos tünetcsoportot egyetlen betegnél sem találunk. Ellentétben a korábbi megfigyelésekkel (írországi, indiai, németországi éhínség) rachitis, skorbut, keratomalacia, pelagra a varsói gettóban nem fordul elő.

Miért olyan gyakori szövődménye az éhezésnek a tuberkulózis? Nos, a tüdő fiziológiai elváltozásai mellett (erőtlenység, gyöngye lélegzetvétel, csökkent vitálkapacitás, gyöngye tüdő-vérkeringés) immunhiányt is találunk. Ennek jeleként a bőr elveszíti reagáló képességét: a tuberkulózis kimutatására szolgáló Mantoux-próba akkor is negatív, ha nagy mennyiségű oldatot fecskendezünk be a bőrbe.

Boncolási statisztika

(dr. Stein, dr. Fenigstein)

A varsói gettóban a kórházi halálozások között nagyjából minden harmadik eset éhhalál. Eddig 3282 teljes boncolást végeztünk. Ebből 491 olyan esetet tartunk számon, amikor a halál oka – minden más szövődmény nélkül, egyértelműen – az éhezés.

A legmagasabb halálozási arányt, csaknem száz százalékot a csecsemőknél mérjük.

A felboncoltak 30%-ánál ödéma tapasztalható, többnyire a lábakon. Ödémás esetben sápadt, kiszáradásnál barna és aszott a bőr.

Szívsorvadás tapasztalható az esetek 83%-ában, májsorvadás 87%-nál, lép- és vesesorvadás 82%-nál. Hasonló jelenség figyelhető meg a csontoknál is, melyek ritkulnak és lágyulnak.

A máj zsugorodik össze a legnagyobb mértékben – az egészséges emberre jellemző két kilóról 54 g-ra. A szív tömege 300 g-ról akár 110 g-ra is csökkenhet. Csak az agy nem sorvad szinte semmit, és továbbra is mintegy 1300 g.

Kezelés (dr. App)

Az éhségkór csak tápanyagokban, vitaminokban gazdag étrenddel gyógyítható. Ennek hiányában csupán ideig-óráig enyhíthetők a tünetek. Az ödémásodást például élesztő, vitamin vagy komplex vitamin adásával sem sikerült megszüntetni.

Előrehaladott éhezésnél feltétlenül szükséges a kórházi ápolás. Ennek hatásfokát esetünkben rontja a túlsúlyfoltosság (2-3-4 beteg egy ágyban), az 500%-os infláció és a tovább harmadolt fejadagok (170-200 kcal/nap).

A felnőtteket ellátó Czyste és a gyermekeket ellátó Berson és Bauman kórházak igazgatói ugyan kialakulták, hogy a normál gettóbeli fejadag háromszorosát oszthassák betegeiknek, de egyrészt ez sem több az élettanilag szükséges energia harmadánál (500-700 kcal/nap), másrészt a kórházak még ezt a mennyiséget sem tudják biztosítani, mivel a németek éheztető politikája időnként kiszámíthatatlan fordulatokat vesz, az árak pedig, különösen az állandó élelmiszerhiánnyal küzdő gettóban, lassan szédítő magasságokba emelkednek.

A hivatalosan engedélyezett „terápia” (napi két-három szelet rozskenyér, egy-két tányér krumpli- vagy káposztaleves, heti két alkalommal némi húsmozadékkal feljavítva) rendre sikertelennek bizonyult. Nemkülönben az ezt követő korszak vizes leveise, amiben két-három szem dara úszott és néhány rohadtkrumpli-darabka (amíg a krumpli árusítását a gettóban a német hatóság „egészségügyi okokból” be nem tiltotta). Kikerült a forgalomból és a napi levesből az eleinte engedélyezett „késhegynyi” szalonnaszír is azzal az indoklással, hogy „a zsidó úgysem eszik disznót”. Tejet csak az ötévesnél fiatalabb gettólakók kaphattak hébe-hóba, aztán már csak az egyévesnél kisebbek, aztán már ők sem.

Az orvosok azonban próbálkoznak. Amíg volt a gettóban ló, a Czyste kórházban lócsontból főzött kocsonyát alkalmaztak táplálékkiegészítőnek. Az időnként becsempésztett és feketén vágott tehénből a Berson és Bauman kórház egyik orvosa marhavért szerzett, azt adta a gyerekeknek – sóval-borssal, hagymával keverve – alvadt állapotban roborálószerként. A többlet folyadék- és szénhidrátbevittelt egy-egy pohárka szacharinos tea jelentette. Azután ott volt még ünnepnapokon a „büdi”-nek becézett „húspogácsa” oszlásnak indult apróhalból, fehérjenövelőnek.

A kutatásról (dr. Milejkowski)

A kutatásban részt vevő – és az éhezésnek ugyancsak kitétt – több mint húsz orvosnak a történelem során első ízben nyílt alkalma modern diagnosztikai eszközök (röntgen, EKG, laborvizsgálatok, spektrométer) segítségével hosszabb ideig tanulmányozni a tömeges éhezést. Noha a német megszállók szerint „a zsidóknak nincs joguk tudományos munkát folytatni”, 1942 elején hozzáláttunk a kutatáshoz. Bevontunk az adatgyűjtésbe több árvaházat és menekültotthont. Akkor a gettóban 45 haláleset jutott egyetlen születésre. Azt hittük, ez az arány már nem lehet rosszabb. Fél évvel később a zsidó tanács vezetése és nagyszámú érdeklődő jelenlétében megtartottuk nyilvános beszámolóinkat. A kutatás végül a vizsgálati alanyok és az orvosok nagy részének erőszakos halálával abbamaradt.

A megmaradt dokumentumok alapján az összefoglalást készítette
dr. Emil Apfelbaum, a varsói Czyste Kórház orvosa, belgyógyász-kardiológus

Halasi Zoltán (Budapest, 1954): költő, író, műfordító. Az itt közölt részlet a szerző *Út az üres éghez* című regényének egyik fejezete, a könyv megjelenés előtt áll a Kalligramnál.

Cenzúra alatti

Sokára értettem meg, hogy a nagyanyám már nem fogja nekem elmesélni, miképpen jutott álláshoz a nagyapám a Broadway moziban. Vagyis megértettem, csak sokára fogtam fel. Nehezen sikerült feldolgoznom. Amióta pedig a kalocsai mintás terítőn ott hevernek a különböző iratok, tagsági könyvek, születési anyakönyvi kivonatok, megfakult képeslapok, egy-két mozijegy, anyám hajtincse, vagyis a családom teljes életének emlékei, amik valójában csak fecnik, morzsák, zsebben felgyülemelő pöszmöt, amit a gondos háziasszony a teraszon állva, a zsebeket kifordítva alaposan kikefél az anyagból, a nagyanyám pedig harci állásba helyezkedik velem szemben, amióta vérig sértettem a nagyapám Hangya-tagságával kapcsolatban, azóta úgy érzem, mindez csak szennyes víz. A lavór szélére rakódott szappanmaradék. A poháron elmaszatolódó rúzsfoltt. Felszegett nadrág szarából kivágott fölösleges anyag. Lehet, hogy kényelmessé teszi a viseletet, széppé a női ajkat, tisztára mossa a kezet, de a lényegen nem változtat. A lényegről pedig nem tudható, hogy micsoda. Igaz, az sem tudható, van-e egyáltalán, de ha van, akkor nem tudható róla, mi az. A nagyanyám fejében-lelkében reked mindörökre.

A nagyapám mozigépész lett a Broadway moziban. Ott olvasta el *Az elsodort falu* című könyvet. A családi fáma szerint az első emeletről egyetlen hirtelen mozdulattal dobta ki a világítóudvarra. Ez az egyetlen biztos pont, amibe belekapaszkodhatok.

Egy világítóudvar.

Ha jobban belegondolok, ez nem kevés. Nekem például a legkedvesebb két boltom, közvetlen közel, a szomszédságban a Teásbolt és a Könyvudvar. Nem járok oda túl sűrűn, mindig megvisel a lepusztultság, ami a nagyszerűséget követni tudja, ha az emberek hagyják. És hagyni szokták. Ha mégis ráveszem magam és beügetek a város legrégebbi fakocka burkolatán – mintha egy szomorú igásló lennék vagy fodros alsószoknyás szépreményű lányka, a házat építtető Unger Henrik vidéki unokahúga, e kettő között ingadozik általában a hangulatom, noha bővebbet sem egy igásló lelki világáról, sem egy szépreményű lányka gondolatairól nem tudhatok –, akkor mindkét boltba betérek.

A csöngetésre sokszor Sz. Gy., a Teásbolt tulajdonosának a párja jön elő, rendkívül jó humorú, kedves ember, aki nem kíván beleavatkozni a teák rejtelmeibe, nem terheli magát a nűánszokkal, azt meghagyja a tulajdonosnőnek, élete párjának. Sok bögrét vásároltam náluk. És szűrőt és dobozt is. Egész gyűjteményem van ezekből. A felsőbb beosztottak is adtam egy dobozt ajándékba, egészen keskeny, finom, fehér doboz, hosszú lábú, kicsit szecessziós allűrökkel megdíszított női alak van rajta. Kalappal. Egyetlen egy volt eb-

ből a dobozból, nagyon sajnálom, hogy odaajándékoztam. De akkor még nem tudtam, hogy elárul engem.

A tulajdonosnőt is nagyon kedvelem, egyszer mégis csúnyán összekaptunk. Azt sem tudtam, miképpen tudok majd kihátrálni a kedvenc boltomból. A kedvenc udvaromból. És miképpen fogok legközelebb betérni. Vagy ha nem oda igyekszem, hanem a Könyvudvarba, akkor hogyan tudok majd odaköszönni neki. Bólintani, ha a bejárati ajtó mellett kávéznak, teáznak: Jó napot, hogy van?

Az történt ugyanis, hogy elkezdtünk *beszélgetni*. És rólam kiderült, hogy miképpen gondolkodom. És róla is kiderült, hogy miképpen gondolkodik. És közben azt is megtudtuk egymásról, hogy egyformán vélekedünk a világról, nekem emlékeim vannak, neki pedig barátai Vajdaságból.

Egyformán és ellenkezőképpen.

Olyan érzés ez, mint mondjuk ülni egy csodálatos épület első emeletén és könyvolvasás közben megtudni, hogy amiben egyetért, azzal a legkevésbé sem tud egyetérteni. Aho- gyan Fülep Lajos írta 1919-ben a *Nyugatban* a regény kritikájában: „tartozom az igazsággal annak, aki kéri tőlem, ha olyankor is adtam, amikor nem óhajtották”.

A nagyapám, aki gyerekkori legjobb barátjának és annak köszönve, hogy belépett a Hanga-szövetkezetbe, mozigépési álláshoz jutott az akkor megnyílt Broadway moziban, gondolom, lelkesen látott neki *Az elsodort falu* olvasásának, tágra nyílt szemmel és éhes lélekkel, a meggyötört, bűdös gyüttment, akinek mégiscsak sikerült megkapaszkodnia, megállapodnia, akiből ember lett. Annak ellenére, hogy magyar. És azért, mert magyar. Attól függ, hol mondják ki a mondatot, Aradon vagy Budapesten.

Már harmincöt éves is elmúlt a nagyapám, amikor megcsípte ezt a remek állást. Innen is ment nyugdíjba, nincs ebben semmi titok. A lakást is, ahol én felnőttem, ebből az állásból vette. Minden a legjobb volt. Finom, szagos nők mentek el mellette, vonultak el alatta – fogalmam sincs, hol volt akkoriban a mozigépész, hol tartózkodott. Elegáns férfiak terítették a nők vállára a nerc stólát. Szeretek erre gondolni, a nerc stólára. Gyerekként arról ábrándoztam, hogyha megnövök és elmegyek anyámhoz Triesztbe, és ott fogok élni, akkor a tengerparton sétálok majd stólával a vállamon. A nercet túlzásnak éreztem, de a stóla mint szó és viselet magasan vezetett nálam.

Akkor, amikor megnyílt a Broadway mozi, az úrinők, csendes tiltakozásul stólát viselnek a vállukon, a nagyapám pedig kihajította egy regényt a világitóudvarra.

A Tulipán-mozgalomnak és Undi Mariskának, a gödöllői művésztelen tagjának köszönhetjük a magyaros viseletet, ami az első világháborúval együtt ért véget. Ami később következett, az a magyar divat egyik legnagyobb és legszomorúbb korszaka lett.

Abban biztos vagyok, hogy a nagyapám kihajította a könyvet, mert a családi fáma nem hazudik. De az okot már nem fogja elmondani a nagyanyám. Szeretek azt gondolni, hogy

amikor azt olvasta, hogy a magyar ide tévedt királyfi volna, akinek szemei messzi délibáb bámulására vannak, akinek gondolata nyugvó oroszlán és hite passzív elfogadása a történő világnak, akkor felállt, és olyan erővel baszta ki a könyvet, hogy az már a levegőben, földet érés előtt lapjaira hullott. – Az a bűnös, aki nem akar többet cselelésorsnál a gyerekének, úgyhogy a sok urambátyámozásról meg a pecsétgyűrű viselésről is le kell majd szokni. Ha jól értem az író urakat – Józsi bácsi, aki tizenégy évesen ludovikás volt és rászokott az olvasásra, mindig ilyeneket mondott. Talán ezért gon-

dolom, hogy a nagyapám, aki egy akkor, 1938-ban még elképzelhetetlen jövőben a sógora lett, ugyanezt és ugyanígy gondolta.

– Elmentek tik a picsába! – gondolta a nagyapám Szabó Dezsőről és mindazokról, akik nem érezték kínosnak magyaros viseletben való vonulásukat. Persze eközben a nagyapám is kitöltötte a Hangya-tagsághoz szükséges papírokat. És igazolta származását.

Nem vonított, de azért érezte, hogy satuba szorítják, kétfelől szorítják, és az aradi Szabadság-szobor úgy sülyed, távolodik emlékeiből, mint a remény, amivel bevaccolta magát a vagonba, miután megérkezett a fővárosba.

Arról politizáltam a Teásboltban, hogy *mi a magyar most*. Egyszer megpróbáltam rákeresni Berzsényi sorára, „rút sibaryta váz”, és akkor akadtam rá arra, ami szerint Arany János a magyar métely, Ady Endre a herderi nemzethalál megtestesülése, Petőfi pedig az egyéb fattyak közt kapott helyet. Levegő nélkül maradtam, a népművelő megfulladt bennem. Azt hiszem, örökre.

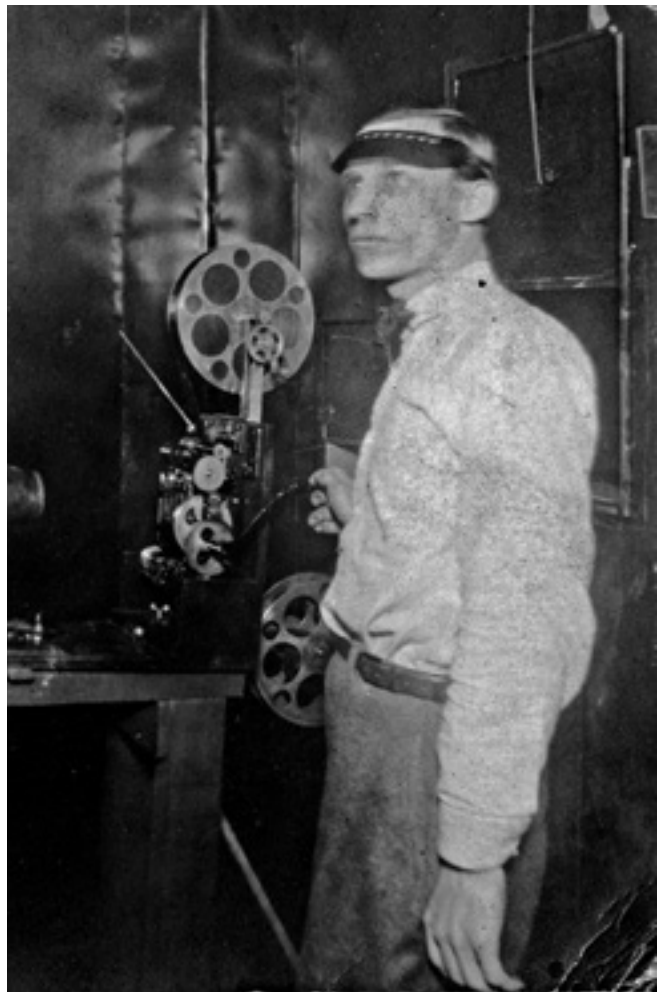
De még ez sem tántorított el attól, hogy vitába szálljak, érveljek, figyeljek, bólogassak, ahogyan egy jóízű eszmecsereben lehet és kell. Persze, ahelyett tettem, hogy megvettem volna a 10 deka citromfű teámat. Ezért aztán maradt bennem némi rossz érzés. Szégyen. Pillogás. Mint akit rajtakaptak azon, hogy az út mellett pisil. Nem, nem is így: már befejezte a pisilést és elindult, amikor szembe jöttek vele. És a lejtős útra visszacsorgó patak leplezte. Égő fülekkel, behúzott nyakkal inalt el. Ilyesmi történt velem a kedvenc boltomban, a legkedvesebb udvaromban, Ybl Miklós első pesti bérházának fakockával burkolt udvarának mélyén, a csodálatos Teásboltban.

Én védtem a magyarságot abban a beszélgetésben. Nyilván azokat is, akik szerint Petőfi Sándor egy fattyú.

Ilyen lehetett a nagyapámnak, amikor kitérült a mozi ajtaja, és áradni kezdett az úri közönség, akit ő kiszolgált. Köztük megannyi jóakarátú ember. Talán olyan is, aki katolikusnak született, és nem volt a szívében gyűlölet. És talán olyan kálvinista is, aki ismerte a megbocsájtás édes érzését. Nem lehetünk mind állatok?!

„Különös kérdés, látszólag nagyon egyszerű, valójában nagyon is bonyolult.” Írja Babits Mihály a Szekfű Gyula szerkesztette, a Magyar Szemle Társaság által 1939-ben megjelentetett könyvben. Nem akarok én a jó szándékról beszélni, csak próbálom megérteni a helyzetet, megbocsájtani a nagyapámnak, szeretnék visszakúszni az életembe, összegömbölyödni benne, néha macska, néha sündisznó.

A nők vállán nem volt nerc stóla, amikor a bécsi pincemozik mintájára megnyílt a Broadway. Hanem valami *abszolút* magyaros, amit keresztény szabó varrt. Ez teljesen biztosan tudom. Mert a paksamétában, amit a nagyanyám a kezembe nyomott, találtam egy 1938 októberéből származó szakadozott újságlapot a Magyar film, Filmkamarai Szaklapból, ami- ben azt írja, hogy megnyit végre a Broadway, a Magyar Királyi Operaházban pedig 1938. április 2-án tartották meg azt a divatbemutatót, amely rendezőbizottságának a vezetője Bornemissza Gézáné volt, vagyis akkor már nem a Bajcsy-Zsilinszky Endre baráti köréhez tartozó, jó ízlésű Ferenczy Ferenc, belügyminisztériumi titkár, aki 1933-ban még magyar gyárak anyagából készült ruhákra hirdetett pályázatot, hogy az európai viseletet magyarossá alakítsák. Ez egyébként nagyon sikeres mozgalom volt, fellendítette a magyar divattervezés színvonalát. Az egymás után meghirdetett pályázatokra és divatbemutatókra nagyon sok tehetséges művész jelentkezett, mint Tedesco Juci, Haranghy Erzsébet, és díjat kaptak a szabók is, mint Girardi Géza.

1935-ben maga Elsa Schiaparelli, párizsi sztár szabó figyelt fel a magyar hímzések szépségére és utazott Budapestre, hogy tanulmányozza azokat. A tehetséges Tüdős Klára, aki a svéd misszióval együtt számos üldözöttnek adott menedéket, aztán 1952-től, amikor is a férjével együtt kitelepítették, a férje a német megszállásig a Kállay-kormány kereskedelmi és közlekedési minisztere, 1963-ig Balatonlellén volt házmester, akkoriban divatszalon működtetett a Belvárosban, mindig azt hangsúlyozta, hogy „a ruha vagy az anyagban, vagy a vonalban, vagy a dekorációban legyen magyaros, de sohasem mindháromban egyszerre”, Ferenczyvel együtt meghatározta azt az irányt, ami élön és lüktetőn kapcsolódott a népművészetet, az ősi kultúrákat felfedező nemzetközi trendekhez – más területen Claude Lévi-Strauss 1935-től már az amazóniai indiánokat kutatta.

Ez is a nagyanyám miatt van – szűköl bennem a szégyen és a félelem, hogy *valakiket* megbántok azzal, amit gondolok. Azt gondolom, hogy szeretek magyar lenni, ráadásul katolikus, akit az anyja lány fejvel szült és a szüleinek adott, egy nagyon öreg nagyapának és egy apáca szigorúságát magában hordozó nagyanyának. Nem szégyellem.

Miközben annyira szégyellek mindent, ami vagyok, ami nem lettem, amitől tartok, és amit nem akarok, hogy szűkölök és összeveszek a beteg nagyanyámmal.

A Teásboltban arra kellett volna magyarázatot adnom, hogy március 15-én kívül miért visel kokárdát az, aki büszke magyarságára. Izzadtam, toporogtam. Nem hiszem, hogy március 15-én kívül máskor is fel lehet tűzni a kokárdát.

A túlzásokból nem mindig alakul és fejlődik ki az, amit érdemes megtartani.

Amikor 1920-ban a Nőiszabók Országos Szövetsége kiírta az első pályázatot a magyaros ruhákra, akkor az ötlet bebukott, pedig önérzetében sértett volt a megcsonkított országban ébredő nép. A kislányokat öltöztették fehér buggyos ujjú blúzba, piros selyem fűzött mellénykével, fehér, húzott szoknyával, amelyet alul nemzetiszín csík díszített. A legkedvesebb babámon a mai napig ilyen ruha van, pártával kiegészítve, a nagyanyám varrta, 1979-ben, a negyedik születésnapomra. Magyaros ruhája van a babámnak. A baba neve Suzy, anyám küldte. A neve a nyakán olvasható.

Másfél évtizeddel később, 1934 körül mégis nemzetközi hírnévre tett szert a magyaros divat, mert Ferenczy és Tüdős „minden túlzástól, minden exotikumtól mentes, életteljes, modern, a külföldivel versenyképes és versenyt haladó magyar divatot” akartak.

1939 után már senki nem gondolta, hogy a Tulipán-mozgalom, a kalocsai virágok, a magyar zsinórozás, a németellenességet hirdető, a reformkort idéző férfioltózések divatot és büszkeséget hirdetnek.

Minden kevés volt, semmi sem volt elég.

Így aztán a nagyapám, aki nemhogy nerc stólat nem láthatott, de még kézzel horgolt, zsinóros paszománnyal díszített konfekciómodellt sem, olyant, amilyent a pesti hölgyek nyugodt lélekkel viselhetek volna moziban, mert kiöltözni már akkortájt sem volt divat, hacsak nem színházi premierre vagy hangversenyre mentek.

A Magyar Divatcsarnokban vásárolt mindenki, a Rákóczi út 74. alatt, Ruttkai Antal gyönyörűséges áruházában. A paksamétában, ami ott hever a kalocsai mintás terítón a napali szoba alacsony asztalkáján, van egy reklám, ami szerint nem csak a kis árostartály miatt érdemes ellátogatni a Magyar Divatcsarnokba, hanem 30-60 pengő között áron beszerezhető filcrátétes gyapjúruháért is.

Mindez csak felgyülemelő pöszmöt, amit ki kellene kefélni, alaposan kitisztogatni a kifordított zsebből.

Ez az én életem, emlékeim. Egy kifordított zseb vagyok, felgyülemlett pöszmöttel.

És ahogyan eltűnt, nyoma veszett a később Otthon Áruháznak nevezett Magyar Divatcsarnoknak, úgy veszett nyoma Ruttkai Antalnak is.

A nagyapám mindeközben szorgalmasan olvasta a Magyar Film elnevezésű Filmkamara- és Moziszerkesztői Szaklapban a Technika elnevezésű mellékletet, amelyet Lohr Ferenc szerkesztett. Legalábbis az én paksamétámban egy szakadozott újságoldal erről árulkodik: „A százéves fénykép és a mai nyersfilmkészítés” címet viseli a cikk, ami majdnem hetvenöt éve porosodott valahol, nagyanyám tudja csak, de nem árulja el, hol. A fászládjában a halinakötésű könyvek között.

A nagyapám bújta a szaklapot, talán bólogatott is közben. Nem róhatom föl neki. Technikai ember volt. Feltaláló is lehetett volna belőle, ha éppen nem vagonlakónak születik. Ha nem onnan kapaszkodik föl. Ahogy lehet. Ameddig lehet. Nem mindenáron. De ha kell, félrenézve.

Ettől én nem érzem jól magam. A nagyanyám szerint egy kis szaros vagyok, akinek fogalma sincs arról, mi az élet. Ha tehetném, megvonnám a vállam. Ha tehetné, talán elmesélné, mi minden történt akkoriban. Amikor a nagyapám alámerült.

A világitóudvarra gondolok, ahova kidobta azt a rosszul megírt regényt. Másra nem gondolok, csak erre a mozdulatra.

A kisebbséggel szemben álláspontot képviselni erőszakos viselkedés. Ilyesmit mondanak nekem. De ha így van, akkor nekem mi a dolgom?

Hívó katolikusként kisebbségben vagyok, ez szinte biztos. Akkor tehát, aki velem szemben képviseli az álláspontját, miközben kinevet, kigúnyol, megvet – utcán, játékfilmben és filmsorozatban, az igazságtalan és erőszakos velem szemben.

Azért nevétséges ez, mert szem elől téveszti azt a mindennél fontosabb ismérvet, hogy vannak azok, akik meghatározzák, ki, kicsoda. És kinek mi a neve.

Kuss legyen a neved.

Vannak, akiknek a legnagyobb hőstett, amit megengedhetnek maguknak, az mindössze annyi, hogy kihajítanak egy könyvet a világitóudvarba.

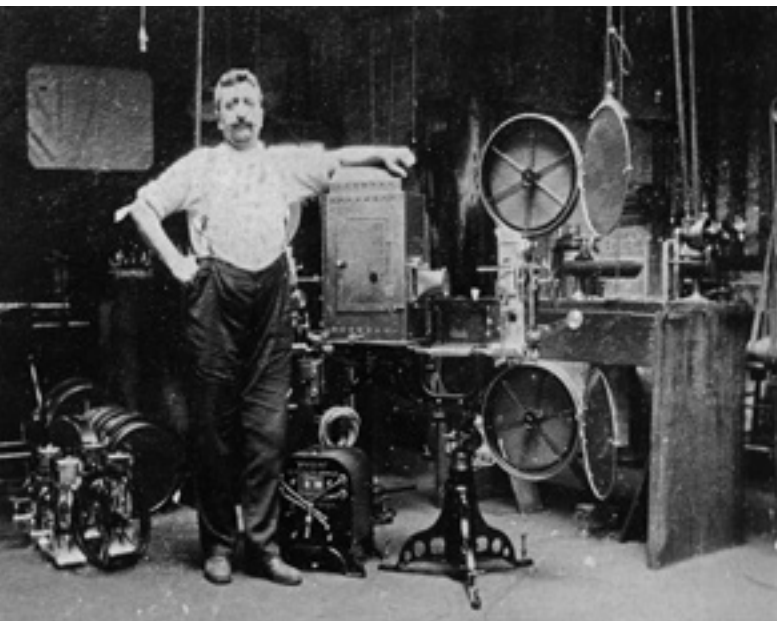
Tudni kell igazodni. Szabómagdásodni kell. Nem túl éles mozdulatokkal, de kellő határozottsággal. Félek, ehhez nincs meg bennem a kellő keménység. Beszari pápista vagyok. Ilyennek neveltek.

– Nekem aztán mindegy, mit gondolsz a nagyapádról, rólam. Miközben azt akarod, hogy most meg magamról meséljek, tán azért, hogy engem is kipellengérezz, mint a nagyapád emlékét. Nem tudom, részt akarok-e ebben venni.

Ezt mondta nekem a nagyanyám. A barátnőm pedig azt mondja, az ember újra és újra összerakja a dolgokat, amiket szeret, amikhez kötődik. Az egész életét. Nem lehet egyszer s mindenkorra elrendezni. Nincsenek végleges válaszok.

A Broadway mozi volt az első pincefilmszínház Budapesten. 1938-ig hiába folyamodtak a tulajdonosok engedélyért, a tűzoltóság nem találta elég biztonságosnak a pincszinten elhelyezkedő nézőteret. A teknőszerű nézőtér, ahol a székek között nem voltak közlekedőutak, ideális rálátást biztosított a vászonra. A bejáratától elkülönített lépcsőkön távozhattak a nézők a Dohány utca, illetve a Károly körút felé.

A közönség imádta a Broadwayt, mert légiriadó esetén sem kellett megszakítani az előadást.

Itt volt mozigépész a nagyapám. Ebben a gyönyörű szép épületben, amit az Első Katonai Biztosító Intézet építtetett 1911-ben. A tervezője Hoepfner Guido volt, akiről én szinte semmit nem tudtam, annak ellenére, hogy az egyik legtehetségesebb és rendkívül sikeres tervező volt, aki a korszakban uralkodó számos neo-stílussal remekül tudta ötvözni a modernizmust. Ezt különben egyebek mellett egy szlovák-angol nyelvű katalógusban írja, én a magyarra fordított részletet olvastam, és azt is megtudtam, hogy Hoepfner Guido nevéhez fűződik a budai királyi vár átépítése, a temesvári vasútállomás és a szabadkai Szent Rókus templom megtervezése, de a magas-tátraí fényűző szállodák is.

A fényképeken azok a szállodák úgy tündököltek, hogy mellettük elhomályosul Hallstatt és Wolfgangsee is. A mozit nem Hoepfner Guido tervezte, hanem Domány Ferenc, aki szintén kiemelkedő tehetségű tervező volt. 1939-ben Londonba költözött. Nem tudtam én erről az épületről semmit. Eszembe se jutott utánajárni, nekem elég volt a tény, hogy ott dolgozott mozigépészként és onnan ment nyugdíjba a nagyapám.

Csak mostanában olvastam utána, hogy a nagyanyám a kezembe nyomta az örökségem, egy piros szalaggal átköltött paksamétát. Az mindig is tetszett nekem, hogy pincemozi a Broadway. Olyan romantikus dolognak tartottam, a nagyapámat meg igazi hősnek, mint amilyenek a Vidám Parkban az Elvarázsolt Kastély házmesterét. Mindig is úgy gondoltam, van ott házmester, ahogyan a moziban gépész. És hős, mert kezelni tudja azt a sok titkos csodát. Arra nem gondoltam, hogy szinte a világháború küszöbén nyílt meg az a mozi, arra pedig különösen nem, hogy a légiriadót ott lehetett átvészelni.

A háborút, az embertelenséget, a kiszolgáltatottságot nem.

Kairó bibor rózsája. Jeff Daniels magyar hangja Szakácsi Sándor.

A paksamétában egy újságkivágás is volt, ami a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalását meggátoló törvény fontosságát taglalta. Ez volt a II. zsidótörvény, aminek értelmében a színházakban zsidó nem lehetett igazgató, dramaturg, művészeti titkár, illetve nem lehetett olyan alkalmazott, aki a színház szellemi vagy művészeti irányát megszabja, a színház művészeti személyzetének alkalmazásában vagy a színház ügyvitelében egyébként irányító befolyást gyakorol. Ezt a rendelkezést megfelelően alkalmazni kell a mozgófényképet előállító, forgalomba hozó vagy előadó vállalatok igazgatóira és igazgatási tennivalókat ellátó művészi ügyvezetőire és egyéb olyan alkalmazottaira, akik a mozgófénykép előállításában, forgalomba hozatalában vagy a műsor megállapításában irányító befolyással közreműködnek.

Ebből egyáltalán nem következett volna, hogy a nagyapám valakinek a helyére kerüljön. Kitúrjon valakit az állásából, *megkaparintsa* valaki elől az új, megnyitás előtt álló moziban a mozigépészi helyet. Ami egy jelentéktelen állás. Nem bírt befolyással a műsorra, annak irányítására. Hacsak úgy nem, hogy nem fűzte be a következő tekeracet, és elmaradt a film.

Elfelejtett hölgy. Janet Leigh-t, magyar hangja Bodnár Erika, futni hagyja Peter Falk, magyar hangja Szabó Gyula. Ilyen is csak egyszer fordult elő.

Sokat gondolkodtam azon, miközben fel kellett készülnöm a szabómagdaságra, ha valamiképpen túl akartam vészlni a felsőbb beosztott otromba árulása okozta csalódást és fájdalmat – hol volt még akkor a paksaméta, hol volt még akkor Zsolti pöccintése a vállamon –, hogy miképpen működik az élet a munkahelyek szempontjából. Valaki mindig bekerül, de másvalakinek a helyére. Akkor is a máséra, ha az meghal vagy nyugdíjba

megy, esetleg kirúgják, mert nem teljesített megfelelően. Ilyen pedig, hogy nem teljesített, nincs is. Ezt csak a magamfajták találják ki, akik mindenáron helyet akarnak maguknak a nap alatt. Azt szerettem volna megérteni, hogy ők nem akarnak helyet a nap alatt?

Amikor a paksamétában megláttam a Hangya tagsági igazolványt, mindjárt ez jutott eszembe: a nagyapám kitúrt valakit a helyéről.

A nagyanyám azt mondta rám, hogy kis szaros vagyok, és fogalmam sincs az életről. Azt hiszem, neki volt igaza. A nagyapám pedig éppen annyi sansszal indult, mint bárki más, hiszen a mozigépezés egy senki.

Szeretnék visszakúszni az életembe, összegömbölyödni benne, néha macska, néha sündisznó.

De azért megkereste a barátját, Jávor Pált, szóljon az érdekében.

Gabi szerint az, hogy újra és újra össze kell raknunk magunkat és a dolgokat körülöttünk, egyáltalán nem azt jelenti, hogy a dolgok és a hozzájuk tartozó döntések ne volnának véglegesek. Gabi szerint az, hogy újra és újra össze kell raknunk magunkat és a dolgokat körülöttünk, egyáltalán nem azt jelenti, hogy a dolgok és a hozzájuk tartozó döntések ne volnának véglegesek. Igenis véglegesek, csak időnként újra kell indítani, mint ahogyan bootolni kell a számítógépet. Gabi férje informatikus-mérnök, rendszergazda, úgyhogy ha valaki, akkor Gabi ismeri az ilyen kifejezéseket. A programozók, ahogyan emberi nyelven hívják ezeket a mérnököket, semmi mással nem foglalkoznak és semmi másról nem beszélnek, csak a számítógépekről, úgyhogy ez biztos így van. És ha mégis lehet velük élni, akkor a *bootolás* az életben is működőképes dolog.

Azonban ha mindez így van, akkor már én is meghoztam bizonyos döntéseket, amelyek szerint élek. És azokhoz a döntésekhez kell újra összeraknom a dolgokat. Ez a Zsolti-ügy csak egy zavaró körülmény volt, mondjuk, éppen annyira zavaró, mint a miniszter performansa. Mindkettő ugyanarra volt jó: elterelte a figyelmem a valós problémáról, a saját döntésemről, amihez magamat újra össze kell raknom. Ehelyett az egyszerű művellet helyett én nekiálltam összerakni az országot. Annak reményében, hogy Zsoltinak megfelelően tudom összerakni. De nem sejtettem, hogy az országot nem is lehet jól összerakni, mint ahogyan rosszul sem, mert az ország, mint minden más ország, így a miénk, magyarok is, egy préselt lemez. Olyan, amilyennek az idő és az események préselték. Persze vannak kiváló „asztalosok”, akik úgy tudják érteni, értelmezni, megmagyarázni, forgatni, ágyat és asztalt készíteni belőle, hogy az embernek megáll az esze, elámul a lelke, de attól még maga az ország préselt lemez marad. Ez nem jó és nem rossz. Egyszerűen így van. Ha nem népművelőnek tanultam volna, hanem történésznek, én is tudnám, hogy így van.

■ **Lovas Ildikó** (1967): író. Az itt közölt részlet megjelenés előtt álló regényéből való. *Cenzúra alatti (Készülődés szabómagdaságra)* című új kötete, melyből az itt közölt részlet is származik, az idei könyvhétre jelenik meg a Kalligramnál.

Fényleírás / Napfény

f o l y é k o n y s ö t é t

Megtelik fénnel egy fa, árnyékok
őrzik minden irányból, és belül
növényi lassúsággal valami halk
változás történik vele. Aztán ami
megmarad belőle, alkonyatkor
elszabadul a szürkességbe.

A látás gyanakvás. Nem úgy volt
az eleje, és nem úgy volt a vége,
elfordították a követ a kerti asztalon,
most egy másik fa, másik csillag
irányába néz. Kinek az utolsó álma volt,
hogymár ezt a kevés időt
már ne a saját testében élje le?

A félelmeknek egészen bonyolult
és kiterjedt hálózata van,
mint a gombafonalaknak a mezőn
vagy az erdőben, egyetlen organizmus.

Magamba nővök fel, magammal csinállok
mindent, amit mások másokkal. Férfi is,
nő is leszek, egyedül férfi, a tükörben nő,
csak ügyesen kell látni. Kihasznlom
a látványt, kihasznllok mindenkit,
valahogy élnem kell nekem is.

Mit mondhatnának, semmit. Nem örültek ők,
akik beszélnek az utcáról a kerítésen át,
aztán mennek tovább, vagy felszólalnak
valami gyűlésen a hátsó sorokból.
Milyen élet az, ha nincs biztos alapja,
a dolgozás, a némaság, mert a kettő
ugyanaz, talán mindig is ugyanaz volt,
most meg, hogy a jövő, mivel folyton
benne vagyunk és úgy történik meg velünk,
ennyire kiszámítható, még inkább.

Egy nyári nap egyhangú, személyes
ünnepe, nincs iskola, lassú az élet,
csak úgy magukban vannak a dolgok,
és egyéni, önkéntes feladat, hogy kezdjek
velük valamit, és magammal, mások
ne tolaodjanak közénk, vagy csak úgy,
mintha én lennék mások is, én lássak
mindent mások általam kitalált tekintetével,
vagy a másik lehetőség, hogy saját
szememmel
lássam magam egy másik testben,
mert az különben nincs, zárva van
körülöttem a világ, és a jövőben
sincs semmi kézzelfogható.

Nem akarják tudni, de titkolni kell.
Persze bizonyos jelekből, elhallgatott
mondatokból vagy épp a túl hangosan
kimondott ellenkezőjéből mégiscsak
sejtenek valamit, de nem akarnak tudni
semmi közelebbit erről a növényi
nyomorúságról.
A fényből folyékony sötétet csinálni,
azzal növekedni a mellettem élők ellenében.

Hogyan látnak engem a tárgyak?
Az üres disznóól biztosan lát,
de nem az óriási szemével, mert azon
nem nyílik, nem is nyílt fel soha rendszeren
a nehéz deszkaszemhéj, hanem mint
egy fekete doboz, amin több lyuk is van,
több képet csinál egyszerre, és egy kicsit
mindegyik más, nincs köztük igazi.
A kapuoszlopok tetején a betongömbök
csupasz szemgolyók, de életlen, szemcsés
a kép, csak a testem nyomai, mozgásfoltok.
De nem akarom úgyse más tekintetre
hagyni az értetlen utánzásban némiképp
elhülyült arcomat.

Egyre nagyobb szélhámosság. Időközben
kitanultam, hogyan kell bánni a sírással,
nevetéssel, most már lakodalmi néppel,
gyászolókkal is kezdek valamit.
A furcsaság olykor előnyömre válik,
megsebzí őket titkos vágyaikban,
és onnantól már nem kell sok,
hogy visszaforduljanak. Kedvem szerint
halogathatom a lelepleződést.

Némi bizonytalanság van bennem
mindig, hogy a veszélyes álmok után
még élek-e, elég-e hozzá az ébredés,
a jövés-menés, a gondok, vagy ezek
csak úgy jelentkeznek nálam, ahogy
a halottnak a szakálla nő. Nem lepődnek meg,
ha jövök, de ez is gyanús, mert egyébként
mindenkin csodálkozni tudnak,
csak tüsszent valaki a boltban,
vagy a kocsmában szomorúan áll,
pláne ül, vagy szombat délelőtt a piacon
látszik rajta a csalódás, hogy megint
nem nyert a lottón.

Engedelmes halottakból összevarrt
ember vagyok, nézik, milyen messziről
nem talállok vissza. Három tilalomfa
mered előttem.

Egymásra vetítem sorra a képeket,
hogy szinte teljesen sötét legyen
a kijelölt terület, csak részlet
a tágabb zűrzavarból, ami a véletlen
vonalakból, a változó árnyékokból
és a megtört színekből pillanatról
pillanatra összeadódik, és nem tudunk
rámutatni.

Mások teremtménye mozog bennem
szótlanul, végigjárja naponta
a legérzékenyebb részem, látszólag
megbocsát, de nem felejt, és később
folytonosan bosszút áll. Mindenben,
még abban is, amit látok, akármilyen
messziről és homályosan,
a visszatartó idő.

Utolsóként nézek saját magamra.
Az erőfeszítés, hogy én. Egy ilyen
felhőmagaslat, de nem látni akarok,
hanem mindent. Hatalmas szívükből
még egy kis idő hadd csorogjon alá.

Kavics

Tegnap éjszaka, miután elküldtél, volt időm átgondolni, mennyire szeretlek. Nem tudtam elaludni, a lelkiismeret kutyáinak ugatásától sokáig forgolódtam, akár a kövek Sziszüphosz álmában, aki nem ismerte a boldogságot, és elhitte büntetését. A kezemben egy kavicsot szorongattam, mert a kő túlzás. A bánat is túlzás, lombtalan ágai mégis az ablakot verdesték.

Eszembe jutott, amikor fülbevalód beleakadt a sötétbe, ahogy utoljára mosolyogtál rám, és a szemed, ami esőszürke lett, mint egy kavics. Mert túlzás a kő, és túlzás az ég is, alatta a bánat sokasodó bokraival. Halkan vettem a levegőt, ahogyan szarvasok vonulnak a ködben. Nagyon szerettem volna a kavicsot szuszogásodban megforgatni, és minél messzebbre elhajítani.

Sziámi

Van ez a testem, ami cipel egy másikat. Elfajzott sziámi testvér, a születésem óta össze vagyok vele nőve. Alagútfivér, alvadtvérnővér. Bizalmunk tétova. Előbb járni, számolni és várni, aztán kérni, simogatni, végül megbocsátani is megtanulunk. Könnyörtelen anatómia. Háttal állunk egymásnak, úgy teszünk, mintha nem ismernénk fel magunkat. Kietlen látomás, szájak a villamossíneken, fogak a kihűlt betonon. Tél, könyörülj rajtunk. Nyár, vezess vissza bennünket a katlanba, ahol kiszórták körmünk alól a homokot és kitepték szemünk könnycsatornáját. Forró víz bugyog fel a szürke csarnokban, így indulunk világgá, kicsi sziámi, ügyetlen szerelmem.

Bál

Delet ütött az óra,
és a lány behordta a tányérokat.
Rohadó köretek partvidékén lépkedett.
Az asztalon halványan derengett
egy fél tányér szalontüdő,
feje körül májak és vesék
felfuvalkodott zacskói repdestek.

Így gázolt át a lány
a vacsora törmelékein.
Rezzenéstelen arccal taposott
az evőeszközök tüskés mezején.
A falon a szódásszifon ütötte
lyukakból süvített a szél, és a tejfoltok
megkeményedtek az abroszon.

Delet ütött az óra,
és egy sötét alak jött látogatóba.
Állt az ajtóban,
zsebében tompán lüktető tenyerével,
aztán csúszni kezdett,
mint egy túlgörbített vállfán
az üres kabát.

Csak az arca mozdult.
Figyelte, ahogy a lakás
életlenedik a déli verőfényben,
és kések, villák tűnnek el a habban.
Nézte a lecsupálódott vázakat,
az ezüst és alumínium
harcainak emlékét.

Tudta, hogy itt bál volt,
celofános lakodalom,
és a lány szemében,
mint egy hűtőszekrény a hóesésben,
még pislákol a könnyörület
és az ítélet, hogy elkésett.
Elkésett.

Romlott ajándék

Hiába tömtem be száját, hallottam
suttogását. Hiába vagdostam le
körömlszakadt ujjait, éreztem bökődését.
Hiába téptem ki karját, megcsapott
pofonjának szele. Torzójából
összegubancolódott kanócok lógtak.
Hiába kötöztem a gyúlékony árbochoz,
megszökött. Csecsemők hordája
elé vettem, de visszatért.

Veszedelmes ékszer, megbolondult
délibáb. A hőség légkalapácsai között
lépked, izzadtsággal teli hordókat
görget maga előtt. Tekergőznek
szájában a szikrázó vezetékek,
akár a lefejezett kígyók. Összeroppantja
a felejtés tektonikus lemezeit,
amikor a kitartó kirakatokban
rátalállok szétdobált emlékeinkre.

Azért látogat meg, hogy mint egy
romlott ajándékot, felhasítsa békémet,
és kiszórja belőle hiányod belsősegeit.
Megrántja az esőt, amikor eleredne,
és addig nézi a bolttalan eget, amíg
fel nem gyűjtjük egy nagyítóval. Ne
maradjon belőle más, mint végtagok buja
csomója egy dombon, amit teleszurkáltak
tűkkel, antennákkal és napernyőkkel.

Madártánc

A vihar előtt látható madártáncban először a kémények, a háztetők és a legmagasabb fák körvonalai halványulnak el, hogy aztán az egyetlen testként mozgó, de alakját folyamatosan változtató raj eltörölje a várost, melynek lakói nem is sejtik, hogy végzetük közeledik a madarak ártatlannak hitt ostromában. A madártánc anatómiája, akár a melankólia, tele van dombokkal, völgyekkel és vadászlesekkel. A madarak nem tudják, miféle folyamat eltökélt hírnökei, hegyes szárnyukkal és apró csőrükkel miként rajzolják újra térképeinket.

Folyókat tépnek ki, erdőket tarolnak le, mire elérnek a városhoz, ahol azért húztuk meg magunkat, hogy átvészeljük a telet, melynek alakja olyan, mint egy pávafej a kalitkában. Eljövételükről nem szólnak a madártánc titkos tanai, amiket tarka lapokon őriznek a forró bányákban. Táncuk ókori öröm, jéghideg zajlás, tollak forgása kőbe zárt pálmák levelén. Egy öregember kirablása, egy ezüst vágóhíd remegése. Ők a buja növényzet a kampókon. Fussatok, üzenik a vesztőhely állatai, szemükben egy másik élet odaadása csillog.

Szaladjatok, figyelmeztetnek az égbolt görbe oszlopai, miközben siklik a madárcsónak az éji gleccser tiltakozó haván, és megtelik velünk az égi vándorok felbőszült zsákja. Imbolygunk sóvárgó táncában a szúrós széklábak között, az asztalon kupáink tele hóval.

Bajtai András (Szeged, 1983): költő, újságíró. Pakson nőtt fel. 2002 és 2008 között az ELTE BTK magyar nyelv és irodalom, illetve összehasonlító irodalomtudomány szakos hallgatója volt. Alapító tagja volt 2005 és 2009 között a *Telep Csoport*nak. A *Lelkigyakorlatok* világirodalmi versblog szerkesztője. A *Kerekebb napok* című verseskötete a Kalligramnál jelenik meg.

Szerepcsere

Az én napomat is reggelek, munka, evés,
s közben jó adag semmittevés tagolja,
mint a tiédet: a feledni való dolgok pusztasága.

Vissza mégis mindig ide térek:

a képek, ők segítenek nekem, amiket feldobott
a jókedvében kifürkészhetetlen tudat.

Vagy én nyitottam nekik teret? De nem,
mást sem csinállok, csak figyelem,
hogyan köszönnek rám – olykor évek múlva –,
mint az otthon talált vendég,
– de honnan ismerem? –

aki előbb érkezett és nyitja ajtómat
nekem. Ő várt melegben engem,
én veszem le pihegve vizes cipőm,
s ernyőm ne legyen útban.

Nem is baj, ha otthonosságomból
kizökkent e csere, játszhatjuk
fordítva is a szerepeket (hírek szerint
tudat alatt találni a legszebb kincseket).

Ott, e sivatagban – képek
felcsillanó reménye –, ott bóklászok,
ígér-e homok, vagy éppen televény bármit.

kint tágasabb

csak közalkalmazott tud
így zárni némán is
beszédesen nem tudom
fejében mi jár és kíváncsi
vagyok-e rá ő is csak kiszorít
innen hajlok arra
egyenruháját makulátlannak
őrizni hord keféet lámpa és
kulcs van vele egy kulcs
egy kapu becsukása
volt a dolga és reggel
kinyitni s lehet őrizni
ellen délben is
megnyugtat még
a közalkalmazotti kék
és a blúza fehér egyen
minták is vannak rajta
hogy az élet mégse legyen
vagy éppen mégis

kertnek vélnéd oly kicsi
pedig park
amit elhagy most
hajlékos éppúgy
mint hajléktalan
amikor zárja

A lassú szó

Megint a tájból, órák óta megint
e képből facsarnám ki azt a keveset,
amit akár e száradt citrom, vagy az
ablak, amin naphosszat ki sem nézek,
csak képzelem, magából kiad.

Párába rejti, amit majd megmutat,
hullámzó hajlatod képzelem
délelőtt a kékből tarkába váltó
oldalon. Ősz van. Olyan megnyugvás
ez, amit a lassú szó észrevesz.
A gyors kép rögzíti hajlamod.

Miért kapod

Még nem tudod, az éjszaka és a hajnal között
hogyan lesz e rom és kudarc
a fény uralta világban egyszer csak
épület.

A mai nap.

Estig megtarthatod,
bár nem vagy ura már semminek.
Álnok és becsap, az a kert:
illúzió. De bemehetsz.

Téged, látom, inkább a holnap
érdekel, mert teljes életet
szeretnél élni. Ám gondoldj bele,
mennyi munka egy napra is:
kitölteni a teret tiszta szándékkal
ígéretével, ételt készíteni és
a kertben azzal az öregemberrel
megenni.

Utóirat

Talpam nedves nyoma
épp felszárad a kövön.

Vagy örök bolyongás a vége?
Átkelni akarnék, de meg nem érkezem?
Hagyom, sőt nézem a pusztulást?
Nem tűröm, de kérem a megpróbáltatást?
Majd hallgatom az ítéletet?

„Egy nyughatatlan?! Tengerbe vele!
Szobra odalent.
Már víz a közege.”

Rácz Péter (1948): költő, műfordító. *Az alvó testről* című új kötete az idei könyvhétre jelenik meg a Kalligramnál.

Farkasverem

János már szikrázott a dühtől, amint összeverte a kavicsokat a tóparton, persze a kavicsok meg vakon túrték a próbát, így hát nem sikerült tüzet csiholnia Julinak, pedig farkasordító hideg volt, Juli elégedetlenül zsörtölődött, be nem állt a szája, elátkozva urát, miközben János úgy akarta, hogy egy farkas teremjen itt, elevenen felfalva nejét, ő meg a hirtelen jött ötlettől vezérelve agyonüsse a már rég meggyőzött ordast, a metsző fogát kitépve talizmánnak, azt majd Juli nyakába akassza, ha már a farkas gyomrából kiszabadította, legyen szerencséje szerencsétlennek, s füléhez tartva az elhagyott csigaházat, mosógépét, centrifugáját hallotta benne búgni zavarában, bár a csönd vacogott rendületlenül, Juli egy kérdőjelre tekeredett, mint a paradicsomhoz szokott kígyó.

Juli

ma úgy kerül bele a versbe, ha János komolyan veszi, hogy az Úr nevét ne emlegesse hiába, áthúзва hát, hogy Isten, fölibe írja Juli nevét, bár Juli mitsem tud az egészről, ilyenkor ő leteremti Jánost, kötelezve, hogy mosogasson el maga után, bár János inkább arra kíváncsi, megváltozik-e ettől a verse, mind többször újraolvasva rájön, igazából nem változott semmi, de Juli mintha azóta többször is mindenhatóként szolgálná ki őt, neki meg valamiféle lelki ismeretfurdalástól gyötörve jól esik olykor szófogadnia.

Tulajdon

Isten a teremtéskor megörökölte az alkalomnak visszajáró időt, mint emlékeit János, képzelőereje rákattintotta a végzet bilincset a láthatatlanságba menekülő, mindig az önkéntes éjszakával parolázó örök – elégedetlen sors csuklójára, magába zuhanó szeme, lám földet ér ilyenkor, macskakörömmel ragaszkodik a nyávogáshoz, az egérrágtá könyvhöz, zsákhoz, Jánosra bízva úgyszólván csak a paradicsomban békén hagyott eszünk nemhiába, ártatlanságunk nyomot hagy rajta végleg és eltüntethetetlenül.

A

művész amit álmában elképzelt, azt még reggel teája mellett lefesti egy az egyben, úgymond tökéletesen, bár gondolatait nem osztja meg az agyával, egyedül csak az énnel, visszaadva az örök tartozást, de amit ébren álmodik, előre látva, azt a képen viszont sose látja, hiszen megfesthetetlen, földi béke, János lelépett az idővel, vége.

Fellinger Károly (Pozsony, 1963): költő, helytörténész. Munkásságát Arany Opus-díjjal jutalmazták.

MAGYAR FAUSZT

a z ö r d ö g i s z í n j á t é k b ó l

Gy akran mesélik emberek, hogy látták. Legsűrűbben természetesen Debrecenben tűnik fel, de találkoztak már vele Szegeden is, Sopronban, Miskolcon, Baján, Békéscsabán, Ózdon, Ondódon, Keszthelyen, hovatovább egy ízben Kelebián. Budapesten ugyancsak gyakori „kedves” vendég. Egyesek tudni vélik, hogy a fővárosban a Bimbó utca elején rögtön balra található libazöld paneltömbben húzódik meg, de erre nincs szilárd bizonyíték. Csak pár csipkés káposztafoszlány a lépcsőházban, ennyi utalna arra, hogy ott kotyvasztaná titkos varázsitalait, gyógyleveleit a maga rejtett laborjában. Egyik csengőn, egyik postaládán, egyik elszórt levélen, drámai mozdulattal elhajított befizetési felszólításon sincs hasonló név, neki tulajdonítható álnév, persze, attól még ő valahol ott bújhat meg időnként. Ami viszont jelenéseinek időpontját illeti: leginkább úgy éjfél előtt, tizenegy és tizenkettő között szokott feltűnni valamelyik kihalt utcán – főleg akkor, amikor a felhők a hold elé tolulnak, a város hangulata megváltozik, s a harangok kondulni készülnek –, ösztövére teste hosszú, sötét, malaclopóra emlékeztető kabátban, úgy vágat felhúzott vállakkal, hóna alatt kerek fej káposztával. Előretolt homlokkal, loboncos hajjal igyekszik valahová, mint aki se lát, se hall, annyira lefoglalják a saját gondolatai. Annyira befelé néz, hogy nem egyszer megbotlik, majdnem orra esik, de hogy közben rágógumizik-e, vagy csak varázsszavakat mormol rezgő ajakkal, illetve mindkettőt egyszerre teszi, azt felettébb nehéz lenne a bármire is őszintén megesküvők csodálatra méltó bizonyosságával állítani, ellenben tény, hogy mozog. Ezzel együtt az egész ember lendületben van, ahogy az az örök életre kárhozottak esetében szinte kivétel nélkül megfigyelhető.

Ez hát a helyzet manapság a mi híres jó öreg *prof. Hatvani Istvánunkkal*, akiről itt tulajdonképpen szó van (nem nehéz kitalálni), s akiről az a kósza hír járja, hogy réges-rég lepaktált, szakszerű nemzetközi jogi kifejezéssel élve: ratifikálta szerződését az ördöggel, ezért képtelen meghalni. Pontosabban egyszer már elhunyt, méghozzá súlyos eperohamban 1786. november 16-án délután négykor a saját házában, eltemették, de feltámadt, pusmogják, a sátán segedelmével, és azóta járja homályos útjait. Hajózik játszi könnyedséggel a józan ész és az azon túliak felségvizein egyaránt, mint egy jó magyar Bolygó Hollandi. Olyan eleganciával, mintha a kettő között nem vargabetűzne ijesztő repedés. Siet, mindig valami megoldatlan kérdésen töprengve, fizikai és szellemi határokra fittyet hányva, tárt karokkal siklik az újabbnál újabb tudományos, ugyanakkor misztikus, annál kevésbé politikai kalandok, felfedezések felé. (Bár a politikum se teljesen kizárt.)

További szereplők: *dr. Johann Faust (az átkozott örök ellenfél), továbbá a szintén nagy tudású orvos kollégák, ápolók, betegek, látogatók, portások stb. Nem utolsó sorban magyar történelmi hírességek egész sora, világsztárok, történelmi celebek színes csokra.*

Helyszín: *egy kis kórház a város szélén, ahol megállt az idő, s néha csak a vastüdők monoton fűjtatása hallik, az erdőben pedig tombolnak az énekesmadarak. Szélesebben „helyszín” az egész bolygónk a maga ködként gomolygó, sokhelyütt vérgőzös, másutt frivol, akár fafej történelmével.*

Cselekmény: *főleg a két egymásra féltékeny polihisztor időnként kegyetlenségekbe hajló (szellemi) párbajozása a többiek előtt. Szó van hitről, hitetlenségről, sportról, tudományról, művészetekről, filozófiáról stb., nem utolsó sorban gyógyászatról; Ég és Föld állásáról. Szív és Ész kapcsolatáról. Pokolról és Paradicsomkertről. Az ezek apropóján történő utazások kalandos cselekedetei is szórakoztató módon a művelt közönség elé tárva.*

Összesítésben: *természetesen a Jó győz. És megszólal az Angyalok Kara.*

A KORONA FOGAS KÉRDÉSE

Korona-korona, van-e neki rokona?

Hogy járt-e a mi Szent Koronánk Attila hun király fején, rokonaink-e egyáltalában a hunok, sokan vitatják. Egy biztos, amennyiben azok, akkor, ha úgy vesszük, ebből a mi pereputtyunkból nyilván isten ostora/verése Attila örvend a legnagyobb ismertségnek kerek e világon. (Bizonyára látványos sikere lenne ma a Facebookon.) Magyar hírnevünk fényezésén, öregbítésén egyébként számtalan tudós dolgozott évszázadokon át. A legjobb koponyák között maga Hatvani István professzor is, Kossuth Lajos szabadságharcos kormányzó-elnökünk később mégis lekörözte őt saját híressé tételében. Őt aztán kenterbe verte Lugosi Bélánk (teljes nevén Blaskó Béla Ferenc Dezső), minden idők legkarakteresebb vámpírja, hogy utóbb a legendás focista, megboldogult Puskás öcsi bá' kerüljön a toplista tejére, ahol netalán már várt rá csendes mosolyával a csúcsra egészen más irányból feljutó Bartók Béla. Nos, a fene tudja, így van-e, meg hogyan, mert nehéz dolog az ilyesmit egzaktul lemérni, amikor Petőfi Sándorunk – aki dr. Faust szerint akkora lánggal tudott égni a beszámíthatóság határán belül, mint senki – töredékében is ijesztő kínai vokstömegéről például csak sejtésünk lehet. Hogy ott hányszor mondták el bájosan kotyorászva a kiskölkölások az *Anyám tyúkját*, miközben a világszabadság érkezésére vártak a nagyobbak, vagy figyelték aggódva, nehogy a Jangce zúgva-bögve áttörje a „gátot”, esetleg hányszor hozott rájuk is rossz időt az, hogy valaki meg találta ölni magát, kérdés marad. Petőfi szenvedélyes szerelme és szabadságvágya mindenestre Kínában, ha jól tudjuk, legalább két szobrot eredményezett. Pontosan annyit, ahány szobra – ugyancsak tudomásunk szerint, s javítson ki valaki, ha tévedünk – idehaza született derék Hatvani tanár urunknak. Két utóbbi közül az egyik valamiért a Balaton partján, Siófokon található, a másik természetesen pénzes cívisünk és eladó pulykakakasaink csodaszép historikus városában, Debrecenben. Ott ül Hatvani István fémből kiöntött Don Quijote-i alakja egy keresztútnál – a köpcös Faust kolléga hátravetett pózában, keresztbe rakott lábakkal –, egy behajtani tilos tábla szívélyes társaságában, felette öreg tölgy dús koronája, mellette asztal, az asztalon gyertyatartó.

Utóbbi néha megvan, néha nincs. Legutóbb látták is a tettest teliholdnál, a susogó lombok alatt. Az éppen ott spanglizó baráti párociska, két kis helyes, nevük elhallgatását kérő ifjanc deák használható leírása szerint – vágod? – az elkövető egy kortalannak tűnő, kissé hajlott hátú, hosszú hajjú, messziről is felettebb szórakozottnak tetsző nyurga alak, aki szinte a semmiből tűnt fel megnyújtott léptekkel, s mielőtt ők bármit tehetek volna, eléggé el nem ítélni mozdulattal megcsonkította a remekművet. A gyertyatartót az XXXL ballon-

kabátja alá dugta – vagy a tatyójába tette? mi? mindegy –, és már ott se volt. Mintha csak álmodták volna, ám tényleg elvitte, amit elvitt. Hihetetlen. – Hogy mik vannak manapság!

Elképesztő, hogy a tettes, mintha élő ikertestvére lenne a drága Hatvani professzor úrnak; minek kellett neki épp az a tartó? És ők senkik, hogy ennyire levegőnek nézte őket? Hogy inkább kólintották (sic! *kúrták*) volna fejbe, hogy jobbat ne mondjanak, bár eléggé süket palinak nézett ki anélkül is. Meg eléggé félelmetesnek, be kell vallani. Úgy ott, abban a kísérteties fényben. Néha jobb kúlnak maradni, hogy ne legyen oltári ráfaragás. Mert miféle profilok mászkálják itt szét a várost? Akárcsak az az egyik agyalágyult prof az elvesztett ereklyéről szóló tévésorozatban, amelyben egyszer az ír királyi koronát is megfújták. Abban, amelyben az a zsír csaj, az az *egzotik* bomba nő is játszik, hogy is hívják, tudod? Együtt bámultuk. Tia Carrere. Ja. Mostanában feldobott magára pár kilót, de azért jöhetne.

Szóval, ránk nézve az a fontos, hogy a mi Szent Koronánk, ha bejárta is a hosszú idők során Tornyát-Baranyát egészen az Újvilágig és vissza, és ha Bajor Ottó, aki jobban bírta a bornál a sört, részegen el is ejtette, sosem veszett el végérvényesen. Nem kellett helyette újat gyártani, mint a debreceni szobor gyertyatartójának hűlt helyébe. Hovatovább állandóan újat és újat, akár olyan fogyóeszköz esetén, amilyen például a budapesti Kossuth téri vak Teiresiasz-szobor fehér pálcája. Még a vakvezető bronz kutya se tudja megakadályozni érces ugatásával, hogy annak ikszedik példányát valaki elvigye, amikor az anonim illető dévaj-duhaj kedve éppen úgy tartja.

Nos, abrakadabra, vissza a múltba: ha éppenséggel nem is metróhoz, de valami ilyen vonatfélehez, vasúti túrához hasonlítanánk a mi legendás Szent Koronánk kalandos útját, tegyük fel, valamiféle vagonban utazott volna át a történelmen azt követően, hogy egyszer már szerencsésen visszakerült hozzánk, akkor főbb pontokban így lehetne megmutatni térben ezt az útvonalat. Ahogy azt Hatvani István prof is beszkiccelte a noteszába még rég, imbolygó gyertyavilágnál, vagy kormos petróleumlámpa fényénél, miközben denevér csüngött fölötte, majd izgatottan röpködött körülötte, míg derék doktorunk el nem kapta ügyesen a matyó hímzésű terítővel, s ki nem tessékelt az ablakon.

Vagy le nem csapta a keményre tömött vánkossal. (Bár utóbbi inkább dr. Faustra vallana.)

Mindegy, így kerülne a vasúti kocsi táblájára a *route* mindennemű *via* nélkül, ahogy mindjárt mutatjuk. Nem is említve mindenik kisebb megállót ama izgalmas erdélyi fejezet után, melynek végén az apai szegyenületétől vérben forgó szemekkel üvöltöző, mellszőrét marokszám kitépő és ellenfelének arcába hajító Kán László vajda, súlyos egyházi átoktól hirtelen megjuhász kodva, visszaadja a kangörcsben fetrengő Bajor Ottótól elvett koronát. Természetesen ilyen vonat nincs a valóságban, amelyik ily szembeötlő hektikával közlekedne, csak majdnem, persze.

Székesfehérvár – Visegrád – Komárom – Bécs – Székesfehérvár – Trencsén – Füzér – Siklós – Sopron – Pozsony – Budapest – Szolnok – Debrecen – Szeged – Nagyvárad – Arad – Orsova – Budapest – Veszprém – Kőszeg – Velem – Kőszeg – Mariazell – Mattsee – Zelhoff – Augsburg – Frankfurt – Fort Knox – Budapest

(Végállomás. Kiszállás-beszállás.)

Fort Knox, hogy jön ide? Még egy prêmes csizma az asztalra? Valószínűleg nem csak a dal szerint facipőben járó *olájo*knak, de Kentucky nótás kedvű, serény bányászainak döntő többsége sem tudja, hogy Szent Koronánk a legutóbbi nagy politikai enyhülés alkalmával – az 1970-es évek végén – épp onnan került haza. A Nagy Sóstengeren túlról. Mint tudjuk, láthatjuk, olvashatjuk: Amerikából. Erről a Kentucky állambeli középfontosságú katonai támaszpontról, ahol egy ládában hevert majd' két évtizedig teljes háborítatlanságban, a láda fedelén pedig valamiért ez volt olvasható: SUGÁRZÁSVESZÉLYES REPÜLŐ TÁRGY! Mégis örökké valami vállas, nagyokat sercintő őrmester ült rajta, nehogy az egyik még „porba fingó kis köcsög kadét mán azér' is kinyissa”, aztán kárt tegyen benne.

Vagy nehogy mégis felrepüljön a varázsláda?

Idehaza Lázár elvtársunk, az aktuális miniszterelnök fogadta több jeles művészünkkel karöltve. Közülük magasodott ki legalább egy fejjel és fél kalappal – páratlan tehetségé-

vel mindenképp – Maestro Varga Imre, aki Hatvani István remek debreceni szobrát készítette. (Mellesleg Bartók Béla londoni emlékművének is ő a mestere, de műhelyéből lépett már ki Liszt Ferenc is, legendás Kun Bélánk és a még legendásabb, messze földön híres Lenin elvtárs meghittén cseverésző társaságában, némelyikük nem is egy példányban [mátrix].) Restaurálás után Ragyogó Diadémunkat egyéb tartozékaival a Nemzeti Múzeumba szállítottuk, ahol sokáig állt, hogy a legutóbbi ezredforduló bekövetkeztével tegyen ismét egy boldog, ugyanakkor méltóságteljes tiszteletkört, érintve Esztergomot, mielőtt állandó helyére kerülne Országházunk Kupolacsarnokában. Most ott – katonáinkkal együtt – a rendészekre fittyet hányó, *félelmetes lángokat böffentő sárkányok őrzik, bógte, oszt tisztességtelen szándokú embör arra ne se tévedjék!* (Mondá ezt is ifjabb Kukucska mese-fa egy másik sztorijában.)

Item. Ugyancsak messze földön híres művében Tóth Bélánk, aki egyébként anno a fővárosi piaristáknál végzett és Maupassant jeles fordítójának számított, szerzőként pedig meglehetősen hajmeresztő elbeszéléseket írt, az 1848-as szabadságharc idejét hozza közelebb. Természetesen a mi drága Szent Koronánk szemszögéből, s kezdi annak cáfolatával, hogy azt Kossuth Lajos valaha is a fejére tette volna. Bár beismeri, nehéz az ördög csábításának ellenállni, ha valaki egyedül marad a királyi dísszel. Így megemlíti Szemere Bertalan belügyminiszterünket, '49-es miniszterelnökünket, aki saját bevallása szerint ugyanezt tényleg megcselekedte a gardrójában, de nem pusztá hívságból, hanem abból a célból, hogy közvetlenül megtapasztalja, a korona mennyire való viselésre.

Az az igazság, T. B. is úgy mondja, hogy Szemere nem jutott valami kedvező megállapításra, annyi biztos, mindazonáltal továbbra is késznek mutatkozott akár az életét áldozni érte. Olyannyira, hogy bátorságának köszönhetően került több színben villódzó büszkeségünk Szegedre, amikor a kormány kénytelen volt Pestet másodszor is – csúf nyelvek szerint: kereket oldva – elhagyni.

Kossuth, ki szintén *kifutott* (Sz. B. használja majd később ezt a kifejezést!), úgy kívánta, hogy a diadém a fővárosban maradjon, ám Szemere ezt rossz ötletnek tartván, Szegedre vitte, hol el akarta ásní valamiféle elhagyatott házban, egy bedőlt oldalú csárdában, ahol még ki volt függesztve a halászlé ára, aztán mégiscsak valahová máshová hantolta el. Ő utaztatta később uralkodói drágaságainkat Nagyváradra, majd Aradra, hovatovább Lugosi Bélánk szülőhelyére, Lugosra; azt követően Karánsebesre, hol a koronát is magában rejtő ládát átadta bizonyos Fülepp kormánybiztosnak. Azt tódította neki, hogy fontos iratok vannak benne, mire emez megígérte, hogy elhelyezi apja bányájában, ahol majd, ahogy viccből mondta, a *terpékek* (tirpákok?) vigyáznak rá, erre azonban nem kerülhetett sor, mivel a szabadságharcos hadsereg kezdte mindenütt letenni a fegyvert. Szemere váltig tépelődött, mitévő legyen. Szívesen megkérdezte volna Petőfi Sándort, mit csináljon, de nem állt módjában. Miként onnantól sosem. Vagy ki tudja. A mennyei kávéház ablakán nem láthatunk be, csak ha majd leveszik belülről a csillagos firhangot.

Többen is azt sugallták már régtől, akiket vívódó, töprenkedő emberünk a sátán gonosz, esetleg hibbant szolgálának tekintett, hogy zúzassa össze aranyfognál is apróbbra a drága ereklyét, és vesse valahol a Dunába, azonban Szemere Bertalan elébb ugrott volna maga a gyilkos örvénybe, mintsem azt megcselekedje. Ehelyett végül őszinte fohászt intézett kis visító ördögfókáknak dupla adag nyakleveseket osztogató névrokonához, Szent Bertalanhoz, majd a ládát újra kiásta, valamiféle belső sugallatra Orsovára vitte, ahol a településen elásta, majd szinte másnap megint kiásta.

Ekkor került sor a korona földre rejtésére távolabb, odakinn, az orsovai határban. Ami, mondani se kell, nem ment simán. Ezt is többen és többféleképp mesélik, de lássuk a főcsapást! Csak egy pillanatra új levegőt vegyünk, új oldalt nyissunk, bár ott folytatva, ahol abbahagytuk. Megengedik?

Kérem, megint itt vagyunk. Csak megtöröljük a kezünket. Szóval Tóth Béla, aki maga is bátor ember volt, egy ízben vitézi kard képében megtestesülő békepipát vitt a török testvérnek, s még szólt is, nehogy a megajándékozott megvágja a száját, úgy tudja, a Szent Korona újbóli elásásnak alkalmával Szemere Bertalan, aki kevésbé politikusként, inkább a nagy utazásokat imádó férfiúként kedvelhette a kalandot, jókora izgalmakba keveredett

Orsovánál. Ennél a tízezer főnél ma sem sokkal többet számláló településen a Cserna folyó torkolatától keletre. Aprólékkal Tóth Béla úgy meséli, másokra is hivatkozva történeti szerepében, hogy pár bizalmas munkatársával, közeli barátjával együtt kormányfőnk egy velük szimpatizáló földgazda és kocsmatulajdonos fogadójában szállt meg. Reggel azzal az üreggyel, hogy szeretnének egyet kocsikázni, talán egyikük *rettyint* (fest) is gyorsan egy tájképet, ezért viszik magukkal a ládát, elindultak a határba. Nem jutottak messzire, mert az előző éjszaka akkora vihar dúlt, oly vadul tombolt a szél, mint akinek se apja, se anyja, hogy megregulázza. Fák dőltek az útra rögtön az első kanyar mögött.

Nosza, vissza kellett fordulniuk, a gazdának összekolompolnia a béreseit, azok végül több óra munkával járhatóvá tették az utat. Lehetett menni isten hírével.

A következő veszélyt egy akkora huppanó jelentette, amely úgy megdobta a kocsis farát, hogy leesett a láda, miként leesett volt Bajor Ottónak a csobolyó. Lepottyant Ottónak, a mi német királyunknak, emlékszünk? Aki szerencsére megtalálta, mellesleg csak a saját boldogságát nem találta utóbb. A havas Kárpátokon és a csillogó Üveghegyeken túl. Úgy hírlott, mátkájának forró öle helyett tömlöcbe került, honnan alig tudott túl sok egyforma nap után szabadulni, miközben a *jány* másé lett. Valami szerb emberé.

Bajor Ottó szomorú pria(e)poszi történetének itt vége. Szemeréék (vizont) örömmel tapasztalták, hogy isten őket megsegítette, ugyanis a láda nem tört szét, meg se repedt, lehetett folytatni az utat. Ám akkor meg alig haladtak az Olárország felé vivő úton, amikor egy fekete hintó tűnt fel mögöttük. Fenyegetően nézett ki, s nem volt ebben nem tudom, mekkora tévedés, mert amint közeledett, valakik pisztolyt dugtak ki az ablakán – nem is keszkenőt –, s lövések dördültek sorba. A golyók ott süvöltöztek Szemeréék feje fölött, kettő véletlenül egymást is érte, szerencsére emberanyagban nem esett kár, mert Egressy kocsisa, mielőtt valóságos üldözéssel jelenet alakult volna ki, egy határozott rántással a kelendő helyen: bekanyarodott a hatalmas páfrányok közt az erdőbe, ahol kitűnő helyi ismeretnek köszönhetően könnyedén lerázta az üldözőket.

Kérdés, hogy az az uszkve ötven magyar közül, ahány mára maradt Orsován, ki őrzi még agyában, esetleg szívében is ezt a régi eseményt? Vajmi kevesen. Annál többen Lugoson, akik az évek folyamán egészen sajátos változatban adták elő ugyanezt a náluk viszont ágbogas mesévé burjánzó történetet. Annak lényege, hogy a vendéglátó kocsisa nem akar ki volt ám, nem is pusztán leszármazottja Köcsön Péternek – a nem csak a születési helyén, Szatmárban világhírű *ürdüngös* kocsisnak –, hanem maga Köcsön Péter. Akit sosem láttak templomban, csak egyszer, akkor is ima helyett szemérmelenségeket sugdosott a piruló nők fülébe, megcsipkedte az apácák fenekét, megrángatta a pap szakállát, böjtör falta a legzsírosabb húsokat, dobálta a cubákokat a bendőjébe, fordítva vetette a keresztet, és életében sosem tanult meg veszíteni. Ez a Köcsön, amikor látta, hogy beérik őket, valahonnan egy batyut húzott elő, kibontotta, amiből annyi pelyva szállt ki legott, hogy mögöttük nem lehetett látni az utat, ám a dolog nem segített. Akkor benyúlt a zsebébe, marék tengermagot vett elő, hátrahajította a vállá felett, ettől pillanat alatt sűrű tábla kukorica nőtt mögöttük, de az se hatott.

Ekkor olyat mondott Köcsön Péter, amire vasárnap gondolni se szabad, azzal leugrott a bakról, átbucskázott a feje fölött, amitől momentán rémséges vérfarkassá változott, úgy ment szembe emezeknek, akik ilyen féregmód rámasztak az idegére. Bömbölésétől az ismeretlenek lovai belefördítették a hintót az árokba és világgá szaladtak (valószínűleg az elhunyt Szilveszter pápa lovainál is rémültebben), a vérfarkas bestia pedig be a hintó ablakán, mert *heába* lóttak rá, nem fogott az átkozottján semmi. Az esemény után, mondják, három napig aludt a jóllakottak békéjével Köcsön Péter, s midőn felébredt, nem látzott emlékezni semmire. Amikor elmesélték neki többször is, mit tett, mindig nagy figyelmet mutatott, s hosszan tudott érdeklődni a részletek iránt, miközben huncutul nézett az elmesélő szemébe.

Kinek melyik elbeszélés tetszik jobban, kinek egyik sem, kevésbé számít, mert az a vitán felül álló lényeg meg a tényleg, hogy Szemere Bertalanék végül találtak egy pontot az Oláhország vagy Olárország felé vezető úttól balra; valami csalitos, kuruttyolós, nádas helyet, ahogy azt T. B. is megerősíti, s ott ásták el újra a nemzet kincsét. Megjelöltek a helyszínen egy kócsagok vagy valami ilyesfélék, gémelek leszarta, egyébként is jó messziről fe-

hérlő vastag fát, amely az ott lévő híddal és az adott ponttal háromszöget alkotott. Közülük valaki, egy Grimm nevű, baljával ügyesen bánó illető lerajzolta az egészet, s alkotását átadta Szemerének. Azon a mocsaras helyen pihent a mi Szent Magyar Koronánk 1853 tavaszáig, ugyanis akkor pendült meg Titus Karger osztrák hadbíró százados egyik utászkatonájának ásója a pántos ládán. Mert valaki árulónak bizonyult. Lehetett volna másképp?

Úgy volt, ahogy a dolog természete adja, hogy a korona elásásáról tudók köre az idők folyamán kibővült. Maga Kossuth Lajos is értesült róla a messzi távolban, onnan üzengetett, küldött is embereket érte, de azok sorra lebuktak. Nem lehetett átjutni az osztrák spiclik sűrű fonatú hálóján, így lett az utászkatonáé a szerencse, hogy ajándékszabadságot kapjon két hétre, mely szabadság apróbb örömeiről ma már nem tudunk semmit.

T. B. erélyesen cáfolja, uborkaszexoni képzelgésnek tartja, hogy Kargeréket a fákra vésett jelek és egy ott felejtett órakulcs, valamint egy ócska kapanyél vezette volna nyomra. Nem is delejtű, se varázspálca. Kincskereső kisködmön vagy inga, hanem valamely lelkes barom állat: egy sem jóban, sem rosszban nem hívó ember, akinek még annyira se szent semmi, mint az ördöggel összepaktáló Köcsön Péternek. Mert az legalább néha a jó oldalra tudott állni, s egyáltalán nem volt olyan fekete, amilyenek egyesek leírták. És most Köcsön Pétert is félre az ő vérfarkas alteregójával együtt! T. B. köntörfalazás nélkül megnevezi az ártatlanság vélelmén túl azt a személyt, aki a szóban forgó galádságot elkövette. Mert galádság, mit tett, ha verték a fogdában, ha nem, ha szorongatták a herezacskóját (magyar jónéppel mondatva igényest: a *tökét*), ha nem. Neve: Wargha István. E személy 1848-ban a magyar kancellária titkára volt, később nagyváradi főjegyző, szép magas hangú templomkórusi énekes, akit aztán mindenki került, mint a ragályos beteget, midőn cselekedetének híre ment; barátai nem akartak vele kezet fogni. Halálról a helybéli sajtó fél sorban tudósított, az is valahogy fejtetőre sikerült, és utolsó búcsúján alig lézengtek páran. Szám szerint négy tanácsos meg a félkarú temetői kéregető, aki valami bádog tányérkát rázogatót, de nem járt egetverő sikerrel. Pap nem akadt, ki az elhunyt lelki üdvéért beszédet mondott volna, ez lett az ő büntetése. Meg az, hogy függőlegesen ásták el, hogy a túlvilágon se tudjon rendesen megpihenni. És ha így igaz, akkor a pokol füstjéről se feledkezhetünk meg. Arról nem is szólva, hogy Londonban még jóval előtte tönkrement az angoltrafikja, amit az árulásért kapott pénzből vásárolt. (T. B. kerek 150.000 forintban állapítja meg ezt az összeget!)

Az orsovai balszerencsés, bár az is lehet, hogy a megmenekülést jelentő rábukkanás után magyar kincseinket, úgy tudjuk, hadihajón Budára vitték, onnan Bécsbe, aztán rendkívüli pompával ismét Budára. Szólt a zene, zúgtak a harangok, a légben kavargtak a galambok, utána leszálltak, békésen borzolgatták a tollukat, turbékoltak, tojogattak és csipegettek, s ezzel minden visszatért a rendes kerékvágásba. Az ünneplők szétszéledtek, ki-ki ment a maga dolgára. Ki kerékpáron, ki gyalog; kocsin, villanyoson. Ahogy tudta, ahogy érte, pénzből futotta. A diadémmozgás csak az első világháború idején nyúltunk ismét, akkor koronáztuk meg fővárosunkban IV. Károlyt és feleségét, Bourbon-pármait Zitát. Ez volt nálunk az utolsó koronázás, a Mátyás-templomban zajlott, ahol első ízben énekelhetünk hasonló ceremónián a magyar himnuszt. Történelmi léptékekkel mérve aztán seperc, a Monarchia oldalára vágódott, még rúgott párat, végül kimúlt, Károlyék pedig mentek.

Könnyű sporttáskájukban nem vitték magukkal a Szent Koronát, melynek életében ezt követően csak a második világháború végén következett be újabb fordulat.

Történet márpedig – akkor már ez se maradjon ki, legyen kerek a mű, értse akár egy *netjerkre* vagy *udjukra* vadászó eszkimó rokon is ott messze az északi fényben, de tényleg –, hogy a nagy világgégés utolsó felvonásában koronánkat biztonsági okokból elástuk a budai várban. A rövidesen bekövetkező hungarista hatalomátvétel után Szálasi nyilasvezér felesküdt a Szent Koronára, ehhez ki kellett előtte megint ásnia. Szálasi esküjét követően már nem sikerült újra elásni, mert tragikusan alakult a harctéri helyzet. Közben nemzetvezetőnknek, aki ennek ellenére a Trianon előtti határok visszaállításáról álmodott, s az azokon belül élő összes nép egyesítéséről a magyar korona alatt, az az ötlete támadt, hogy ezt a múlt és a jövő összeboronálásának szemszögéből kulcsfontosságú tárgyat sürgősen szállítsák Veszprémbe. Helyezzék el a Nemzeti Bank legbiztonságosabb széfjében, s legyen ott a győzelem napjáig, amikor is újra megszólalnak a fanfárok.

Nem így lett. Ezt a háborút ugyancsak – némely hajmeresztő, nyakatekert, mégis az ész súlyos atrófiájáról árulkodó okoskodás ellenére – *de facto* elveszítettük. Annak a fináléjában gyorsult fel ismét a korona útja. Veszprémből utazott Kőszegre, onnan a Kőszegi-hegység lábánál fekvő Velembe, ahol csendben meghúzódott egy óvóhelyen. Rövidesen teherautóval átlépte a határt Ausztria felé, Mariazellben rövid pihenőt tartott, majd Mattsee felé vette az irányt, ahol nagy levegővétel után ismét el lett ásva. És jött itt magától még egy kisebb kaland, némi bonyodalom, amire majd kitérünk. Nevezetesen az, hogy az ékszerek beiszaposodtak, sajnos. Lényeg, hogy amikor ismét előkerült és együtt volt az összes koronázási jelvény – ahogy dr. Faust mondaná, vagy legalábbis írná: *zusammen* –, az amerikaiak kezében kötött ki, bizonyos Granville hadnagy dzsipjében. Földrajzilag Augsburgba, egy régebbi történelmi faskónk színterére, majd Frankfurtba jutott. Onnan repült ki jegy nélkül az Újvilágba, a hosszú emigrációba. De bírta végig – isteni gondviseléssel –, hogy egyszer majd még visszaköltözhessen Magyarországra.

- DR. FAUST: Hát igen, nagyjából így volt ez, én is tudom. Viszont hogy az eszkimók mit tudnak, arról fogalmam sincs.
- DR. HATVANI: E tárgyban nekem sincs sok megbízható adatom. Annyi tudomány birtokában vagyok ezt illetően, hogy kevés a fóká. És nem tudom, mit keresnek itt az eszkimók, ebben a históriában. Miért nem ügyeskednek, horgászatnak, szigonyozgatnak arrébb?
- DR. FAUST: Nem valami rokonnép az is?
- DR. HATVANI: Tréfa? De vehetjük komolyra is.
- DR. FAUST: Érdekes... érdekes a nyelvük... az asszonyaik... hm... én tényleg olyan gyakran használlok német szavakat? Kérem, őszintén. Vágyom az igazságot.
- DR. HATVANI: Átlagban minden ötödik szava az.
- DR. FAUST: Könyörüljön, drága kolléga! Tényleg?
- DR. HATVANI: Számoltam. Eléggé memorábilis.
- DR. FAUST: Mikor számolta?
- DR. HATVANI: Sokszor.
- DR. FAUST: Mondjon egy példát.
- DR. HATVANI: Amikor például azt mondja ön Ágnes nővérek...
- NŐVÉR: Crescencia.
- DR. HATVANI: ...Crescencia nővérek, hogy ön szerint ezek a lepedők rég elmehettek volna már a pucérájba, az mi?
- DR. FAUST: Az csak tréfa.
- DR. HATVANI: Oh, persze, persze. No, mindegy.
- DR. FAUST: A memorábilis, akkor az meg mit keres itt!? Ha nem is német, de simán benne van az idegen kifejezések szótárában.
- DR. HATVANI: Nem ismeri a jelentését, kolléga?
- DR. FAUST: De, nagyon is jól ismerem.
- DR. HATVANI: Jó, fogadunk egy snapszban, hogy nem?
- DR. FAUST: Jó, fogadunk egy snapszban.
- DR. HATVANI: Snapszot mondott, drága kolléga?

(A nővér felkacag, de tovább dobálja halomba a szennyest, nem szól.)

- DR. FAUST: (némi sértődéssel) Kicsit olcsó ez a poén, nem? Még kis pisis diákkoromban volt ilyen.
- DR. HATVANI: Hát, az eléggé rég lehetett.
- DR. FAUST: Maga akkor diplomázott, nem?
- DR. HATVANI: Igen, de három évesen.

(Ágnes, azaz Crescencia ismét felnevet.)

DR. FAUST: Látom, jól kipihente magát az ügyelet után.
DR. HATVANI: Nincs mire panaszkodnom. Az iménti is feldobta a napomat.
DR. FAUST: Hm...

(Csend)

NŐVÉR: Mondhatok egy viccet a doktor uraknak?
DR. FAUST: Tessék, nyugodtan.
NŐVÉR: Kérdés: mi a különbség isten és orvos között?
DR. HATVANI: Tessék mondani, mi?
NŐVÉR: Nem ismerik? Hát az, hogy az orvos istennek képzelettel magát, isten pedig...

(Nem tudja befejezni. Kirobban belőle a nevetés. Mások nem csatlakoznak hozzá.)

NŐVÉR: *(zavarban, szája elé kapott kézzel)* Jó, akkor most darálok egy kis kávét.

(Nővér el. Egyenként mindenki el.)

DR. FAUST: *(felsóhajt)* Jó, beszéljünk most egy kicsit komolyan, csak mi ketten.
DR. HATVANI: Óhaja számomra parancs.
DR. FAUST: Semmi parancs ebben nincs. Csak azt akarom mondani, nem is tudom...
DR. HATVANI: Mit?
DR. FAUST: Tudja, drága Istvánom, néha úgy érzem, így a korona történetével kapcsolatban is, meg az egész világgal, hogy hiába minden, tulajdonképpen valahol az egész film már mégiscsak régen kész. Le lett forgatva, meg lett vágva. Mindössze az a kérdés, mi épp hol tartunk a vetítésben. És azt is tudjuk, hogy a végén mindenképp a jó győzni fog.
DR. HATVANI: Ezért akar az ördög kicsalogatni bennünket ebből a moziból?
DR. FAUST: Nézze, elképzelhető. Bár az ő útjai is kifürkészhetetlenek.
DR. HATVANI: És ki tudja biztosan, hogy a végén a jó győz? Maga az elárult, kétségbeesett, tehát a hitétől-reményétől megfosztott öregördög?
DR. FAUST: Bár neki vannak garanciái, ezt éppenséggel nem állítanám. Vannak dolgok, amelyek nem láthatók világosan. Annyi a tisztázatlanság a maguk koronájával is, ahogy így elhallgatom, elolvasgatom néha. Elnézegetem. Virtuálisan megtapogatom. Rükskét-vágását simogatom. Próbálnám megfejteni.
DR. HATVANI: Mik aggasztják, drága Johann?
DR. FAUST: Ebben a legzavaróbb számomra kedves Szilveszter pápánk alakja és műve.
DR. HATVANI: Mi a baj vele? Hogy ilyen nemes egyszerűséggel kérdezzek.
DR. FAUST: Hát éppen ez a dolog az ördöggel.
DR. HATVANI: Mi van vele?
DR. FAUST: Nézze, az a kocsis, az a Köcsön Péter például, szimpatikus nekem, nagy zsvivány, ám csak egy szappanbuborék az egész ember. Pusztán délibáb, ugye tudja? Tűnő folklórelem, illó színezék, nincs valódi szerepe. Tartása, no de komolyan, hiába írtak stúdiumokat róla. Ellenben ha ebből az egészből az az igazság derülne ki mégiscsak, hogy Szilveszter mögött szinte kezdetektől fogva ott állt a sátán, nem csak úgy, a vége felé csapódott oda, mint gitt a falra, továbbá az, hogy csakugyan Szilvesztertől származik a Szent Korona, akkor mi következik ebből?
DR. HATVANI: Mi?
DR. FAUST: Gondolkodjék.
DR. HATVANI: *(döbbenet)* Arra merészelsz célozni, hogy akkor Magyarország ördögország? A sátán birodalma?
DR. FAUST: *(nyugodtan)* Ezt maga mondta.

(Csend)

DR. FAUST: (*pókerarccal*) És letegezett, kolléga?

DR. HATVANI: Nincs rá okom. Nem vettem észre.

DR. FAUST: Akkor most melyik... a kettő közül, drága? Hölle, hölle.

(*Csend, csak a szokásos vastüdők távolabb, meg egy kamikaze légy reménytelen küzdelme az ablakkal emitt.*)

DR. HATVANI: (*halkan*) Tudja, néha nagyon szeretnék belelátni a fejébe meg a szívébe is, bár érteni vélek mindent. Aztán mégse tudom pontosan, mi hajtja önt ekkora erővel. Olyan szívesen beszéltem volna a szüleivel. Kíváncsi vagyok, mi készíti arra folyton, hogy ily vérlázítón belegázoljon mindenbe, ami másoknak szent, miközben ügyesen manipulál, kiforgatja a szavukat, miként normális ember a bundát. Csúsztat, mint lapos kavicsokat szokás, és közben egyetlen ziccert sem hagy ki.

DR. FAUST: Ziccert, én? Istenem, annyit kihagytam már, hogy lehetne vele akár Rajnát rekeszteni.

DR. HATVANI: Dunát.

DR. FAUST: Mindent az alliteráció kedvéért.

DR. HATVANI: Hisz' ki se tudja rendesen mondani. Na, gyerünk, gyakoroljunk egy kicsit: répa-retek-mogyoró...

(*Dr. Fauszt blazirtan fütyörészik. Kiszáratva düledt szemekkel kuruttyol. Végül a fülét mozgatja. Messzebről női kacaj.*)

DR. FAUST: Látja? Legalább a nők szeretnek. ■■■

■ **Balázs Attila** (Újvidék, 1955): író, műfordító. *Pokol mélyén rózsakert* című kötete 2013-ban jelent meg az Új Palatinusnál.

ARABS

D o b a i P é t e r n e k

ARABS

Az ezredes aznap egy esztétát akart lelőni. Az esztéta sértő cikket írt róla, s annak az embernek, aki megsértette, nem szabad élve maradnia. Majd belövök abba az esztétába, morogta az ezredes egykedvűen. Az ország legjobb céllovója volt. Vezényszóra lőni, aztán zsebre tett kézzel várni, hogy az ellenfél tud-e még visszalőni, tűnődött az ezredes régi találataira gondolva. Civil ruhát, bő esőköpenyt húzott, kezébe boternyőt vett, s a faragott rájába foglalt állótükrök elé lépett. Önmagát látta szükségképpen. És ez egy hasonmás, egy kép volt azonosítható vonásokkal, amelyeknek egyedül ő volt a megfelelője. Az ezredes álruhájában átfoglalkozású embernek érezte magát. A nagyvilági életben szükségünk van olyan arckifejezésekre is, amelyek nem mások, mint álarcok, mondta az ezredes fényképtekintettel a tükörképének. Egy fénykép: ennyi nyoma marad a valóságnak, ha elmúlt az ideje. Nincs cáfolatom a földön, gondolta az ezredes még egy utolsó pillantást vetve a tükörképére. A párbaj előtt némi bolyongást akart tenni az esős városban. Elég időm van a tintapocsékoló kivégzésére, gondolta, s amúgy sem árt néhanapján álruhába öltözni, hogy az ember megismerkedjen a néppel. Az ezredes úgy képzelte, hogy az esztéta koldusszegény, akciós párizsit vacsorázik esténként, a sót kopott, műanyag tartóban tárolja, és a retek, a hagyma egy műanyag fiókban várja, jó borra persze nem telik, biztosan akciós sört fogyaszt. Az ezredes úgy tudta, hogy az esztéta halvány bőrű magas termetű fiatalember, galléros kabátja van, fekete, amilyenben a regényhősöket ábrázolták a 19. században, vékony lábszárai vannak, rövid haja, ami homlokára, fülére hullik. Az ezredes, aki annyit szokott gondolkozni az élet és a halál dolgai felett, mint egy bástya a sakkjátékban, megéhezett. Lement a piacra, őszülő hajának egykedvűen köszönt a hentesné. Az ezredes tekintete rövid időre egy halakkal teli akváriumba révedt, de végül a tepertős tálra mutatott. Mennyit adhatok, ezredes úr?, kérdezte az asszony, olyan intelligens hangon, hogy az ezredes meghökkent. Felismert, morogta. Most már mindegy, gondolta az ezredes, nem állhatok sokáig diskurzusban egy vásárcsarnoki hentesnével. Hús dekát kérek, mondta sűrgetően, majd reflexszerűen az Arabs szürkébe vette az irányt. Az ezredes belépett az ajtón. Hogy van, ezredes úr?, kérdezte Sanyi és lesegítette az ezredesről a ballonkabátot. Az ezredes egy melankolikus napon, amikor megtudta, hogy Sanyi sokáig a gyulafehérvári focicsapat csatára volt, Alba hercegének nevezte el a pincért. Furcsaságaival az ezredes Sanyit lassan a büvkörébe vonta, s a pincér immár teljesen az ezredes szolgálatában állt, mert olyan varázst érzett a szavaiban, melyet napestig elhallgatott volna. Az ezredes az asztalra csapott. Tudad-e Sanyi, hogy Gyula-

fehérvár neve onnan ered, hogy a fehér mészkőből épült római falmaradványok alapján az itt letelepedő szlávok Belgrádnak, Fehérvárnak, ezt bizonyos leereszkedéssel magyarázta, nevezték el. Sanyi tudta, mert az ezredes minden alkalommal elmondta, de nem mert közbeszólni. Az ezredesnek váratlanul elakadt a szava. Tekintete a pultoslányéval találkozott, akinek a félhomályban világitottak kék szemei. Az ezredes kihúzta magát, a lány felé fordult, s tőle kérdezte, tud-e valamit Alba Iulia latin eredetijéről. Aki hangosan mer beszélni, az nem lehet mindennapi ember, gondolta a lány. Gyulafehérvár latin neve az Om-poly latin Apula nevéből való, felelte a pultoslány minden jelentőség nélkül, s az ezredes meglepetésében csak annyit mondott, úgy van. Hogy hívnak?, kérdezte az ezredes a lánytól. B-nek, felelte a pultoslány, de az ezredes nem volt elégedett a válasszal. Mától a neved Skolasztika, mondta az ezredes és szent Skolasztikáról, valamint a név jelentéséről kezdett beszélni. Hatalmas nevetés hallatszott. A lókereskedők voltak, akik az egyik asztalnál kártyáztak. Idióták, morogta az ezredes és gondolataiba révedt. Csak a nők tudnak olyan szemérmetlenek lenni, mint a szobák, gondolta és a pultoslányra nézett. Sanyi téblábolt, már egy ideje arra várt, hogy az ezredes rendeljen. Hozhatom a francia konyakot és a Red Bullt?, kérdezte Sanyi, de az ezredes nemet intett. A legjobb szív sem szegheti meg a lova-gi könyvek szabályait, gondolta az ezredes, aki egyébként nem szokott embertársaival törődni, de most, az esztéta halála küszöbén mégis úgy érezte, leereszkedik hozzá. Intett Sanyinak és egy pohár erős szilvaszeszt kért. Bizonyára az is ilyet iszik, mert jobbra nem telik neki, mondta gúnyosan az ezredes. A hullaszállítók és más alkalmi vendégek az ezredesről beszéltek, a pultoslánynak pedig volt ideje az odahallgatásra. Az ezredest valaha Bolíviában megbízták, hogy menjen le hajón a Rio Grande folyón egészen délre, s keressen meg ott egy rég eltűnt ezredest, mondta az egyik hullaszállító. Na jó, mondta az akkor még fiatal ezredes, s a hajó elúszott vele a folyón. Míg délnek ment sok veszélyen át, több ember is meghalt, vette át a szót egy lókereskedő. A bennszülöttek, s néhány fehér is mondták neki, legyen óvatos. Majdhogynem egymaga érkezett le délre, folytatta a történetet egy párbajsegéd, krokodilokkal csatázott előzőleg, ruhája cafatokban lógott róla. Itt vagyunk, mondták az emberei, és a fény átsöpört a lagúnán. Az ezredes fölmászott egy létrán, éjjel volt, már várták egy magas kunyhóban, vette vissza a szót a hullaszállító. Ott volt az öreg ezredes. Good evening, sir, mondta az akkor még fiatal ezredes. Nagy kövér férfi volt az öreg ezredes, Good evening, mondta és nehézkesen fölállt. Kiderült róla, hogy örült, és bennszülöttek lesik parancsát. Istennek érzi magát, levágott fejekkel játszik, mondta egy lókereskedő. Az ezredes ezután északnak ment, még visszanézett, látta, ahogy a napfényben áll a nagy kövér ezredes. Comandante Che Guevara, morogta fátyolos szemmel az ezredes, hajtott mindig új csatákra a forradalmak szerelme. Az ezredes vezeklésből ivott, bár restelkedett, hogy ennyire azonosítja magát az esztétával. Már a második fröccsét mérette ki, a pohár kicsúszott az ujjai közül. Sanyi újabb fröccsöt hozott. Az ezredes megint a pultoslányt nézte, nem volt kedve a párbaj előtt civilekkel, párbajsegédekkel beszélgetni, pedig máskor még a csapossal is szívesen szóba állt.

Az esztéta értelmetlennek tartotta az életét. Egy kopott íróasztal mellett írt éveken át, rossz minőségű golyóstollakkal és beragadt számítógép-billentyűzettel. Hajnaltájt felébredt, csak forgolódott. Úgy érezte, minden semmitmondó, amit csinál, mintha feneketlen mélységek fölött egyensúlyozna. Álmában sűrűn szerepelt egy piros ló, amelyen pepita nadrágos, cilinderes lovag nyargal, s a cilinderen az élet eliramlik felirat olvasható. Keveset aludt, ezért alig tudott beszélni a redakcióban, ahová csak azért ment be, hogy előlegget kérjen. Hízelt neki, hogy ügyét a szerkesztőségben is megbeszélték. Egy kolléga jött oda hozzá, bor volt a kezében és pogácsamaradék a szája szélén. Hogy jutott eszedbe, hogy az ezredes megnyitóbeszédét felemásnak nevezd?, kérdezte a kolléga, olyan arccal, amely láthatóan nem képes a titoktartásra. Az esztéta a válaszon gondolkozott, borotvátlanul, szilvaszínű szájjal, fátyolozott tekintettel állt, de hirtelen öntudatosá vált, valahogy csak meg kell halni, mondta. Aki a kalapodról ítélne, testvér, azt hihetné, hogy a társadalmi elithez tartozol, mondta a kolléga és a zsebéből újabb pogácsát vett elő. Sehová sem akarok tartozni, felelte az esztéta, és idegességében a titkárnő tányérján lévő sós kiflit a homlokához emelte. Hiába, nem születtem úrnak, mégis úgy kell meghalnom, mint egy úrnak, gondolta az esztéta és a Vásárcsarnok felé vette az útját. Vannak ilyen rettenetes percei az

életnek: az ember nem tud megszabadulni valamely bosszantó tehertől, amely szíve fölé hengeredett. Légy társadalmi úriember, legalább egy napig, mielőtt meghalnál!, gondolta az esztéta és a legdrágább zöldséges standnál állt meg. Hogy megengedjen magának valamely extravaganciát ezen a különös napon, epret és pomelót méretett, s alkuvás nélkül fizetett. Nem születtem úrnak, de úgy kell meghalnom, mint egy úrnak, gondolta magában boldogtalanul az esztéta. A kofák belátnak a zsebekbe, s a zöldséges szomorúan csóválta meg a fejét. Azt hallottam, hogy az esztéta urat... Az esztéta legyintett egyet. A jövő zenéje, felelte idegesen felnevetve és az Arabs szürkébe indult. Egy pukkantósat madmazell, mondta a pultoslány, akitől nyilván többször rendelt már, mert a lány nem mutatott meglepetést az esztéta szavaira. Az esztéta nőies figyelemmel kezelte a kalapját. Nem volt kedve levenni, tetszett neki a kalap, de ezt nem árulhatta el a pultoslány, aki nekiadta, miután egy külföldi vendég a pulton felejtette. Ha sírni tudnék, mindjárt jobb volna, gondolta az esztéta a pultoslányra nézve, csak a nőknek van olyan szerencsájük, hogy akkor tudnak sírni, amikor akarnak. Hé te!, szólt oda az ezredes az esztétának, aki még mindig a kalapját igazgatta. Te ott a zöld vadászkalapban, kiabálta az ezredes. Magának szólnak, mondta unottan a pultoslány, s az esztéta végre megfordult.

Ekkor egy valódi pisztolydörrenés hasította ketté a halk muzsikaszó kárpitját. A pultoslány felsikított, az esztéta kiterült a földön. A pultoslány a kezét nyújtotta az esztétának, aki jótékony dührohammal tápáskodott föl, s ez kis időre visszaadta lelkierejét. Az ezredes is felállt, feneke alól szivarszalag hullott ki. Németül kezdte szidni a lókereskedőket, akik annyira összevesztek a kártyapartin, hogy képesek lettek volna lelőni egymást. Az ezredes egy idő után magyarul idézett Clair Vilmos párbajkódexéből, felsorolta a sértett fél jogait és a sértő fél kötelességeit, majd bizonyos karrierbűnözőkre tért át, akik aljas módon felemásnak nevezték a beszédét, csak hogy pillanatnyi népszerűsége tegyenek szert. Az esztéta döbbenetesen nézett az ezredesre. Nagyon rossz arcmemóriája volt, s csak egyszer találkozott az ezredessel egy tárlat megnyitásán, amiről később tudósított. Gyere fiam, mondta barátságosan az ezredes az esztétának, majd németül ráparancsolt a lókereskedőre, hogy kérjen bocsánatot a halálra rémült fiatalembertől.

Pestnek nincs őslakossága, az köt ki most is ebben a városban, akinek eszébe jut, magyarázta az ezredes a téli Dunát figyelve. Hiába, nincs rend a Dunán, tette hozzá indulatosan és az esztéta karolt. Talán nézzünk a pultoslány után, javasolta az esztéta. A lány azt ígérte, hogy alkonyatkor, műszak után átmegegy a befagyott Dunán a Margitszigetéről Újpestre. Ez a lány nem beszámítható, mondta az esztéta szokatlanul mély hangon, amely hórihorgas külsejéhez sehogy sem passzolt. Szerintem meggondolta magát, mondta az ezredes ki-mért léptekkel haladva. Hát nem látja?, kiáltotta az esztéta idegesen, ott a Duna közepén, az úszó jégtáblán! Az esztéta futni kezdett a part mentén, követve a pultoslánnyal haladó jégdarabot. Az ezredes a bokáig érő fagyos hóba lépett, a jég már recsegett a lába alatt. Maga is megbolondult?, kérdezte az esztéta, nem érheti utol a pultoslányt, már a Lánc-hídnál lesz a jégen, mire a közelébe érne. A pultoslány felemelkedett a jégtáblán és intett, hogy minden rendben. Az ezredes semmit sem látott a jégtorlaszoktól, s lábai alatt ingadozni kezdett a jégmező. Ne mozduljon!, ordította a partról az esztéta. Jöjjön vissza!, kiabálta az ezredesnek, a pultoslány partot ért! Helyes, mondta az ezredes, s most már a part felé indult, de ebben a pillanatban derékig a Dunában találta magát. Az esztétának sikerült kihúznia. Hol van a lány?, kérdezte az ezredes, s a sötétlő Duna fölött az újpesti oldalra pillantott. Az esztéta legyintett. Most inkább magával törődjön, mondta az ezredesnek, a pultoslány már biztos hazafelé tart. Csak nagyobb baja ne essék, mondta az ezredes, s magában felidézte a pultoslány világító kék szemét. ■ ■ ■

Morsányi Bernadett (Budapest, 1981): az ELTE bölcsészkarán végzett magyar-történelem szakon, majd a legújabb kori magyar irodalom doktori programján. Szakmai publikációi tanulmánykötetekben és a *Színházban*, szépprózai alkotásai az *Üzenetben*, az *Irodalmi Centrifuga* és az *Irodalmi Jelen* honlapján jelentek meg. Doktori disszertációját Dobai Péter művészetéről írta.

Tízszor öt sor ez meg az...

1.

Volt egy bíbor tündér, lakhelye Hegyété,
reggel az ágyából lépett ki a rétre.
Egyszer volt, aztán nem,
akárcsak cicája, Ciklámen.

Mintha kicsit bizonytalan lennék. Vagy mégse?

2.

Van egy lurkó, lakhelye Havanna,
nővére a Ráchel, nem pedig az Anna.
A kést meg a villát is úgy hívja: olló,
kár-kár, így beszélget szerinte a holló.
Bárcsak mindig ilyen vicces maradna.

3.

Van egy hölgyike, lakhelye Saigon,
egyedüli játszótársa egy fehér Iphone.
Nem kell neki pajtás, óvónéni, bébiszitter,
Minduntalan egymagában twittel.
Ágyban, mezőn, a világban bárhol.

4.

Volt egy szakács, lakhelye Bős,
saját találmánya a mézes cipőkenőcs.
Ha cipőt pucol, a kefébe is belekóstol,
különben is irtózik a sóstól.
Párja viszont nincs még, nem elég rámenős.

5.

Volt egy kutyus, lakhelye Udvarnok,
ebcsemegével teli birodalma csakis az udvar volt.
Mígnem gondolt egy nagyot,
Otthagyt csemegét, csapot-papot.
Míg gazdája rátalált, étlen-szomjan csatangolt...

6.

Volt egy lovas íjász, lakhelye Csenke,
vagy inkább az egész Kárpát-medence.
Annak örült ez a lovas íjász,
csak ő érti a rovásírást.
De *esemest* nem kapott soha, szegény lelke...

7.

Volt egy madár, lakhelye a Tátra,
a magasból lelátott ő az egész síkságra.
Szirti sas volt ez a madár,
aki folyvást pocokpecsenyére jár.
A pocoknép vesztére: fiókái sem vágytak másra.

8.

Volt egy kamion, lakhelye Párma,
sonkát hordtak vele szerte a világba.
Így ment ez, míg egy falánk sofőr meg nem tette,
hogy rakományát az utolsó falatig megette.
Nehogymá' még egyszer sonkát bíznak rája!

9.

Volt egy kísértet, lakhelye a Zengő,
Batyujában mindig akadt akármennyi mennykő.
Ha megsértődött a komisz világra,
mennydörögve mindet ráhajigálta.
Hát nem beteg az ilyen? Vinné el a mentő...!

10.

Van egy indián, lakhelye Oregon,
Ha hiszitek, ha nem, több száz éve haverom.
Nagyapjával együtt szeretik a csipszet,
lovukat elvették, tehát vettek Jeepet.
Hát nem bolond ez a világ? – agyal a faterom.

Öregapa

Ha nem is hiszik a nagyok,
igazi hercegnő vagyok!
Mert, ha akarom:
reggeltől estig rózsaszín Nap süt felettem...
Ha pedig este a vacsorát megettem,
talpig selyemben
méltóztatok elaludni.
És jó, ha tudod:
estétől reggelig az egyszarvúmmal szántunk felhőóceánt,
kerítünk udvart,
meg barátokat a Holdnak,
tüsszentünk az embereknek álomhegyeket,
és uralunk akárhány bamba bolygóját.
Tudniillik: én,
meg öregapa.
Pedig azt mondják, ő nagyon-nagyon felnőtt.
Ami annyit jelent:
rendesen meg van öregedve.
Csakhogy öregapa, ha akarom,
nemcsak az én legeslegjobb égi egyszarvúm,
hanem saját párducom,
anyatigrisem,
apakígyóm,
zebramamám,
zsiráfpapám,
vadmacskagyerekem, vagy szeleburdi lovacskám,
meg bármekkora talpú házi medve...
És hiába is mondja öreganya,
hogy öregapa hovatovább csak egy bogaras vén szamár.
Nemá!
Mi az, hogy bogaras?!
Mintha egy vén bogár csak úgy, ukmukfuk szamaras lehetne.

A hangulat meg az akarat

Ráchel nagylány lett.
Már négyéves.
Ráchelnek honnét, honnét se, hangulatai lettek.
A hangulatokat nem lehet csak úgy beszerezni,
mint egy kistestvért,
vagy megvásárolni,
mint mondjuk, egy babakázát.
A hangulatok egyszer csak vannak, és kész.
Ráchel tegnap még megengedte,
hogyan húzza föl a balettcipőjét,
máma meg már visít, ha nem csinálhatja ő.
„Ez a hangulat” – mondja öreganyja.
„No persze, amit hisztinek hívnak” – így az apja.
„Majd kinövi, mint a balettcipőt” – mosolyog Ráchel édesanyja.
„Aha, mintha te kinőttem volna” – legyint az apa.

*

Benjámín nagyfiú lett.
Mindjárt kétéves.
Benjámínak honnét, honnét se, akarata lett.
Az akaratot nem csak úgy ráragasztják valakire,
mint a nevért,
nem ajándékba kapni,
mint egy a játéktraktort.
Az akarat egyszer csak van és annyi.
Benjámintól tegnap bárki elvehette a játéktraktort,
máma ezért már megharap.
„Ez az akarat” – mondja az öregapja.
„Ez a kölyök nem lesz egy anyámasszony katonája” – mosolyog az apja.
„Csak nehogy kinője, mint a pólyát” – így Benjámín édesanyja.
„Hehe, mintha én kinőttem volna” – húzza ki magát az apa.

■ **Barak László** (Muzsla, 1953): költő, publicista, a Nap Kiadó igazgatója. Új, gyermekverseket tartalmazó kötete a Kalligramnál jelenik meg.

Én

nincs kedvenc ételem, de ha muszáj mondani,
akkor a rakott krumpli,
nem szeretem a tortát meg a főtt csirkeagyat,
és nem csak akkor, ha muszáj, hogy mit nem,
hanem mindig,

félek a sötétben, ha nincs velem a kutyám,
de félek attól is, hogy a kutyám egyszer átváltozik
a sötétben nemkutyává,

rágom a körmöm, rágom a szám szélét,
csámpás vagyok és lúdtalpas,
anyáék mindig rám szólnak, hogy járjak rendesen,
mégis én vagyok a leggyorsabb az utcában,
meg a legokosabb is persze,
mandulaszemem van, mégsem szoktam
soha verekedni,

az ujjam kormos lesz a forró sültgesztenyétől,
ha érett barackot eszek fürdőgyáiban,
végigcsorog a kezemen,
végigcsorog a combomon a ragacsos lé,
és a dinnyét is így szeretem enni,
de csak nyáron,

hát ez vagyok, szerintem ez vagyok, ez vagyok én.

Ez a nap

fonott kalácsot ettem reggelire kakaóval,
aztán kimentem a kertbe eperért,
nem mostam meg, hogy ropogjon a homok a számban,
anyával bementünk a városba új cipőt venni,
de túl drága volt, amit én szerettem volna,
a régít meg az új dobozába tették,
és most sem kaptam piros távirányítós autót,
ebéd után kockáztunk egy kicsit, elég unalmas volt,
utána alagutat fúrtunk a bányában,
és fociztunk estig, míg meg nem jöttek a cserebogarak,
már nem emlékszem, mit ettem ebédre,
vacsorára virsli volt, de nem tévézhettem sokáig,
ezért most itt fekszem az ágyban,
szappanszagú a bőröm, és nem tudom,
hova tűnhetett ez a nap, hova tűnhetett el ilyen gyorsan.

Apa szerint

apa szerint mindenki hülye,
amikor meccset néz, főleg a bíró,
akinek van egy anyukája,
nekem is van anyukám, aki ideges,
mert miért káromkodsز a gyerek előtt,

apa szerint a bíró meg a potya miatt,
aki mindig ott van a pályán,
és ott vannak azok a bénák is,
nekik nagyon kell szurkolni,
hogy végre a jó kapuba rúgják a labdát,

de hiába játszunk szép piros mezben,
apa a végén mindig szomorú,
és hiába mondja, hogy majd legközelebb,
én tudom, hogy legközelebb is játszik
a potya meg a bíró, akinek van anyukája,
még szerencse, hogy apának is van,
finom lekvárt főz, úgy hívják, hogy mama.

Dolgok, amiket nem tudok

nem tudok üveget fújni,
csak lehelni rá meg rajzolni az ujjammal, ha párás,
nem tudok a macim nélkül elaludni,
nem tudom, miért nem folyik ki a csőből a sötét,
és hogyan megy be a másik végén a fény,
tudnom kellene az alagutakat is,
megszámolni mind, amikor a tengerre megyünk,
hogy ne aludjak el, mielőtt meglátjuk
azt a semmi kék foltot a nagy hegyek között,
úszni se tudok még,
de azt nagyon jól meg fogok tanulni a nyáron,

nem tudom, mi van a csillagok mögött,
ha másik csillagok, akkor meg nem tudom,
hogy mi van a csillagok mögötti másik csillagok mögött,
azt se tudom, hogy miért nincs a világnak vége,
ha mindennek van,
palacsintát se tudok sütni, de meg tudok enni vagy százat,
és ha nagyon éhes vagyok, akkor hetet is,
nem tudok biciklizni, ha elengedem a kormányt,
pedig már tudom mind az összes betűket,
nem tudom, mi az, hogy semmi,
és nem tudok kesztyűbe dudálni, de nem is akarok.

■ **Kollár Árpád** (Zenta, 1980): költő, irodalomtörténész, a FISZ elnöke. Magyar és szociológia szakon végzett a szegedi bölcsészkaron, ahol jelenleg doktori hallgató.

KÉN köves

I ngujjban nem ajánlatos megközelíteni a krátert. Csalatkozik, aki ott nagy hőségre számít. Alaposan meg is fázhat, amikor a növényövezetből a salakosba ér. Kopárság és hideg levegő hirtelen együtt jut érvényre. Csak éppen a magaslatok üdesége helyett enyhe záptojásbűz áramlik a tüdőbe. Nem is vonzza ugyan a kirándulókat, de el sem kergeti őket, ellentétben a madarakkal. Ezek ösztönösen elcsúrnak, mielőtt közel tévednek a szóban forgó övezethez, talán azért, mert csőrüket nem tudják úgy befogni, ahogyan az emberek teszik az orrukkal. A madár csak távolmaradással tudja kímélni tüdejét, ennek a korlátozott önvédelmi képességének köszönhető, hogy a távollevő madár kevesebbet oktalankodik, mint a jelenlevő ember.

Aki nyilvánvalóan számító, különben nem erősített volna kirakatának oldalára egy ferde fogódzkodót. Hogy a szíves vendéget esetleges többletsúlya ne rántsa lefelé, vagyis elfelé a szemléltre kiállított portékától. Mert a bolt előtt a lejtő olyan meredek, hogy minden más erőt felülmúl a nehézkedésé. És ha egyszer a nézelődő elindulni kényszerül, alig rugaszkodik vissza felfelé egy csupán futólag megpillantott holmi kedvéért. Nem is változhat át a közönséges báméskodó kívánatos vevőjelöltté máskor, mint amikor a fogantyút elengedve az alátántorgás veszélye elől, egye fene, bemenekül az üzletbe. Ahol persze tudják, hogy igazából csak a kisebb rosszat választotta, és ahhoz, hogy a maga életét mentő személy átadja magát a benti elvárásnak, lélektani megdolgozás szükséges. Erre a munkára szemfüles elárusítók és elárusítónők állnak ugrásra készen a tulaj irányításával. Ő hol velük együtt az elárusító helyiségben a pénztárnál tevékenykedik, hol a hátsó irodában, honnan utasításokat hallat, és nem egyszer a fal titkos nyílásán át leskelődik az alkalmazottakra.

Az ő, a tulaj ötlete volt ezen a kényelmetlen, ferde helyen nyitni turista üzletet a tűzhányó látogatói számára. A felfelé igyekvőknek kínálni szöges botot, vastag, kötött zoknit, magas védőhatású naptejet, hegymászó kötelet, erős zacskót az emlékként megőrzendő látatörmelék szállítására, labdacsozt az esetleges magas vagy alacsony vérnyomástünetek ellensúlyozására, viaszosvásznon zacskót emelygés esetére, vécepapírt annak, akit az ijesztő látvány meghajtana, szóval ilyesmit, meg üveges forrásvizet kínálni. A lefelé botladozóknak pedig kínálni orrba való erős büzkezelő cseppeket, szédelgést gátló repülőst, kedvderítő nápolyi szeletet, kenőcsféléket kimarjult, illetve kicserepesedett bőrre, gumírozott kötést bokaficamra, napszúrás ellen utólag védő sapkaféleségeket, szeszes italt hatásosabb kedvderítésre, könyvet a tűzhányó történetéről, kimutatást a tudományos felmérések előrehaladásáról, kemény celofántartóban muzsikáló látatöredéket kicsiny gyermekeknek, szóval

ilyesmit, meg persze forrásvizet és hasznos térképet a környék egyéb látnivalóiról. Életre szóló emlékként kínálni tetoválást szabadon választott testrésze egyéneknek, pároknak, tíz főig kollektíváknak is, továbbá a gyérülő bokrok szintjén legelésző kecskék bőréből varrt szőrös szoknyát, zekét, európaiaknak ágyékkendőt. Afrikaiaknak és ázsiaiaknak kecskebőr kalapot, és valamennyi civilizált nációnak kecskebőr lelépőt a toalett kőpadlójára, hogy az ülőkén lehessen mezítláb hosszasan tartózkodni felfázás veszélye nélkül.

Biztosra ment a tulaj, biztosra óhajt menni a rendőrség is. Óvatosságból eleve megszármoltatja a vakmerőket és a meggondolatlanokat, akik az egymás hegyén-hátán sorakozó hivatalos figyelmeztetésekre nem hederítve a tűzhányó látogatására merészkednek. Fel kell iratkozniuk a vonaton érkezőknek, az autósoknak a gyalogösvény alján nyitott parkolóban, aztán a jegyárusító bódéknál, valamint a sziklák árnyékában kuporgó ellenőrök-nél, és a turistabolt mellett működő mentőszolgálat vöröskeresztesénél. Jóllehet a boltba belépésre a hatóság senkit sem kötelezhet, a maguktól oda belépőkre tüstént rászáll egy elárusító, hogy diktálják be a nevüket saját biztonságuk érdekében a kassa melletti látogatókönyvbe. Még sohasem mellőzte senki a boltba belépést, tekintve, hogy rikító feliratok húsz százalékos árengedményt kínálnak az „odafönt” nélkülözhetetlen kellékek beszerzéséhez. Aki tehát bekerül ebbe az eszelősen éber számtartásba, az csak illetékesen juthat el a kráterig, és nem vesztet el visszafelé sem. Csakhogy a rendőrség kénytelen elismerni, hogy ezúttal két ötszörösen-hatszorosán is lajstromozott személy nem tért vissza. Nem jelentkeztek, és a szócsővel megállás nélkül visszahangzott szólítás ellenére, fülük botját sem mozdítják. Hogy aztán kifélék, mifélék a távollevők, ez ügyben megoszlanak a vélemények, valószínűleg egy nőről meg egy férfiről van szó, s annyi biztos, hogy nem zuhantak a kráterbe. Az oda sürgősen kiküldött helikopteresek nem láttak ott lent semmi ember formáját pörkölődni, és három ellenőr előtt is elmentek már lefele az úton. Nyomuk igazából a turistabolt magasságában veszik el. Mivel pedig a rendőrség a bizonyosságot keresi, rajtaütésszerűen behatol az elárusítók közé.

Ezeknek, persze, eszükbe sem jut, hogy az egyenruhások vásárolni akarnak, a faggatózásukon mégis meglepődnek. Arról a két személyről nem tudnak, legalábbis semmi pontosat, rajtuk ne keressék őket. Igen, felfele megfordultak párok, és lefelé is, honnan tudnák, hogy a hiányzók férj és feleség, vagy éppen egy felhergelt, házasságtörő pár, akik bazalton is örömezt dognak, csak távol legyenek törvényes párjuktól: férjétől a nő férfinak öltözve, nejétől a férfi nőnek öltözve – nem ózdkodva álruhától sem. Pimaszul hangzik a válasz, a hatóság hirtelen nem találja a replikát. Gyilkosan méregetik a három hetyke fiataalt, két fiút, meg egy kihívóan öltöző lányt, aztán felcsattan a brigadéros, ki rátalál a szolgálati szabályzat szellemét kielégítő megoldásra:

– Nekünk ne mondják, hogy kin keressük a szóban forgó két személyt. Ha olyan jól tudják, milyen álruhát viselnek, akkor maguk ismerik őket. Ez most már kihallgatás. Felelősségük teljes tudatában nyilatkozzanak.

Eltűnik a vigyor az alkalmazottak képéről, és feltűnik a két beosztott biztos úrén. Szóval akkor tudjuk, ki húzza itt a rövidebbet, ezt gondolják, fegyelmezett hallgatással. Az egyik fiú, akit Lesőnek hívnak, szintén hallgatva megpróbál beleakaszkodni a tulaj tekintetébe, hátha kiolvashat belőle valamilyen utasítást. A kémlelőnyílás abban a pillanatban lezárul.

– Rókalelkű bátya – látszik a Leső fizimiskáján, hogy ezt gondolja, a brigadéros pedig máris leolvassa róla.

– Hallja maga, az én szememben keressen segítséget, ha jót akar. Ki van itt még rajtunk kívül?

Leső némán és mindazonáltal megkönnyebbülten észleli egy idősebb pár belépését. Mindketten férfinak öltöznek, tiroli bőrnadrágban. Leső jelentősen rájuk szögezi tekinte-

tét. Több se kell a brigadérosnak, rátámad arra a férfira, akinek a bőszárú bőrholmi megkönnyíti azonosítását.

– Maguk hol jártak?

– Micsoda kérdés! Talán itt nem szabad?

– Hiányozni nem szabad – rivall rájuk a brigadéros, ügyesen elkerülve az ellenkérdésbe rejtett csapdát.

– Mi nem hiányzunk egymásnak. Önnek hiányoznánk? Hiszen itt vagyunk, tessék.

S a másik eladó, akit Kenőnek hívnak, tanúsítja, hogy ők fel vannak iratkozva, ők azonosak, és nem ők hiányoznak.

– Hogy néznek ki a hiányzó személyek? – próbálja szaván fogni a brigadéros, de most a lány, akit Menyétnek hívnak, ellentmondást nem tűrően lefűjja.

– Tudja maga jól, Primo, hogy mi mindenkit látunk, s ezért senkit sem látunk.

Ez a Menyét nem fél a rendőrtől, biztos tud róla valami terhelőt is. Ezek után a brigadéros olyan óvatosan kérdez, mintha tojásokkal bánna.

– Azt csak tudják, ki jelentette a hiányukat.

A három fiatal egyből vágja rá, hogy Kóró bácsi a harmadik kanyar második sziklájának az árnyékából.

– Hívják akkor ide azt a Kóró embert.

Elképesztően egyszerű ember a Kóró. Annyit lehet belőle kiszedni, hogy nyájasan kíváncsiskodó személyekről van szó – hogy kicsik-e, nagyok-e, milyen korúak, milyen az öltözkük, azt nem, csak annyit, hogy valamelyiküknek, a nőnek-e?, a férfinak-e?, véraláfutásos a szeme, s idegen kiejtésűek. Várta őket vissza, hogy kérdezze, milyen nyelvűek, és abból jött rá, hogy hiányoznak, hogy nem jöttek.

– A kérdést nem tudta feltenni?

– Nem.

– És ők miről kérdezték magát?

– Hogy nem félek-e tűzhányótól.

– És maga mit válaszolt?

– Hogy azt én, kérem, nem mondhatom meg. Szolgálatban vagyok.

– Ők beérték ennyivel?

– Be. Tetszik tudni, nem volt náluk kiscímletű.

– Ha lett volna, maga hagyja magát korrumpálni?

Kóró tátott szájjal mosolyog. Véres ínye három sárga fogat tartalmaz.

– És ha nincs szolgálatban, mit válaszol nekik?

– Azt hogy, de: félek, be vagyok, kérem, szarva. Volt mitől azon az éjszaka, mikor fáklyával küldtek fel a hiányzó turisták keresése végett. Halálos némaság közepén lóbáltam a lángot, gurultak szét a törmelékek, ahogy kaptattam, lihegésemet hallottam, és hívásaim tompa visszhangját. Elbújhattak, gondoltam, akkor pedig napkelte előtt fölösleges vadászni rájuk. Becsületből másztam csak fel a kráterig, annak a körletéből az én fáklyám egy parányi cikknél többet alig lett volna képes bevilágítani. Indultam volna vissza, ha két vaskéz hátulról nem ragad meg.

– Hogy mered, te rühös állat, hogy mered? – sziszegett egy hang, melyet mintha már hallottam volna. Derekamat a szorítás miatt mozdítani nem tudtam, csak nyakamat tekerem addig, míg egy véraláfutásos szem jelent meg fölöttem.

– Lefelé nézzél, te ripók, az én szememmel nézzél – mondta rémületes idegen hangsullyal, és, kérem, a kráter odalent üzemel, vörhenyesen izzó masszáján kékes sárga lángok száguldoznak, és mutatnak dögletes szörnyeket egy teljesen vörös, hordószerű és meztelen fődémon vezérletével. Korbácsokat emelnek és lesújtanak, éles körmöket meresztenek, és belevájnak, azt hiszem, tudom, kire, tudom, kibe, és elordítom magamat:

– Miért? A rémes, redves, pokoli életbe is, miért? És hol a nő, hol?

Aki a véraláfutással jár, aki most elveszi tőlem a fáklyát, és bevilágít vele a kiáltó számba. Ő most állást foglal, és idegen kiejtéssel utasít, lent pedig a könyörtelen különítmény végrehajtja. Négy üggyel-bajjal megőrzött sárga fogam közül a leghegyesebbet kitépik. A vulkán pedig erre kitör és dühös tüzet hány. A robajtól, a kintől, a hőségtől s a méltatlankodástól elvesztem az eszméletemet.

Megszokott sziklám tövében térek magamhoz, fáklyám csonkig égve mellettem, és megszámolom, három fogam marad csupán. Nem álmodtam. Bizonyítja a kár, amit bennem tettek. De nem magyarázza. Az indoklás jobban hiányzik, mint a fogam. Hát ezért, ezért? Ezért vonakodtam baksis nélkül tájékoztatni őket a tűzhányóval kapcsolatos érzésemről. Tudom, akármit mondok, én járok rosszul, akkor legalább üsse markomat valami fájdalomdjíj.

A brigadéros gondolhatná, hogy nagyot lendített a nyomozáson, de láthatóan nem ezt gondolja. Torkát köszörüli, szemöldökét összevonja:

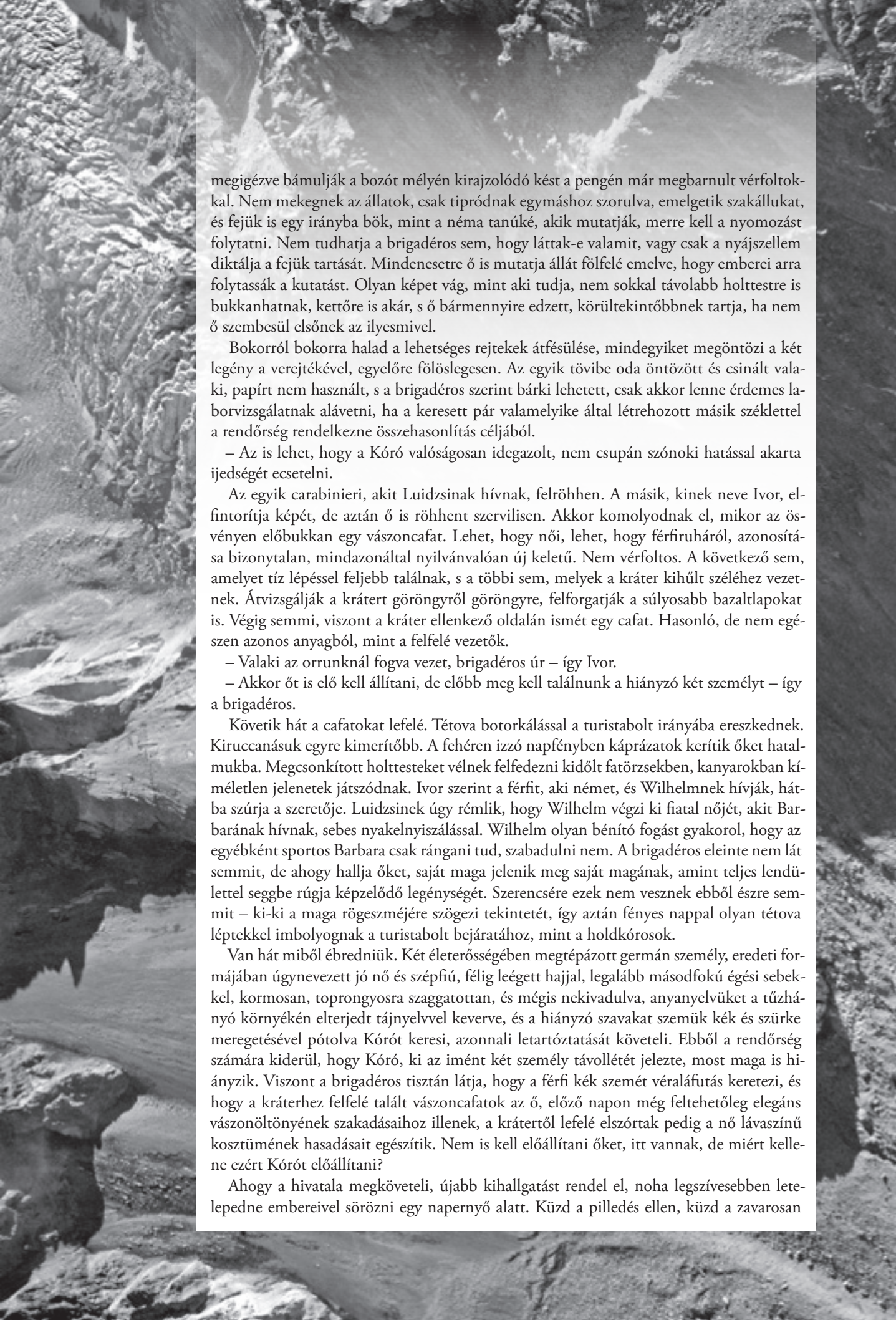
– Maga jól megkapta, lehet, hogy meg is érdemelte. Ezt azonban maga mondja. Nekem viszont a másik fél tanúsága kell. Ha még élnek.

Máris adja embereinek a parancsot, fésüljék át a kráter körletét. Onnantól fölfele, ahol a kecskék legelnek. A két carabinieri szolgálatkészen elvonul. Leső és Kenő Kóró bácsival évődik arról, hogy a kihúzott fog biztos gyökeréig megszuvasodott, és hogy az a könyörtelen pár egyszerűen vándor fogorvos volt, akik megszokták, hogy a bunkó falusiak lehazudják a csillagot az égről, csak ne kelljen nekik beülni a fúró alá – így aztán nekiesetek merő szakmai beidegződéssel. Ha valóban démonok lettek volna, kirángatják mind a négy fogát, és a pucájába is beleharapnak rossz emlékezés végett.

A brigadéros kettesben marad Menyéttel, aki továbbra is Primónak hívja. Primo simogatja Menyétnek a kihívó ruhából kilógó gömbölyűségeit, nem erotikusan, csak éretnesen, ahogy édesapáknak illik. Menyét nehezményezi a frigid érintkezést, de könnyed, gépírásához szokott ujjai nem bírnak az ormótlan, hatósági sliccgommbal, mely mögött az édesapai fütykös lapul kétértelműen. Döntetlenre áll a mérkőzés, mikor betrappol a két szolgálatos azzal, hogy a brigadéros úr haladék nélkül induljon velük vissza, az ügyet most már egy sarzsi vegye kézbe.

Fájdalom, a látvány nem a nemi gerjedelem fokozására való. A környékről valamenyi gazdátlan kecske, bakok, gödölyék, gidák egy túskebokor köré gyűlnek, és rettenettől

megigézve bámulják a bozót mélyén kirajzolódó kést a pengén már megbarnult vérfoltokkal. Nem mekegnek az állatok, csak tipródnak egymáshoz szorulva, emelgetik szakállukat, és fejük is egy irányba bök, mint a néma tanúké, akik mutatják, merre kell a nyomozást folytatni. Nem tudhatja a brigadéros sem, hogy láttak-e valamit, vagy csak a nyájszellem diktálja a fejük tartását. Mindenesetre ő is mutatja állát fölfelé emelve, hogy emberei arra folytassák a kutatást. Olyan képet vág, mint aki tudja, nem sokkal távolabb holttestre is bukkanhatnak, kettőre is akár, s ő bármennyire edzett, körültekintőbbnek tartja, ha nem ő szembesül elsőnek az ilyesmivel.

Bokorról bokorra halad a lehetséges rejtekek átfésülése, mindegyiket megöntözi a két legény a verejtékével, egyelőre fölöslegesen. Az egyik tövibe oda öntözött és csinált valaki, papírt nem használt, s a brigadéros szerint bárki lehetett, csak akkor lenne érdemes laborvizsgálatnak alávetni, ha a keresett pár valamelyike által létrehozott másik székllettel a rendőrség rendelkezne összehasonlítás céljából.

– Az is lehet, hogy a Kóro valószínűleg idegazolt, nem csupán szónoki hatással akarta ijedségét ecsetelni.

Az egyik carabinieri, akit Luidzsinak hívnak, felröhhen. A másik, kinek neve Ivor, elfintorítja képét, de aztán ő is röhhent szervilisen. Akkor komolyodnak el, mikor az ösvényen előbukkan egy vászoncafát. Lehet, hogy női, lehet, hogy férfiruháról, azonosítása bizonytalan, mindazonáltal nyilvánvalóan új keletű. Nem vérfoltos. A következő sem, amelyet tíz lépéssel feljebb találnak, s a többi sem, melyek a kráter kihűlt széléhez vezetnek. Átvizsgálják a krátert göröngyről göröngyre, felforgatják a súlyosabb bazaltlapokat is. Végig semmi, viszont a kráter ellenkező oldalán ismét egy cafát. Hasonló, de nem egészen azonos anyagból, mint a felfelé vezetőök.

– Valaki az orrunknál fogva vezet, brigadéros úr – így Ivor.

– Akkor őt is elő kell állítani, de előbb meg kell találnunk a hiányzó két személyt – így a brigadéros.

Követik hát a cafatokat lefelé. Tétova botorkálással a turistabolt irányába ereszkednek. Kiruccanásuk egyre kimerítőbb. A fehérén izzó napfényben káprázatok kerítik őket hatalmukba. Megcsonkított holttesteket vélnek felfedezni kidőlt fatörzsekben, kanyarokban kíméletlen jelenetek játszódnak. Ivor szerint a férfit, aki német, és Wilhelmnek hívják, hátba szúrja a szeretője. Luidzsinek úgy rémlik, hogy Wilhelm végzi ki fiatal nőjét, akit Barbarának hívnak, sebes nyakelnyiszálással. Wilhelm olyan bénító fogást gyakorol, hogy az egyébként sportos Barbara csak rángani tud, szabadulni nem. A brigadéros eleinte nem lát semmit, de ahogy hallja őket, saját maga jelenik meg saját magának, amint teljes lendülettel seggbe rúgja képzelődő legénységét. Szerencsére ezek nem vesznek ebből észre semmit – ki-ki a maga rögeszméjére szögezi tekintetét, így aztán fényes nappal olyan tétova léptekkel imbolyognak a turistabolt bejáratához, mint a holdkórosok.

Van hát miből ébredniük. Két életerőségében megtépzott germán személy, eredeti formájában úgynevezett jó nő és szépfiú, félig leégett hajjal, legalább másodfokú égési sebekkel, kormosan, toprongyosra szaggatottan, és mégis nekivadulva, anyanyelvüket a tűzhányó környékén elterjedt tájnyelvvvel keverve, és a hiányzó szavakat szemük kék és sűrű meregetésével pótolva Kórot keresi, azonnali letartóztatását követeli. Ebből a rendőrség számára kiderül, hogy Kóro, ki az imént két személy távollétét jelezte, most maga is hiányzik. Viszont a brigadéros tisztán látja, hogy a férfi kék szemét véraláfutás keretezi, és hogy a kráterhez felfelé talált vászoncafát az ő, előző napon még feltehetőleg elegáns vászonöltönyének szakadásaihoz illenek, a krátertől lefelé elszórtak pedig a nő lávaszínű kosztümének hasadásait egészítik. Nem is kell előállítani őket, itt vannak, de miért kelle-ne ezért Kórot előállítani?

Ahogy a hivatala megköveteli, újabb kihallgatást rendel el, noha legszívesebben letelepedne embereivel sörözni egy napernyő alatt. Küzd a pilledés ellen, küzd a zavarosan

keveredő nyelven előadott eseményekkel – úgy is néz ki a jegyzőkönyv, amelyhez végül Luidzsi és Ivor emlékezetét is kénytelen mozgósítani. Az olvasható ebben, hogy Frida és Kurt a sváb vegyipar alkalmazásában áll, de nem ugyanannál a cégnél. Nem mellékes tényező ez, és elég sok baj okozója. Ezt a két becsvágyó fiataalt küldetésük hozta össze, azelőtt nem is hallottak egymásról. Miközben a repülőn tisztázták: egyazon cél vezérli őket, egymás iránt ébredő vonzalmuk annyira lekötötte őket, hogy nem gondolnak a rájuk leselkedő csapdával. A közös cél fonákja ugyanis az, hogy a másiknak semmi köze nem lehet hozzá. Mindketten kénügyben utaznak, azzal a feladattal, hogy a kéndioxidból kivonják a bűzt. Mindketten a tűzhányón akarják próbára tenni kísérletező szakértelmüket, mert, nemde, a bűdösség itt korlátatlan, s aki ennyit szétosztat, ekkora állományt, az hosszú ideig rekorder lesz a szagtalanításban. Kurt a szakma bűzölő Györgyének képzeletét magát, Frida bűzverő Johanna babéjára áhít. Kurt a kénvel dolgozó hajhullást gátló szeszek vonzerjét akarja maximálisra fejleszteni, Frida a vérbőségnek kedvező kénhatást akarja szalonképessé tenni a libidóserkentő labdacok híveinél. Egyik is, másik is a maga cégét akarja szabadalomhoz juttatni. A lehető legkisebb feltűnéssel.

Ezért fordulnak Kóróhoz, aki diszkrét turistakísérő hírében áll, és a környéken leleményesnek ismerik minden szolgáltatásban. Ők vulkánkutatóknak adják ki magukat, ő félredugó párnak nézi őket. Róla azt tartják, hogy nagy csibész, rögeszmés kukkoló, számítását a lesipuskások örömeiben találja meg. Elfogultsága miatt a kettős jelenségekben csak az egyikkel számol. Mikor Frida és Kurt karöltve arra kéri, juttassa el őket oda, ahol a vulkán a legbűdösebb, nyomban a barlangja mögötti tárnát ajánlja fel, úgy vélvén, ők olyan helyet keresnek paráználkodásra, melyet mindenki messze elkerül. Levezeti hát őket a tárna mélyére, ahol olyan bördíványos kéjbarlangot tart fenn, melynek eseményeit egy titkos fülke tükrrendszerével biztonságban lesheti. Működik is a berendezés kielégítően, amíg a közösülők felhergeltén egymásra fókuszálnak. Ám e két sváb, miközben az ipart űzi, egy percre sem feleli iparáguk velük szemben támasztott elvárásait. Hiába a tellurikus lökések, ők éberek, mint a ragadozók az éjszaka mélyén. Hogyan hallanák meg a csörrenést, melyet egy ügyetlen mozdulattól egymásnak koccanó két tükrörlap okoz a szomszédban. Kóró hiába zárja le tüstént a kémlelőnyílást, ők tudják, hogy figyelik őket, és párjukban kölcsönösen felbérelt árulót gyanítva, egymás ellen pusztító haragra gyúlnak. Amilyen hevesen dugtak, olyan hevesen gyapálják egymást. Beleszippantva a levegőbe tudatosítják, hogy a tanya egyáltalán nem olyan bűdös, amilyennek bérelték, s ezért egymást hitszegőnek nevezve, egymás fulladásos halálát kívánják. Frida kötéllel fojtogatja Kurtot, Kurt lapát tenyere Frida nyakán. Aztán jönnek a ruhaszaggatások, a vászonhasogatások a szabadalom védelmében, aztán a döntetlen felborítását célzó öngyújtó Frida kezében, mitől Kurt nem átvitt értelemben lángra gyúl, mire Kurt Fridára veti magát: „Ég el te is, ribanc!” – kiáltással. Ez az a pillanat, mikor a tűzhányó kitörésétől megrettenve, Kóró a leshelyéről kezeket old, és hogy megelőzze bérlői bosszúját, kidolgozza kőpadra vonásának elbeszélését.

– Igen ám – mordul fel a brigadéros –, csak hogy mi láttuk, hogy Kórónak egy fogát csúfosan kitépték.

– Ugyan, parancsnok úr – így Luidzsi –, ha már csak három foga marad valakinek, mi sem könnyebb annak azt állítania, hogy az imént még négy volt a szájában.

A brigadérost bosszantja a közbeszólás, de kénytelen elismerni, hogy legénye nem mond hülyeséget. Ám a kis melléfogásnál nagyobb felsülést is gyanít, ami növekvő rossz érzéssel tölti el. Elvégre is Ő a carabinieri élén daliásan megjelent, s egész nap egy gyilkossági ügyet igyekezett méltósággal megoldani kimerítő hegyezésével, a dirib-darabos talaj bokacsavarintó tiprása közepett. S az egészből mi lett? Egy bűdös kirándulás. Elvégre gyil-

kos után hiába nyomozott, hiszen nem halt meg senki. Persze, kihágásról hallott, nem is egyről, de ezek jegyzőkönyvezését a két beosztott is elvégezhetné, ilyen csip-csup ügyekhez, amit intézzenek el az idegbajos undokok egymás között, ilyenekhez tehát Órá nem volt szükség.

Azonban nem ér rá énhasadásába istenigazából beleélni magát, mert Ivor kérdésétől elakad lélegzete.

– Kóró hova lett?

Megint kiszalad lába alól a vulkanikus talaj. Hiába visel vezérmundért brigadérosi pázománttal, ha nem övé a kezdeményezés. A jegyzőkönyv kivonatolásában sem az övé az utolsó szó. És nemsokára jön Menyét is, és igényli a tartásdíjat ama gyerek számára, melyet apja nem is akart neki csinálni. Szédületes válságba sodródik a brigadéros. Hivatása, életfelfogása, önbecsülése mind ellene fordul, és hirtelen nem tud mást elképzelni, mint a túskebokban bűnjelként lefoglalt rozsdás kést saját mellébe döfni. Körötte Leső, Kenő, Luidzsi, Ivor, és mintha tiszteletlen mosollyal várnák, hogy megtegye.

– Nem igazi kés az – szólok rá hirtelen, nagy szánakozással.

– Ha nem igazi, akkor milyen? – hökken meg ő.

– Jelképes. Amilyen a túskebokban szokott lenni.

– Ön kicsoda?

– Az elbeszélő. Én találok ki a történetet.

– Ha nem esik meg rajtam a szíve, akkor ön képes lett volna saját kezemmel véget vetni életemnek. Önt emberölés szándékos kísérlete miatt előállítom – rivallja és int Luidzsinak és Ivornak, hogy verjen bilincsbe.

Igen ám, de mindent megakadályoz a bolt mélyéről támadó recsegés-ropogás oly erővel, amilyen a tűzhányó dörömből kitörés előtt. Óriások eshetnek így egymásnak, ez lehetne a hatás fordítása, s ahogy rohan be a két elárúsító fickó, Leső és Kenő, a tulaj irodája felé, annak kémlelőnyílásából egy guvadt szem hirtelen eltűnik. Mintha valaki a szemhez tartozó fejet erővel elrántaná. Ugyanaz a kéz ugyanolyan durván feltépi az ajtót. Ennek nyílásában Kóró jelenik meg, aki ide vette be magát üldözői elől, és most a tulaj kezéből csavarja ki a rozsdás kést.

– Te, gané, te, görény – hörgi a tulaj képébe –, ha te nem vagy, nem tesznek csúffá, neked köszönhetem ezt az egész bűzös, poklos történetet, és a végén le is akarsz szúrni. Feljelentlek emberölés szándékos kísérlete miatt.

A tulaj reám néz, nem órá az orrát befogva. Ha tekintet ölni tudna, az övé átdöfne engem, ahogy az enyém őt.

Közben immár higgadtabban a két sváb a ferde fogózkodóba kapaszkodva azon tanakodik, hogy halott híján hogyan mondják meg, kinek van igaza. ■ ■ ■

■ **Karátson Endre** (Budapest, 1933): író, kritikus, irodalomtörténész. 1956 óta Párizsban él. A Lille III-Charles de Gaulle egyetem emeritusz professzora. Az *elbeszélő önkénye* című új kötete, melyből az itt közölt részlet is származik, az idei könyvhétre jelenik meg a Kalligramnál.

Boldogság- KOMMANDÓ

– Néha megkérdezem magamtól, mi a fenét keresek idegen lépcsőházakban – dűnnyögte Jenny és a cigit Jaceknak nyújtotta.

– Ja – felelte az, és nagyot slukkolt.

– Most is, nézd meg, ez késik, pedig azt ígérte, négyre jön – húzta elő a mobilját a vállán lógó szatyorból a lány.

– Nyugalom, cica, ha azt ígérte, jön, akkor itt is lesz – csitította a fiú.

A lift dörrenve indult, a kijelző világított.

– Talán már ő – nyomta szét a csikket a lány és csak úgy nagyjából megigazgatta a háját. – Nem vagyok kócos?

– Szép, mint mindig, mylady – hajolt meg a fiú.

– Ezért szeretek veled dolgozni, merthogy ilyeneket mondasz – kuncogott Jenny.

A lift zökkenve állt meg a negyediken.

– Jó napot – köszöntek egyszerre a kiszálló öregúrnak.

– Jó napot, Kovácshoz jöttek? – fordult feléjük érdeklődve. – Nincs az még ilyenkor itthon.

– Látjuk – morogta a lány és háttal újra a falnak dőlt.

– No, Isten áldja, akkor csak várjanak – intett hátra az öregúr és becsoszogott a lakásba.

– Még ez is, egy kíváncsi szomszéd – dűnnyögte Jenny.

– Miért, nem titkos az, amit csinálunk – vont a vállát Jacek.

– Á, itt vannak, maguk azok? – vonult ki a liftből dübörögve egy középkorú férfi. – Az ügynökségtől, ugye? – mérte őket végig.

– Igen, mi volnánk – húzta össze a rövid szőrmebundáját Jenny.

– Jöjjenek csak – nyitotta ki a lakás ajtaját előttük a férfi.

– Minden rendben lesz? – súgta a fiúnak a lány.

– Abszolút, tuti rendben – simította végig az ujjait a fiú.

– Arra tessék, a nappaliba – mutatott a férfi egy távolabbi helyiségre. – Üljenek csak le, mindjárt jövök. Kávét, teát?

– Én egy gyöngye kávét, ha lehet – jelentkezett Jenny.

– Itt is van – tette le a tálcát az asztalra a férfi.

– Szóval boldogságkommandó – húzta ki a fotelt a férfi. – És mit tudnak?

– Hát, ami a szórólapon is volt, simogatást, kedvességet. Én énekelek, a társam táncol, ilyesmi.

– De szex nincs benne, ugye? – kérdezett közbe a férfi.
– Az az egy, ami nincs – szögezte le határozottan a fiú. – Nem mintha nem lenne jó egy kis szex, de a biztonsági előírások, satöbbi. Meg ez nem olyanfajta ügynökség... Ahogy Laila is mondta, ének, tánc, ilyesmi, de szexszel nem foglalkozunk.
– Kár – mosolyodott el a férfi és a lányra pillantott. – Laila? Művésznév?
– Természetesen.
– Hát akkor lássuk, mit tudtok – dőlt hátra a fotelben a férfi.
Jenny levette a szőrmebundáját.

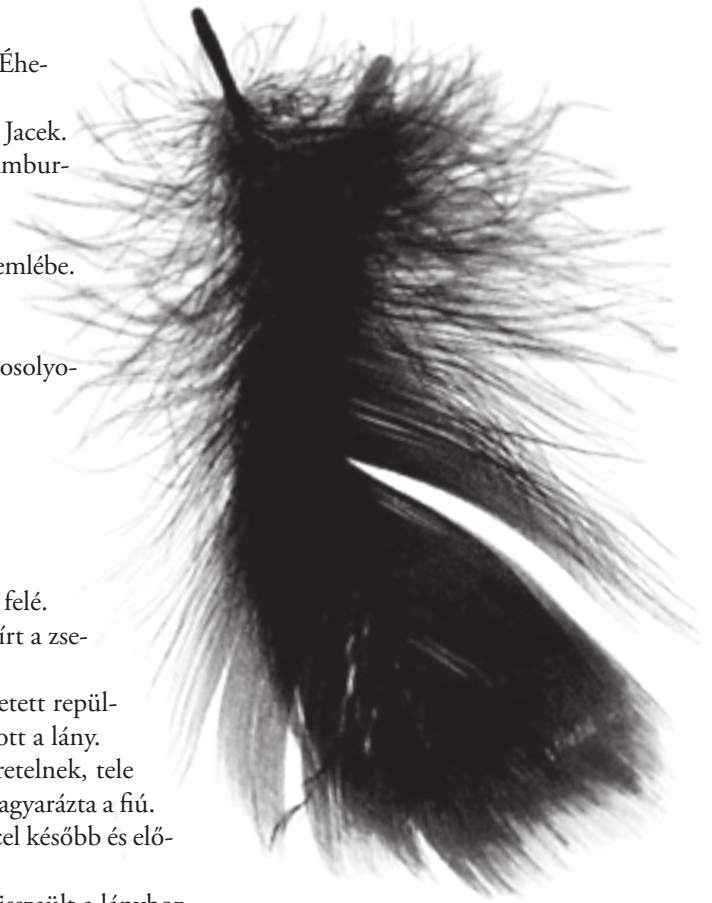
Egy óra múlva a férfi kitarta előttük az ajtót.

– Viszlát – mondta kicsit álmosan.
– Viszlát – nevetett hátra Jenny.
– És viszlátokkal végződik – merengett filozofikusan Jacek, míg lerobogtak a lépcsőkön, majd ki a házból.

– Éhes vagyok, együnk valamit – mondta pár utcával arrébb.
A gyorsbüfé előtt egy piros kabátos nő üldögélt a járdaszegélyen.
– Látod? – bökte meg Jenny Jacekot.
– Odamegyek hozzá – mondta a fiú.
– Nagy a baj, ugye? – hajolt a nőhöz és az arcát fürkészte.
– Itt sétáltunk a kedvesemmel – húzta a mellkasához a lábát a nő és jobbra-balra ringatózott.
– Jöjjön csak – fogta meg a nő karját – menjünk.
Az hagyta, hogy a fiú felhúzza.
– Akkor is kiszedem a szívemből, összegyűröm és eldobom, mint egy darab újságpapírt! – kiabálta, amikor elindultak.
– Jól van, jól – csitította Jacek. – Minden rendben lesz.
– Nem, drágám, semmi se lesz rendben – szólalt meg hirtelen a nő nyugodt, higgadt hangon.
– Csak ne akarja megölni – Jacek szinte könyörögve mondta. – Tegye vissza azt a gazficót, ahol volt, állítsa vissza, mint fagylaltba a kis papír napernyőt. Van is nálam egy, voila – húzott elő egy napernyőt az inge ujjából.
– Az enyém? – nevette el magát a nő.
– Igen – nyújtotta neki a fiú. – És ez is – mutatta a tenyerében megjelenő papírrózsát.
Az eddig kicsit lemaradva haladó Jenny letekerte a nyakáról a selyemsálat, a nő nyakába rakta, a selyem finoman tekeredett alá, és végeláthatatlanul újabb és újabb kendők, sálak következtek, mígnem elborították a nő vállát.
– Milyen puha – hajtotta arcát a kendőkbe a nő. – Maguk bűvészek? – kérdezte.

– Olyasfélék – válaszolta Jenny.
– Együnk egy hamburgert – mondta a nő. – Éhesek vagytok? – váltott tegezésre.
– Ja, éppen azt készültünk, enni – bólintott Jacek.
– Tessék – nyújtotta pár perccel később a hamburgereket a büfés.
– Kapjátok – adogatta hátra Jacek.
– Köszí – vette el a nő és nagyot harapott a zsemlébe.
– Ne már – fogta meg a kezét Jenny.
A nő letörölte a könnyeit.
– Csak úgy folynak, nem tehetek róla – mosolyodott el.

MÁSNAP

– Most hova megyünk? – fordult Jenny Jacek felé.
– Mindjárt megnézem – húzott elő egy papírt a zsebéből a fiú.
– Különben is, nem tudom, miért nem lehetett repülve. Szétráz ez a busz, mire odaérünk – nyafogott a lány.
– Hogy ne keltsünk feltűnést, ilyenkor szüretelnek, tele lesz emberrel a hegy. Mindjárt ott leszünk – magyarázta a fiú.
– Megkérdezem a sofőrt – mondta egy perccel később és előrement a vezetőfülkéhez.
– Már csak öt perc – jelentette ki, amikor visszaült a lányhoz.
Szótlanul figyelték a hegyre vezető poros utat.
– Itt vagyunk, fiatalok – kukkantott ki a fülkéjéből a sofőr.
– Leszállás, hopp – nyújtotta a kezét Jennynek Jacek a lépcsőn.
A busz gyorsan továbbindult, ők ketten ott maradtak a félhomályos, akácok övezte földszávon.
Jenny nagyot lélegzett és széttárt karokkal hármat pördült. – Ez ám a jó – mondta.
– Látod, hova hoztalak? – mosolyodott el a fiú. – Most arra dombra kell felmászunk, ott lesz, akít keresünk – mutatott egy pontra.
– Menjünk – mondta a lány, és elindultak a széles hegyi úton.
A szüretelők meg-megfordultak az ismeretlenek után.
– Jó napot – köszönt karlengetve Jacek.
– Jó napot – hangzott a szőlősorokból.
– Na, itt a feljárat – húzta félre a titkos kis ösvényről a szederágakat a fiú. – Menj te elsőnek, addig én tartom az ágakat.
Jenny óvatosan húzódkodott fel a meredek domboldalon.
– Azt hiszem, őt keressük – súgta a fiúnak, amikor ő is felért.
– Ott van – mutatott egy fehér hajú férfira, aki a szőlőtőke mellett guggolt és metszőollóval vagdosta le a fürtöket. – Menjünk.
– Csókolom – hajolt hozzá a lány.
– Szerbusztok, aranyoskák – nézett rájuk a férfi. – Szüretelni jöttetek?
– Úgy valahogy – válaszolta a lány.
– Van itt bőven munka – mondta a férfi és a kezében tartott fürtöt ledobta a homokba. Nehézkesen felállt és a bakancsával jó alaposan összetaposta a szétgurult szőlőszemeteket. – Így ni.
– Érted már, minek jöttünk? – pillantott Jacek Jennyre.
A lány bólintott.
– Tessék csak megkóstolni, milyen édes – vett le egy pár szemet a tőkéről és a férfi felé nyújtotta.

– Tudom én azt, aranyom – legyintett az és a földre esett szemeket a bakancsa sarkával megint betaposta.

– De ha szét tetszik taposni, akkor nem tudjuk megenni, még a madarak se – mondta a lány.

– Aztán minek az – nézett rájuk a férfi tiszta, hideg tekintettel. – Meg az is – intett a szilvafa felé. – Meg az, meg az, meg az – fordult körbe –, minek?

Jenny tanácstalanul forgott utána, majd a hátizsákjára esett a pillantása.

– Tetszik kérni tortát? Van nálam egy diós – magyarázta, miközben a hátizsákja zsinórjával babrált.

Előhúzott egy kerek kis tortát, pár tányért és egy tortaszeletelő kést.

– Tessék jönni, leülünk ide az akácok alá – hívta a férfit.

– Itt jó lesz, kedveském – felelte a férfi és egy betonoszlop darbjára ült. Mohón nyúlt a műanyag tányérért.

– Mindig hozok magammal egy kis édességet – magyarázta Jenny.

– Jól van az, jól – mondta a férfi és a tortaszeletet egészben a szájába tömte.

Egy pillanatig kidagadt az arca, majd fuldokolni kezdett. Jacek felugrott és erősen hátba ütögte. Az öreg nagyokat nyeldekelt.

– Tessék kiköpni, tessék kiköpni – ismételte ijedten Jenny.

Az öreg a fejét rázta, és nehezen lenyelte a megakadt falatot.

– Te, velem ne kiabálj – nézett hirtelen a lányra mélyen ülő szemekkel.

– Dehogy kiabálok, nem kiabálok én – guggolt hozzá a lány és a férfi kézfejeére tette a magáét.

Az lenézett a kezére, és hagyta, hogy a lány az ujjait simogassa. Aztán a magas homlokát simította végig. Az öreg, mint egy trónján ülő király, hagyta, hogy a ritkás ősz haját is megérintse a lány.

– Na, a viszontlátásra – mondta egyszer csak és feltápázkodott a betonról. Hátat fordított Jennyéknek és a szőlősorok közt elindult a dombnak felfelé.

– Viszontlátásra – felelte lassan a lány.

– Szerinted visszanéz? – kérdezte Jacektól.

– Ja, szerintem igen – mondta a fiú.

– Te, ezeket fel kéne tenni – húzta elő a hátizsákjából a szárnyakat Jacek.

– Összenyomódtak kicsit – rendezgette a fehér tollakat Jenny. – Összekapcsolod a hátamon? – bújt bele.

HARMADNAP

Jacek az ágyon olvasgatott, Jenny a konyhában kekszet vett elő egy pléhdobozból. Azt ráágatva jött a szobába és a fiú lábára huppant.

– Hé, kicsim, mi ez a lendület – nevetett a fiú.

– Hát, lenne egy ötletem – feküdt rá a lány. – Test a testhez, ilyesmi.

Kicsit később Jenny magára húzta a zöld garbópulóverét.

– Elviszlek valahová, jó? – mondta Jacek még az ágyon fekve.

– Hová? – kérdezte a lány a pulóver ujját igazgatva.

– Meglepetés – nyúlt a nadrágjáért a fiú.

– Nézd, alattunk, lakodalom – lelkendezett Jenny, miközben a délelőtti eső maradék felhőfoszlányain repültek át.

– Hej – kiáltott karlengetve egy fekete öltönyös férfi. – Úgy látszik, kicsit sokat ittam – bámult felfelé. – Gyertek be – hívta Jennyéket.

– Máris – integetett le a fiú.

Még egy kört tettek a városka tere fölött, aztán finoman ereszkedve érkeztek a vendéglő bejárata elé.

– Hát ti? Az égből pottyantatok? – kérdezősködött a kezüket szorongatva a férfi. – Kicsit késtetek, de se baj, az a fő, hogy itt vagytok – folytatta hangosan. – Gyertek beljebb – tárta ki előttük az ajtót. – Nézzétek, kit hoztam – vezette őket az egyik asztalhoz.

– Jacek.

– Jenny.

– Mária.

– Kevin.

– Ő pedig a kisfiunk, Andy – húzta elő a háta mögé bújt kissrácot Mária.

– Mami, miért vannak a néni ruháján tollak? – súgta az anyjának a kisfiú.

– Ez a divat, aranyom, és tudod, hogy nem illik sugdolózni – hajolt hozzá az anyja.

– Nosza, üljetek csak le – lapogatta meg Jacek vállát Kevin.

– A vőlegény vagy a menyasszony részéről? – érdeklődött Mária.

– Is, is – magyarázta Jenny.

– Olyan unokatestvérség-, sógorságféle, ugye? – nyúlt a pálinkás üvegért Kevin. – Na de igyunk – töltötte tele a poharakat.

– Szabad lesz? – nyúlt Jenny kezéért Jacek, amikor megszólalt a zene.

– Hogyne – állt fel a lány.

– Istenem, milyen szépek – bökte meg a párját Mária, miközben a parketten forgó párt nézte.

– Ez a kedvenc táncom, az angolkeringő – mosolygott Jenny Jacekra.

– Akkor jó – csókolta meg a kezét a fiú.

Ahogy táncoltak, Jenny ruhájából apró tollpíhék szálltak ki, egymás után rengeteg apró tollpihe. A vendégek először a cipőjükkel arrébb rugdosták, aztán hagyták, hadd szálljanak a pihék az öltönyök ujjára, az estélyi ruhák redőire, a nők hajára. Kavarohtak a tollpíhék, mígnem a vendégek térdig jártak már benne.

– Most már menjünk, jó? – súgta a lánynak Jacek.

– Oké – kapta fel a ruhája alját a lány. – Spuri.

Kézen fogva siettek ki a teremből. A vendégek eleinte észre se vették, hogy eltűntek, a tollpíhékét fújogatták, dobálgatták, játszottak, mint a decemberi hóesésben.

– Hát ezek meg hova lettek? – törölte meg izzadt homlokát a fekete öltönyös férfi és a teremben nézegetett szét, majd kisietett a vendéglő bejárata elé. – Ki tudja – vont a vállát és visszament a vendégekhez.

A vadásztársaság már hajnali négytől leste a vadkacsákat. A hűvös levegőben jól esett egy-két kupica pálinka.

– Csak kacsára lövünk, értitek? – suttogta a vezetőjük. – Semmi másra, csak kacsára.

Jennyék a tó mellett repültek.

– Nicsak már, mi az ott – tolt hátra a kalapját a köpcös, zöld ruhás vadász és felemelte a puskáját. – Bazi nagy kacsá lehet.

– Ne! – kiáltott a fővadász. – Ezek hattyúk!

– Vigyázz! – lökte meg Jacek Jennyt.

A lány arrébb mozdult, aztán erősen csapkodva próbált egyensúlyozni, de egyre közelebb jött a föld. Jacek az utolsó pillanatban repült alá, hogy elkapja.

– Jól vagy? – kérdezte a lánytól, mikor a földre tette.

– Ühüm – válaszolta fehér arccal Jenny. – Csak a szárnyam, azt hiszem, az sérült meg.

– Próbálgatni – mondta a fiú.

– Nem megy – emelgette a szárnyát a lány. – Nem tudom emelni a bal szárnyamat.

– Akkor egy ideig gyalog megyünk, semmi baj – vigasztalta Jacek.

Átvágtak a tisztáson. Jenny lassan lépkedett, a bal szárnya a földre csüngött, a tollak vége a friss füveket súrolta.

Jacek szerteszt nézegetett, az erdőszéli bokrokat vizsgálta.

– Ha jól emlékszem, kell itt lenni gyógyfűnek. Megvan! – kiáltott fel. – Ez jó lesz.

Letépett egyet a magasra nőtt piros fűből, és Jenny szárnyához guggolt.

– Mutasd csak, hol a baj – vizsgálta a tollakat.

– Bekötözöm – mondta és a fűvel finoman átkötötte a szárnyrészt.

– Még gyalog menjünk, jó? – nézett rá Jenny.

– Persze – tápáskodott fel Jacek. – Menj te előre – mondta.

– Most próbáld meg – mondta a tisztás szélén –, egy kis lejtő következik. Tudod, a repülőgép-figura.

– Oké – biccentett a lány.

Futásnak eredt, lefelé a lejtőn, Jacek a nyomában. Egyre gyorsabban futott, mígnem a lejtő közepén elrugaszkodott, megrándult kicsit az arca, de egyenes szárnycsapásokkal repült.

NEGYEDNAP

Jenny jólesően lustán repülgetett, hanyag bukfenceket dobott a levegőben, Jacek mellett lazázott. Időnként kedve támadt rakétarepülésben felszivíteni a felhők közepébe, aztán gyorsan vissza a lányhoz.

– Néha azért le is nézz – kuncogott Jenny.

– Nézek én, hogyne néznék – válaszolta a fiú, és épp idejében pillantott le, hogy lássa, mi történik alattuk.

Egy rózsaszín ruhás lány futott mezítláb az úton, két kézzel fogta a hosszú szoknya szélét, időnként felszisszent, amikor kavicsra lépett. Futás közben hátra-hátrafordult, feszült volt az arca, figyelő. Aztán egyszer csak megállt, az utca közepén állt meg, szembefordult az üres utcával.

– Azt hiszem, le kell szállnunk – mutatott lefelé Jacek.

– Méghozzá gyorsan – tette hozzá.

Jenny bólintott.

– Várj, látod? – mondta hirtelen.

A lány köré minden irányból fiúk csoportosultak, egyre szorosabban állták körül, a belső kör után tömött külső köröket alkotva, míg teljes nem lett a takarás.

Az utca végén mintha csak sétálgatna, egy férfi jelent meg, szerteszt nézegetve, aztán egy autó kanyarodott mellé.

A sofőr lehúzta az ablakot.

– Megvan? – kérdezte a sétálgató pasastól.

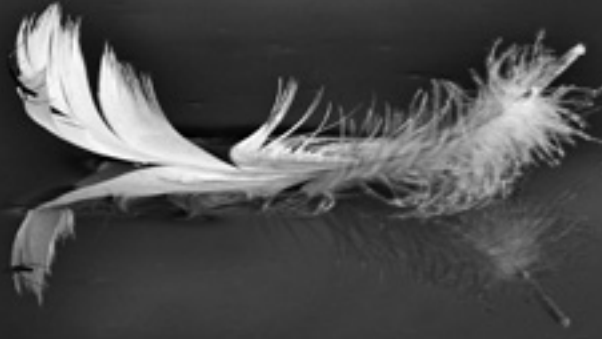
– Nincs – rázta meg a fejét.
Az autó tovább hajtott.
– Hé, ti – kiáltott a fiúknak. – Nem láttatok egy lányt errefelé? Rózsaszín hosszú ruhában volt.
– Mi? Neeem – felelték kórusban.
– És mit csináltak itt? – érdeklődött tovább a férfi.
– Street dance tréningünk van. Csak fiúknak. Most éppen az első formációt gyakoroljuk – magyarázták. – Beállhat, ha akar.
– Meghagyom nektek – felelte a férfi és lassan továbbment.
– Rajta, fiúk, zene – csettintett a vezér.
A lány a fejébe húzott baseballsapkában a fiúk után csinálta a mozdulatsort.
– Most a kettes beállítás, te, te és te és ti ott tízen mögé álltok – mutogatott a vezér –, a jobbszárny három lépést tesz előre.
– És tánc, egy-két – lendült bele a fiú.
– Nézd, pillangó – mutatta az alakzatot Jenny.
– Velünk maradsz, ugye? – kérdezte kicsit később a lánytól a fiú. Az félrehajtott fejével álldogált, aztán biccentett.

ÖTÖDIK NAP

Az asszony guggolva nézte a mosógép forgódobját, ahogy jobbra-balra zúdult a habos lé és benne a ruhák.

Szóval boldogságkommandó? – fordult Jennyhez és Jacekhoz.
– Az, az – bólogattak.
– Ugyan már! – legyintett az asszony és a mosdóba kapaszkodva felállt.
– Akkor miért hívott, ha csak a keserűség... – hagyta befejezetlenül a mondatot Jenny.
– Nem tudom – vonta meg a vállát a nő. – Talán mert mégiscsak látni akartam, milyen a híres kommandójuk. Na, ez kimosott – hajolt a géphez, kinyitotta az ajtaját és kezdte kifelé szedni a ruhákat.
– Segítsünk? – ajánlkozott Jenny.
– Megleszek magam is – zárta össze a száját a nő és a karjára tornyozott vizes ruhákkal a szárítóhoz ment. Egy zokni és két bugyi a földre esett.
– Itt vannak – vette fel Jenny és a szárítóra tette.
– Kösz – nézett rá az asszony.
És mintha eszébe jutott volna valami, a maradék ruhát kupacban a szárítóra dobta.
– Gyorsan, menjünk – sietetett be a szobába és kapkodva kereste elő a nadrágját.
Jenny kiteregette a négy trikót és a zoknikat.
– Megvárlak az előszobában – mondta Jacek.
– Hol a pulóverem, nem látta valaki? – robogott ki a szobából az asszony.
– Tessék – nyújtotta Jenny. – És itt a kabát – kapta le a fogasról.
– Gyorsan, siessünk, a folyóhoz. – tárta ki az ajtót a nő.
– A folyóhoz – vették gyorsan a lépcsőfokokat.

Leszaladtak a dombra épített házak között, át az úton, végig a folyóparti sétányon.

– Luca vagyok – fordult lihegve Jenny felé a nő.

– Jenny – nyújtotta a kezét a lány.

– Jacek, én meg Jacek – kiabált hátra a pár méterrel előttük futó fiú.

– Bírjátok még, lányok? – kérdezte. – És most karkörzés – kezdte.

A lányok nevetve csinálták utána.

Futottak az erdő mellett, a part parki fái mellett.

– Hello, hello – üdvözölte a kikötő turistáit Jacek.

– Hello – visszhangozták azok.

A folyóparton a nagy márványlépcsőkre csüccsente, a nő Jenny és Jacek közé telepedett.

– Árad a Duna – figyelte a vizet a nő.

– Csak áradjon – mondta Jacek.

– Nem! – indulat volt a nő hangjában.

– Hagyd áradni – szólt halkán a fiú.

Ültek, nézték a vizet. A víz lassan áradt, a nő mellkasa lassan emelkedett, süllyedt, a víz egyre feljebb hatolt. Kavargott, örvénylett, a habos hullámok a lépcsőknek csapódtak.

– Hadd áradjon! – szinte kiáltotta Jenny.

– Víz, víz, tiszta víz – ismételte egyre hangosabban a mondókát a nő.

– Visszafele menjünk busszal – szólt aztán.

Ahogy zötyögtek a félig telt buszon, a nő kifelé bámult az ablakon.

A végállomáson a domb tetején már ott volt a víz. Cuppogott a cipőjük, amikor átkeltek az úton. ■ ■ ■

■ **Szunyog Zsuzsa** (Királyhelmec, 1971): a Comenius Egyetem Bölcsészkarán végzett, Pozsonyban él. *Szél, szoknya, tenger* című prózakötete 2013-ban jelent meg a Kalligramnál.

Egy halotti tor és következményei

A halotti tor halállal végződött. Torokat általában a haláleset után rendeznek, ám ezt a tort két halál is keretezte: azé, akit eltemettek, és azé, aki a tor közben halt meg. Nagyon berúgtak. Persze a temetés előtt is ittak már jócskán, s egyikük kis híján beleesett a sírba, amikor egy marék földet próbált a koporsóra szórni. Két haver kapta el hátulról, az utolsó pillanatban. Egyik a kabátja övét, a másik a bal karját. Hülyén nézett ki, ahogy oldalvást a sír fölé dőlve állt, a zsíros földtől fekete, nyitott tenyérrel, a bárgyú részegség könnyeivel a képén. Csönd volt, mint amikor a cirkuszban a kötéltráncos vagy két akrobata veszélyes mutatványra készül. Olyan csönd, hogy a részeg arcról pergő könnyek aprókat koppantak a koporsó fedelén.

Ő halt meg három óra múlva a *Fagolyóban*, a faluközpontban álló kocsmában. A temetőből a kocsmá felé is támogatni kellett, mert hol az árokszélen imbolygott, hol a földúton, a keréknyomokban, ahol összegyűlt a vigasztalan novemberi esők vize. Mire megérkeztek a kocsmába, mindene csupa sár volt. Egy sarokba ültették, hogy ne legyen szem előtt.

Vittek neki egy fél Unicumot. Erdős Jánosnak hívták. – Ez majd jót tesz, János. Kicsit magadhoz térsz! – biztatta egyik társa.

A kis kerek presszós asztal valami színtelen cukros lötytyől ragadt. Erdős véletlenül beletenyeredt, mert fel akart állni, hogy kimenjen pisálni. A részegek túlérzékenységevel fölháborodott, hogy ragad az asztal. Üvölni akart, hogy töröljék le, de nem tudott senkit fixálni a szemével, mindenki úszott fölülről lefelé, és hang sem jött ki a torkán. A vécéajtó is úszott, ott volt tőle kicsit balra. Pár métert kellett csak megtennie addig, és vett egy nagy lendületet. Nem esett el, négy lépésből sikerült eljutnia az ajtóig, és nekiesett a kilincsnek. Ha egy lépéssel távolabb van, elzuhan. Kinyitotta, de hideg szél csapott az arcába, mert az ajtó mögött nem a vécé volt, hanem a parasztházi gang keskeny oszlopokkal és téglajárdával, udvarral. Nyíl mutatott balra, az L alakú ház végében álló budi és mögötte a kátrányos falú piszoár irányába. Részegen mindig meglepődött ezen, pedig már sokszor nyitotta ki ezt az ajlajtót. Jobbra a beton tekepálya, amely most használhatatlan volt a behullott őszi levelektől. Tudta, hogy nem bír elmenni a piszoárig, ezért homlokkal nekidőlt a gang legközelebbi oszlopának, és ott kezdett el pisálni. A derekát így sem tudta

egyenesen tartani, hol hátrébb húzta a fenekét, hol spiccelt a nehezen előhalászott farkával. Lassan kezdett el csurgatni, aztán hol elakadt, hol újra jött, löketekben, mint ahogy a disznók szoktak.

Amikor végzett, képes volt el is rendezni magát, visszatámolygott, és leült. Utolsó gondolata, ahogy nyúlt a maradék Unicum után, az volt, milyen jólesne egy pohár meleg paradicsomlé, pedig még soha életében nem ivott olyat.

Ekkor ment oda hozzá valaki, akit nem ismert föl, és jól hátba vágta: – Remélöm, jobban vagy má, cimbor! – Nem volt jobban, sőt az ütéstől elpattant a sok ivástól kitágult ér a torkában, és a saját vérebe fullasztotta Erdőst. Nyelte és köpte is a vért, és tesék, mégiscsak összemocskolta a félreeső helyet. Végül leesett a székről, és elterült a saját vértócsájában.

Mentőt hívtak, de hiába. A körzeti megbízott is megjelent, de senki nem tudta megmondani, mi volt a baja. Végül a hullaszállító lett.

A kocsmáros föltakarította a sáros vért, és ezúttal az asztalt is, de csak mert arra is fröcscent vér. A többieket kissé kijózanította az eset, de a nagy ijedelemre megint inni kellett. Dömök Pista, a kocsmáros, a tragédiára való tekintettel sem zárta be a kocsmát. Megvárta a zárórát. Néha megesik az ilyesmi.

Mindenki félt otthon a feleségétől, nem mertek még hazamenni. Mindegyikük asszonya egyforma volt, zsémbes, elhízott és olyan tipikusan vidékiesen dauerolt hajú. Észre sem vették, hogy ösztönösen egy kicsit közelebb húzták egymáshoz a széküket. Akit temettek, az volt a vezér, a Horváth Jóska. Jóképű is volt, epedtek utána a lányok, asszonyok, de később már csak azok, akik maguk is lezüllöttek Jóska szintjére. Ő bírta a legjobban a szeszt, és ő volt a legjobb kedélyű a társaságban. Ennyi elég is volt a vezető szerephez. Összesen tizenhárman voltak, ma eltemették Jóskát, és János is meghalt, maradtak tizenegyen.

János temetésekor félték, és kevesebbet ittak. Ahogy jöttek vissza, a *Fagolyó* felé, komor novemberi délután volt. Faszénfüsttel keveredett köd telepedett a falura, az úttest vizes, és sokat kellett kutyagolni a temetőből a kacskaringós főutcán. A novemberi félhomályban egy lapályos kiskunsági falu maga a vigasztalan szomorúság.

A kocsmától kétháznyira két dohánybolt állt, egy tető alatt. Vidok Gábornak nem volt cigarettája, bement venni az asszony boltjába. Az egyik ugyanis az asszonyé, a másik az emberé volt. Jól tette, mert a férj a feleségnél szomszédolt éppen. Otthon bizonyára keveset voltak együtt.

Ez volt az utolsó pakli dohány, amit életében vett. Mert mielőtt beléptek volna a kocsmába, szívinfarktust kapott, és meghalt. A mentő megérkezéséig Varga Márton, az egyik haver elvette a halottól a paklit, és körbekínálta. A tíz maradék csak állt a kocsmá előtt, és feszülten szívta a cigarettát. Föl-alá járkáltak, mint kispapa a szülőszoba előtt. Most ők maguk szerettek volna megszülni egy értelmes gondolatot: mit csináljanak, menjenek be a kocsmába, vagy iszkoljanak haza? Jó lenne inni valamit az ijedelemre. Meg tartottak is az otthoni számonkéréstől. Inkább maradtak és ittak. Az ivásnak mindig volt valami összetartó, vigasztaló szerepe, még ha hülyébbek lettek is tőle. Közösségformáló elemény a közös felejtés is.

Az ember félrészegen is ember, és ösztönösen igyekszik rendet vágni a káoszban és enyhíteni a mindig leselkedő rettenetet. Az első matrózfröccs után tanakodni kezdtek, hogyan lehet az, hogy Erdős is meg Vidok is a temetés után, a kocsmában, illetve a kocsmá előtt dobta föl a talpát. Véletlen, vagy nem? Sosem hitték volna, hogy egyszer az életben ilyen filozófiai problémával szembesülnek. Végül három-négy matróz után arra jutottak, hogy „szőröncsétlen véletlen” volt az események alakulása.

Vidok temetésekor már nem volt nyomasztó az idő: hó nélkül, de faggyal, jeges széllel, szikrázó napsütéssel köszöntött be a december. A túlkoros november lucskos méhéből megszülte a telet. Most már virgonc koppanással hullottak a koporsóra szórt göröngyök. Mindenki fellélegzett, a levegő is tiszta volt. Fürgén szedték lábukat a temetés után

a *Fagolyó*ba, hogy mielőbb letelepedhessenek a jó melegben. Már azt is eltervezték, hogy melegbort isznak.

Amikor az utolsó kanyarnál átkeltek az úttesten, hirtelen motorbögést hallottak, és egy hatalmas terepjáró száguldott feléjük, és elcsapta a sor végén jövő Varga Marcit. Ki kellett hívni a tűzoltókat is, mert a sofört lángvágóval lehetett csak kiszedni a roncsból. A mentő a sofört vitte el életveszélyes állapotban, a hullaszállító Marcit.

Hosszan bámultak a cimborák a fekete autó után. Aztán indultak a kocsmába. Néhány életmentő feles után áttértek a sörre, és azt vitatták meg, hogy ez most mennyire illik a láncolatba.

– Én aszondom – szólalt meg Váli „II.” Gábor, a néhai polgármester tehetséges, de elzüllött fia, aki egy légypiszkos ablak mellett ülve a korán lemenni készülő nap fényében fürdőzött –, hogy ez az eset is csak véletlen löhet. Én láttam, hogy az embör, akit kihúztak a terepjáróból, nem idevalósi, mög a rendszám is külföldi vót. Mi köze löhetött neki a Marcihó’?

– De ű mán a harmadik közülünk, aki az előző temetése után hal mög! – ellenkezett Váival Czuczar Feri, a langaléta villanyszerelő.

– Annyi különbség azé’ mégis van, hogy a Marcit elütötte egy verda, Erdős és Vidok mög természetös halállal halt mög. Itt a kocsmában vagy előtte.

– Nem mindögy az, hogy kétszáz méterre a kocsmátul vagy közvetlen előtte hal mög?! Hullunk, mint a legyek, gyerökök – vágott vissza Czuczar, aztán hirtelen elfehéredett, pedig az alkoholtól és a kinti friss levegőtől pirospozsgás kellett volna, hogy legyen a képe. – Te jó ég!

– Mi van? – kérdezte unottan Váli.

– Hogy mi?! Hát nem emléköztök, mi vót tizenöt éve? Gábor, a te apád vezette be polgármestörként a haláltilalmat a faluba, mer betelt a temető. Nem vót szabad möghalni mög temetközni se. Oszt amikó apád möghalt, föloldották a tilalmat, a beteg öregök pusztútak, mintha járvány tört vóna ki köztük. Nem löhet, hogy még mink is annak a hülye röndöletnek a levit isszuk?

– Ferikém, az a sok öreg akkö azér halt mög, mert már szabad vót nekik. Halálos betegök vótak, törvénytisztölök, és amikor szabad lött, fogták magukat, oszt möghaltak. Ennek ahho’ semmi köze.

– Jó, de akkö magyarázd mög, minek halunk itt mi rakásra. Mi nem vagyunk beteg öregök, hanem fiatalok, vagy fiatal ötvenesök, egyedül Móricz Laci bá’ bírja hatvannyóc vagy hány évesen is, igaz?

– Igaz hát! – gubbasztott a felesé mellett Laci bá’ a bárszéken. – Én mán anyám mellyibül is pájinkát szoptam!

– Gyerökök, van egy ötletöm: cselözzük ki a halált: Marci temetése után ne a *Fagolyó*ba tartsuk a tort, hanem mönjünk tovább a *Kurta*ba! – Váli szélesen elvigyorodott, mintha megtalálta volna az üdvözítő megoldást.

– Apád fia vagy, Gabikám, ha ti mög a halál összerújátok a port, mindig tik húzzátok a rövidebbet!

– Mi az, hogy mindig?! – ellenkezett szeszgözösen Váli. – Én még élök!

Így is lett, a *Kurta*ba ballagtak a temetés után. Ahogy lehajtott fővel kiléptek a temető kapuján, sok ismerös és rokon szánakozva nézett utánuk, mintha halálra ítéltnek fordulnának be a síralomházba. A *Kurta* jóval messzebb volt a *Fagolyónál*, többet kellett kutyagolni – egészen az országútig. Nem bíztak semmit a véletlenre, libasorban mentek a keskeny járdán, nehogy esélyt hagyjanak egy autónak, hogy elüsse öket. Szinte sompolyogtak, és figyeltek, honnan ugrik elő egy ismeretlen szörny.

De minden jól alakult az este. Rövid időre olykor el is feledkeztek róla, miért is vannak itt. Ekkorra már elmosódott a baráti iddogálások és a halotti torok közötti határvonal. Egy-két hetente szoktak összejönni, és most egy-két hetente történt temetés. Egy ab-

lak melletti asztalnál ültek, és kiláttak az országútra meg a jókora parkolóra: minden be-
térő utasra vetettek egy kutató pillantást, hogy nem rosszban sántikál-e. Iddogáltak, és
még nevettek is, amikor elkezdtek disznó vicceket mesélni, aztán ahogy haladtak az ivás-
sal, az óramutatók kezdtek egyre lassabban poroszkálni. Az alkohol hatására, a részegség
előrehaladott állapotában az idő csak vánszorog. Tíz óra tájt meg is állt, ezért úgy döntöt-
tek, szedelőzködnek, és indulnak haza. Mély sóhajjal álltak föl az asztaltól.

Igen, ekkor szólalt meg a Kertseron lakó Czuczár Feri telefonja. Látták Czuczart elfe-
héredni, és látták, hogy rémisztő felismerés tükröződik a szemében.

– Úristen, észre se vöttük! – mondta a telefonba, majd kinyomta. – Csulákot mögtaposta
a bika! Észre se vöttük, hogy nincs itt! Az asszony telefonált, hogy átszaladt hozzánk se-
gítségér Lajos húga, a Rózszi.

De mint később kiderült, hiába szaladt át, mert Csulák fejét már péppé zúzta az istál-
lóban a tajtékozó állat, amely bizonyára féltékeny volt. Lajos ugyanis gyakran kupakolta
egy fejőszékre állva a család mindenkori egy szem tehenét. A saját hűgát is szokta – de őt
a dunyha alatt.

Egész este egyiküknek sem tűnt föl, hogy nem nyolcan, csak heten vannak. Nem hi-
ányzott ez a brutális, hallgatag lény, de megtűrték maguk között. Akkora ereje volt, mint
egy bivalynak, de olyan hülye volt, mint egy barom. Bármilyen nehéz munkát megcsi-
nált, amire kérték.

Hogy megpróbálják kicsavarni a Halál kezéből a kaszát, másnap kupaktanácsra gyűltek.
Nem kocsmában, hanem Váli házában. Neki nem volt felesége, nála nem zsémbelt senki.
Az anyjának nem volt ereje hozzá: nagybetegen aludt a szobájában.

Mitévők legyenek? Nem mennek el a Lajos temetésére. Eddig mindig a tor napján halt
meg a társuk. Ha nincs tor, talán nincs halál. Azt se tudták, mikor temetik. De csak meg-
rendítette őket a hír. Bár – érvelt egyikük – nem volt velük a halála idején, és ez nagy kü-
lönbség.

Aztán teltek-múltak a hetek. Karácsony és szilveszter között a fülükbe jutott, hogy
Csulákot huszadika körül már el is földelték. Mégsem történt semmi! Ekkor lélegeztek
fel először. A szilvesztert is persze együtt töltötték, asszonyostul, Czuczár Feriéknél, mert
nekik kétszintes házuk volt. Mehetett volna a társaság a *Kurtába* is, de jobb az óvatosság.
Volt minden, hibogós kocsonya, egy rakás sütemény, ordító retró tánczene a tévéből, és
persze sör, bor, pálinka rogyásig, táncikálás a saját és a más feleségével, egy-egy erősebb
markolás a más asszonya terebélyes fenekébe, rekedt hangú trombita, konfettik, szerpen-
tinek, anyósnyelvek, lampionok.

Fél tizenegy volt, amikor Váli egy kicsit elunta a dolgot, és egy kis sétára vágott a hó-
ban, talán úgy érezte, kicsit többet ivott a kelleténél, és tudta, hogy még kell az erő: nem
árt józanodni az újabb erőpróbához éjfél után. Mondta is a házigazdának, hogy levegő-
zik kicsit, aztán jön vissza.

Váli nem a falu felé indult, hanem balra, a Csulák-tanya irányába. Valami erő húzta ar-
ra, talán úgy gondolta, a nagyobb csöndben szebben csikorog a szűz hó. Úgy fél kilométer-
re állt a kis tanyasi épület, mellette büszkén magasodott egy szép szál jegenye, amely most
persze kopasz volt. A derengő fehérség és a fölötte sötétlő kékesfekereség határán egy ablak
négyzetében gyöngye fény pislákol. Mintha mesebeli ház felé tartana, lassított is léptein,
nehogy hamar odaérjen. Élvezte a sétát. Ment, mendegélt a süket csöndben, lassuló léptei
alatt a csikorgás is lassult. Még egy távoli kutya sem vonyított. Alighogy megállt az ajtó előtt,
az nyikordult is, résnyire nyílt, és odabentről Rózszi szólította: – Kerüjjé bejebb, Gábor!

Váliliban megfagyott a vér. „Honnan tudja, hogy gyüvök, és hogy én vagyok?!” De az-
tán csak belépett a meleg konyhába, a sparheltet Rózszi éppen fahasábokkal tömte. Aztán
fölállt, megfordult. Feketével vastagon ki volt húzva a szeme, formás, de kurvás szája tűz-
vörös. – Honnan tudad, hogy gyüvök, és hogy én vagyok?

– Az elébb vótam kinn a reteráton, láttalak, fölismertelek az utcalámpa fényibe.

– Értöm... oszt nem fagyott be a picsád ebbe a hidegbe? – próbálta mosolyogva oldani saját ijedtségét Váli.

– Nem fagyott, nízsd csak mög! – mondta a nő, s azzal csuklón ragadta Váli bal kezét, és minden teketória nélkül vastag, rózsamintás szoknyája korcán át egyenesen a réshez húzta. Nem volt rajta bugyi. Váli ivott már elég bort ahhoz, hogy elég kanos legyen, nem húzta ki a kezét, hanem rátapasztotta a meleg, nedves nyílásra.

A következő percben már a konyhaasztalon basztak, és Rózsi hátát szúrta a rosszul letakarított piros kockás viaszosvászon terítőn maradt sok-sok csontkemény morzsa a karácsi nyi bejgliből, amit anyjával ettek vacsorára.

– Anyád hun van? – kérdezte Váli, tekintetét a fekete bozontban mozgó dugattyúra szegezve.

– Mán egy órája alszik... – Rózsi mereven nézte, és amikor Váli fölpillantott, zölden izzó szempárt látott. Azt hitte, szenvedélytől izzik, de az igazságot sosem tudta meg. Amikor épp robbant az ágyéka, valami fémes villanást látott Rózsi jobbójában, majd a nő rettenetes erővel megragadta a bal vállát, lerántotta magához, és Váli a következő pillanatban jeges cikkanást érzett a hátában. Aztán két másodperc múlva Rózsi mindkét kezével eltaszította, még épp az előtt, hogy a Váli szájából kibugyanó vér a melle közé csurrant volna. Így csak a csiklójára jutott belőle valamennyi.

– Ezt mög azért, mer el se gyüttetők a Lajos temetésire, te mocskok! – mondta Váli életelen testének, amely kifacsarodva hevert a konyhai lócán.

A szilveszter vidáman telt, a Czuczár-házban mulatóknak föl sem tűnt Gábor eltűnése, csak másnap, de akkor is csak arra gondoltak, hátha bement a faluba, ott összeismerkedett valami leánnyal – elvégre agglegény. De január elsején, estefelé Czuczár már várt volna egy telefont. De Gábor másnap és harmadnap sem került elő.

Ekkor elmentek páran a házához, és csak az anyját találták otthon, aki reszketve, kéklő szájjal ült a fűtetlen konyhában, és amint beléptek, máris azt kérdezte tőlük vékony hangján: – Nem tudjátok, gyerökök, hun a fiam? Nem veletök vót?

Váli teteme két hét múlva került elő. Sokáig senki nem gondolt a Csulák-tanyára. (Éjjel havazás kezdődött, nem voltak nyomok.) Egy hatalmas fateknőben találták abban a helyiségben, ahol megölték, a kopott lóca alatt. A teknő tele volt sóval, régen abban tartósították a disznóságokat Csulákék, amikor még vágtak disznót. Rózsi mindent bevallott, az okot is elárulta, ugyanazt, amit a friss holttestnek is mondott.

Czuczár otthon tudta meg a hírt, és a felesége meg két kislánya szeme láttára becsinált.

A maradék hét ember úgy döntött, Váli temetése után nem rendeznek tort. Már a falu is a szájára vette őket. Volt, aki szerint a megrögzött ivászatuk az oka, volt, aki Isten haragjáról beszélt, a református pap viszont, akihez jó néhányan fordultak tanácsért, kedvesen, szeretettel vigasztalta őket, mert ő volt a legokosabb ember a faluban, és ő tudta a legtöbbet Isten útjairól. Imádkozott sokat az Úrhoz, hogy adjon útmutatást, mitévő legyen a sok rettegő emberrel, hogyan nyújtson vigaszt nekik. Mindig azt tartotta, a legrövidebb út az egyenes, ezért egyenesen megmondta a híveknek, hogy ő sem ismeri az okot, de buzgón imádkozik az elhunytakért, és ha emberi „bűn zsoldja a halál”, kéri a Mindenhatót, hogy szabadítsa meg Szárazbabódot ettől a bűntől, bármi legyen is az. Mást sem csinált ezekben a hetekben, mint Isten szándékán töprekedett, de nem jutott egyről a kettőre, csak abban lelt némi vigaszt, hogy semmi nem történik a világban véletlenül, az Úr minden egyes porszemét számon tart. Mint várható volt, a Kaszás nem állt meg a Csulák-porta vérfertőzés, paráznság és tudatlanság miazmáját lehelő vályogfalai között. Akik az utakon mentek, többször érezni vélték, hogy elhalad mellettük valaki, aki bűzös kén- vagy mocsárszagot áraszt, de látni nem láttak senkit. És ilyenkor abban a hideg januárban is megcsapta őket valami jeges fuvallat.

A pap az egyik vasárnapi prédikációjában javasolta a híveknek, hogy nagyon figyeljenek a belső, kísértő sugallatokra, és álljanak ellen nekik, és szüntelenül imádkozzanak bűnbocsánatért.

Heten maradtak hát a tizenháromból – heten, mint a gonoszok... Olyanokká váltak, mint az élő halottak. Már félték kimenni az utcára, félték lefeküdni este, félték a családjuktól is, mindenkire gyanakodtak; megrettentek, ha valaki gyanús mozdulatot tett; ha az aszony megfogta a konyhakést; felrettentek, ha csikordult a kertkapu; és a halálra gondoltak, ha varjú károgot a kerítésen.

– Ez valami átok lehet... – nyögte Czuczár elhaló hangon a feleségének. – Valami boszúálló szellem, vagy mittudomén...

Már csak telefonon tartották a kapcsolatot a társak, mert rájöttek, hogy mindig akkor történik baj, ha összejönnek. Czuczár átgondolta az egészet, és világossá vált számára, hogy eleinte csak a halotti torok alatt halt meg valaki, aztán Váli már a szilveszteri buli idején. Czuczár mind a hatukat felhívta, érdeklődött, hogyan viselik a helyzetet, és mind dermesztő félelmeikről számoltak be. Azt mondták, a félelem szinte eszüket vette.

És akkor a langaléta villanyszerelő elhatározta, hogy megszabadítja őket rettegésüktől. Tudta, hogy mindössze egyetlen éjszakája van a feladat elvégzésére. Ezért gyorsan és átgondoltan kell cselekednie.

Először is, úgy kell csinálnia, hogy a saját családja se tudjon semmit a tervről.

Másodszor, át kellett gondolnia, milyen útvonalon menjen, hogy ne tegyen egyetlen fölösleges lépést sem, mert bár hosszú a téli éjszaka, egyszer csak megvirrad, és addigra végeznie kell. Azért is igényelt nagy gondosságot a feladat, mert ha valami okból elakad valakinél, akkor telik az idő, és esetleg nem képes befejezni a dolgát. Harmadszor, végig kellett futtatnia agyának viszonylag ritkán használt tekervényein, hogy hatuk közül ki kivel él együtt, hányan laknak a házban, van-e házőrző, hol van a családtagok ágya. Szerencsére mindegyikük volt már mindenkinél, egyszer régen ugyanis azt találták ki, hogy végigdallasozzák mindenkinek a házát. Amikor ment a sorozat, minden epizódnál másnál piáltak. De Czuczár többször is volt a társai házában, mert ha villanyszerelőre volt szükség, mindig őt hívták. Az lett volna a legjobb, ha minden társa egyedül él, mert ez esetben a rettegés megszüntetése problémamentesebb lenne. Azt nem lehetett kockáztatni, hogy éjnek évadján valaki a családból rájön, hogy a családfő már nem fog rettegni többé, mert akkor maga a család kezdene el rettegni, sőt, visongani, és rövid idő alatt fellármázná az egész falut, megakadályozva ezzel Czuczárt, hogy reggelre bevégezze küldetését, és megszabadítsa a falut a gonosztól.

Mert érezte, hogy a gonosz munkál a faluban, hiszen a megmagyarázhatatlan halálesetekből, amelyek egymást követték, csak erre lehetett következtetni. Czuczár nem tartotta magát hősnak, de azt tudta a mesékből is, hogy az igazi hősök nagy megpróbáltatásokon mennek keresztül, sokszor a halált is vállalják, hogy szeretett társaikat vagy a nagyobb közösséget megszabadítsák a veszedelemtől. Össze kellett gyűjtenie a szükséges eszközöket. Egyik nap felutazott Budapestre, és megvette a józsefvárosi piacon a legkorszerűbb és legnagyobb kaliberű alultöltős Magnumot meg hangtompítót is hozzá, és hét tárat, amelyekbe egyenként tíz töltényt fért. Úgyhogy vett hetven töltényt is. Czuczár remek műszaki érzékkel rendelkezett, ráadásul katona is volt, egy lövész századnál szolgált. Vásárolt egy flakon gyorsan ölő mérget is, hogy a kutyáknak vetendő húsba fecskendezze. A legnagyobb gondot a kutyák fogják okozni, mert ugyan minden barátjának a házőrzője ismerte őt, és nem ugatta meg, de addig, amíg elég közel nem ér, elkezdheti ugatni messziről. Aztán ahogy az lenni szokott, van, hogy a nagy éjszakában egy kutya valamiért elkezd ugatni, és a falu többi ebe is csatlakozik hozzá. A legjobb lenne holdfényes éjszakára időzíteni a munkát, hogy minél több kutya vonyítson. Minden rossz alvó ismeri a kutyáknak ezt a szokását, és nem fog gyanút, ha viszont csak egy kutya ugat, az legtöbbször arra

enged következtetni, hogy valaki jár arra. Persze nem ehhez fogja igazítani a gonosz kiirtásának idejét. És az sem lesz szempont, hogy esik-e a hó, vagy sem. Mert a hó a nyomok zömét eltüntethetné ugyan – de reggelre már úgyminden mindegy lesz.

Ha a lőfegyver véletlenül csütörtököt mondana, lesz nála egy balta is, amit természetesen más dologra is lehet használni, többek közt lakatok letörésére, ajtók betörésére – bár a zajokat üdvös lenne elkerülni. Egy alvó faluban a csillagfényes téli éjszaka levegője rideg, mint a dermedt fém, nem bolyhos, mint egy párás, meleg nyári éj. Ezért a zajok pengeélesen csendülnek benne, a holtakat is felriasztva, ha nem túl mélyen ázott sírban nyugszanak. Úgy vélte, akkor jár el a legokosabban, ha a házak bejárati ajtajának kilincsét először lenyomja, és meglátja, nyitva hagyták-e. Babódon sokan nem zárkóznak be éjszakára, hiszen bíznak a házörző éberségében, meg a falut kedves emberek lakják, és rosszat akaró idegen ritkán vetődik arra. Viszont a társai mostanában bizonyára megtesznek minden tőlük telhetőt, hogy a mindenhol alattomosan fenyegető Kaszásnak ne nyújtsanak segédkezet, s így valószínűleg gondosan bezárják az ajtót éjszakára. Ezért azt tervezte ki, hogy – miután átjutott a kapun és a házörzőn – először halkán bekopog vagy becsönget, és ajtót nyitatt magának. S amint beteszi a lábát a házba, onnantól fogva minden rendben lesz. Malaclapó nagykabátja alatt ott lapulnak a fegyverek – a biztonság kedvéért még egy tizenöt centis pengéjű, túhegyes konyhakéssel is kiegészíti majd az arzenált –, s ő köszönés és sűrű bocsánatkérések után elkezdi majd szánakozást keltőn, suttogva beszélni saját félelmeiről, amiért éjnek évadján kereste fel a barátját. Ha családtag nyit ajtót, feleség, gyerek vagy más, azt kéri majd, hogy a „papával”, vagy „a Lacival” vagy „a Jóskaival” szeretne sürgősen beszélni, mert „nagyon fontos”. Mindenki teljesíti majd a kérést, mert tudni fogják, miről van szó. Őt minden barátja és a barátok családtagjai ismerik és szeretik, megbíznak benne, és megértik, hogy nyomós oka lehet, ha ilyenkor zavarja fel őket álmukból.

Odabent aztán eldönti, mit és hogyan tegyen, de tudta, érezte, hogy nem lesz nehéz dolga. Érezte, bár ekkor még fogalma sem volt, hogy még annál is sokkal könnyebben megy majd minden.

Ami a készülődésben egy kicsit akadályozta, és majdnem felborította a tervét, az volt, hogy aznap este, amikor a társainak a veszedelemtől való megmentését időzítette, megfázás kezdte kerülni. Rázta a hideg, mire a felesége, Iluska azt javasolta, hogy vegyen forró fürdőt. És a hidegrázást egy fura jelenség is kísérte, ami egyáltalán nem szokott a megfázás tünetei közé tartozni: mintha kényszagot árasztana a teste. A felesége először arra vetett, hogy talán sok tojást evett előző nap, de nem – az ételek között nem szerepelt tojás. Na, mindegy, a fürdővel az ura két legyet üt egy csapásra: fel is melegszik, és meg is tisztálkodik, s majd elmúlik a kényszag.

De nem múlt el. Inkább erősödött. És ahogy kikelt a kádból, nemhogy átmelegedett volna, de egyenesen hideget kezdett árasztani magából. Ennek ellenére sokkal jobban érezte magát. Hirtelen olyan hideg lett a fürdőszobában, hogy a felesége, amikor valamiért benyitott, majd megfagyott. – Úrjézus, mi ez, Feri?! Aszitterem, a göztül meleg lösz, de mint ha hűtőkamrába léptem vóna! Micsináltál?

– Semmit, mögfürödtem.

Ahogy az asszony közelebb lépett, valósággal megdermedt. Iluska ijedtségét látva, Czuczár is lépett felé egyet, hogy megnyugtassa. Ekkor már csak két lépésre voltak egymástól. A feleség a réműlettől tágra nyílt szemmel mozdulni sem bírt, szemlátomást kezdett megfagyani. Ekkor Czuczár rájött, hogy ez így sehogy nem lesz jó. A félig fagyott asszonyt gyorsan leültette a kád szélére, de közben akaratlanul olyan hideget bocsátott rá, hogy Iluska jéggé dermedt. A döbönt Czuczár ekkor megfogta a karját. Jéghideg volt és kemény, mint a kő. Már a kád vize is hártásodni kezdett: vékonyka jégréteg fedte a felszínét.

A feküdni készülő lányainak Czuczár készített egy-egy pohár meleg tejet, amit ilyenkor inni szoktak, hogy jobban aludjanak. De tett bele a folyékony méregből is, mert na-

gyon szerette a gyerekeit, és nem akarta, hogy árván nőjenek fel. Tálcára tette, udvariasan bekopogott a szobájukba, mert tiszteletben tartotta, hogy ők most már lassan nagylányok, és nem illik csak úgy betörni hozzájuk. – Szabad! – mondták, és ő belépett. Épp Zsófia ágyában térdeltek egymás mellett, és Klárka karácsonyra kapott okostelefonjával készítettek egy közös képet, arcocskájukat egymáséhoz nyomva, mosolyogva. „Ez lesz az utolsó, drágáim” – gondolta Czuczár, és határozott léptekkel odalépett eléjük, s letette a kis éjjeliszekrényre a tálcát. – Ittunk már tejet, papa! – mondták, és vihorásztak a kész képen. Aztán Zsófia, a kisebbik fogvacogva megkérdezte: – Papa, mi ez a szörnyű hideg, és mért van ilyen büdös? – Ekkor Czuczár nem tehetett más, mint hogy előkapta az övébe dugott Magnumot, és közvetlen közélről fejbe lőtte a lányait, a szemük között. Nagy megnyugvás töltötte el a lelkét: soha többet nem fognak már szenvedni, és abban is egészen bizonyos volt, hogy a mennyországba kerülnek, mert mindig aranyos, szófogadó kislányok voltak. Még a könny is elfutotta a szemét, a pisztolyt tartó keze fejével törülte le. „De vár a munka!” – gondolta, és kisimult arccal visszament a fürdőbe, hogy megnézzze, mi a helyzet az asszonnyal. A fagyott test képes volt a kád szélén ülve egyensúlyozni, nem bukott sem előre, sem hátra. „Ja, persze, a lába a kövön nyugszik” – állapította meg Czuczár. Amikor az iskolában a biológiaórán a fagyhalálról tanultak, ő éppen hiányzott, nem tudta, hogy ha egy kővé fagyott ember felenged, már nem fog újra élni. Ezért a biztonság kedvéért egy golyót Iluska üveges szeme közé eresztett, hogy soha többé ne érje semmi rossz ebben a siralomvölgyben. Az asszony a lövés erejétől mereven belebukott a kádba, a vizet fedő jégréteg finoman reccsent alatta. A lábai térdben hajlítva, derékszögben álltak ki a kádból. Még a rózsaszín bolyhos papucs is a lábán volt. „Na, nem baj, majd ha lassan fölövadsz, nem nyújtasz ien méltatlan látványt...” – vigasztalta magát Czuczár, s búcsúzóul odament a kádhoz, levette Iluska jobb lábáról a papucsot, és megcsókolta a jéghideg lábujjakat, aztán gondosan visszahelyezte a lábbelit, majd kiment.

Három történnel kevesebb, az első tárban van még hét, az bőven elég lesz Móricz Laci bá' és felsége, Marika néni elintézéséhez. Fél tíz volt ekkor, a parasztember korán fekszik és kel, nem szabad késlekedni, mert az idő telik.

Kiment hát az utcára, miután felöltözött, és magához vette a három fegyvert és a mérgezett húsokat a kutyáknak. Hideg volt, a malaclopó irhabundájára felhúzott egy barna műanyag kabátot is, hogy ha vér fröccsenne rá, ne mocskolja be a bundát. Előző nap havazott, esett úgy tíz centi. A házuk az egyik, Kertsorba torkolló közben állt, és alig száz métert kellett csak mennie, hogy megérkezzen Móriczékhoz. A kutya odaszaladt, egy vakkanás nélkül, felugrott a kapura, hogy üdvözlje, de menten jéggé is fagyott. Mivel a kutyáknak remek a szaglásuk, később még bajt okozhat a Bundi, ezért kapott egy lövést a szeme közé. Czuczár belépett, és a kicsi ház üveges ajtaján benézve látta, hogy már nem ég a világ. Lenyomta a kilincset, és jól sejtette, hogy nem találja bezárva.

– Laci bá', bocsáss mög, hogy ilyen későn zavarlak – kezdte a mondókáját, és a kérdezett, aki a konyhában aludt félrészegen, már kapcsolta is föl a villanyt. A részegek és az öregek felszínesen alszanak, nem volt nehéz felébrednie.

– Mi a baj, Ferikém? – kérdezte Laci bá'.

Erre Czuczár húzta is elő a Magnumot, és kezét az árnyékban tartva odament az ócska hencserhez, és a szokott helyen beleeresztett egy golyót Laci bá' fejébe. Ha csak tehetne, mindig a szem közé célzott, hogy minél tisztább munkát végezzen. Nem mészáros ő, hanem jótevő. Félmosolyra húzódott a szája, amikor arra gondolt, hogy ő is olyan, mint az okos hadvezérek, akikről az iskolában tanult: a támadó ellenség elől menekülve a felperzselt föld taktikáját választották, ami fájdalmas ugyan, de hosszú távon eredményes: most ő is valahogy így küzd a Kaszás ellen... A zajra előtipegett a kis ház szobájából Marika néni, terebélyes fenekét nehezen vitték izületi gyulladáson térdei. Nem látta, hogy a férje már halott. – Ferikém, tödd be az ajtót, igön hideg van odaki... – Czuczár azonnal megsza- badította összes jelenlegi és jövőbeli szenvedésétől: golyót eresztett a szeme közé a fekete

SZTK-s szemüveg fölött. Kegyetlenség lett volna életben hagyni Marika nénit, hiszen nehezen viselte volna el a férje halálát. És Czuczár tisztában volt vele, milyen cudar az élet, mert a szép kort megért házastársak egyike többnyire épp akkor megy el, amikor a maradónak a legnagyobb szüksége lenne támaszra... Leoltotta a lámpát, majd távozott, és becsukta az ajtót. Kifelé mentében a kapunál fölkapta a kőkemény korcsot, és nagy koppánással behajította a *Harap-lak*ba, hogy ne legyen szem előtt, ha kora reggel a boltba ment valaki elhalad az utcán.

Elégedetten lépett ki a kapun, azt is szépen becsukta, és fölülről benyúlva ráfordította a riglit. Két családnak már nem fáj semmi, és még csak hat töltény fogyott. A következő cimpora Gogolák Karcsi volt, aki a Kertsor és a Közép sor közötti régi kis zsidó temető és a mögötte elterülő pagonyos, viszonylag ritkán lakott helyen álló házában élt Esztikével, a feleségével. Gyermeük nem volt. Czuczárék reggelente a friss tejet tőlük szokták hozni. Esztike nagyon gondos volt, mindig tiszta gyolcson át szűrte a tejet. Karcsin Czuczár különösen szívesen segített, hogy egyszer s mindenkorra megszűnjenek a félelmei, mert annak idején, a Váli-féle haláltilalom bevezetésekor Karcsi annyira megdöbben, hogy egyszerűen elfelejtett inni, és jó útra tért. A félelmei viszont nem tűntek el, sőt, fölerősödtek, hiszen nem nyomhatta el őket az alkohol, és most is ő volt az, aki talán a legjobban rettegett a társaságukat mindenhol fenyegető haláltól. Az ő házuknak kerítése sem volt, a kutyájuk, egy puli eléje szaladt, de a torkára fagyott az üdvözlő, vidám ugatás, és mire Czuczár lenyúlt, hogy megsimogassa, már meg is szilárdult.

– Jaj, de bűdös van, és milyen hideg! – vacogott Karcsi, amikor a kopogásra ajtót nyitott. – Csukd be gyorsan az ajtót! Mi a gond, Feri, hogy ilyen kései órán gyössz?

Amikor válaszolt a kérdésre, Karcsi már üveges szemmel nézte, és épp dőlt volna el, de Czuczár elkapta, és óvatosan a fogasokon lógó kabátoknak támasztotta, hogy ne csapjon zajt, majd a szokásos módon lelőtte. A nagy, gömbölyű fejű, kese hajú asszonyka nem jött ki, odabent nézte félálomban az *X-faktor* döntőjét. Czuczár csendben belépett a szobába, látta, hogy a kontyba tűzött hajú Eszti laposakat pislog, a puha szőnyegen odament mögé, és közvetlen közelről belelőtt a pihés tarkójába. Még csak nyolc töltény fogyott, mosolyodott el. Ja, odakint azért ne felejtessen el beleereszteni egyet a puliba, nehogy az is szagot fogjon, és valami galibát okozzon. Karcsit behúzta a szobába, és lefektette Eszti mellé az ágyba, még be is takarta a barátját, aki mereven bámulta két szemével és egy lyukkal a homlokán a mennyezeti gerendákat. Régi parasztház volt ez is, mint Czuczárék egykori háza, méla nyári délutánokon Feri órákig elnézte ágyában fekvő délutáni alvás után a gerendák különféle fura alakokat formázó görccseit és repedéseit... Ezután Czuczár kiakasztotta a tévét: nem szeretett pazarolni, otthon is mindig szólt az asszonynak vagy a lányoknak, ha fölöslegesen égtek valamelyik helyiségben a villanyt.

Amikor kiment, szinte világított a hó, így rögtön megtalálta a kutyát, és beleeresztett egy golyót a fejébe – nagyot reccsent a fagyott koponya –, aztán a nagy szőrpamacs alatt kitapogatta, nagyjából hol van a teste, és oda is lőtt egyet.

Damásdi Pistáékat a kertek alól fogja megközelíteni, innen voltaképp csak egy kis szőlős húzódik a kertjük hátsó kapujáig. Most viszont tárat cserélt a félsötétben, nehogy valami meglepetés érje, mert meglehetősen nehéz lesz Pistáék megmenekítése a Kaszás önkényes és megmagyarázhatatlan garázdálkodásától, ugyanis ez a legnagyobb család. Kiterjedt volt a rokonság, amelynek egy része mindig szívesen tartózkodott Babódon Pistáéknál. Még jó, ha egy tár elég lesz. Na, mindegy, ő mindent megtesz, hogy a házban tartózkodók közül minél többüket megszabadítsa a szörnyű bizonyosságtól, hogy Pista hamarosan meg fog halni. Magdi is, Pista húga is itt lakott, ő volt az egyik koszorúslány Czuczár nagynénjének, Bodriné Hodzsa Editnek a lakodalmán. Suttató korában Czuczár sokat csellengett Magdi után, de nem lett végül semmi a dologból, Iluskát vette el, mert ő hálózta be, mikor eladó legénysorba került, ő volt az első és eleddig utolsó nő az életében.

Ahogy ballagott a hóban, s végül megállt a kertkapu előtt, amely éppoly rozoga, korhadt faléces tákolmány volt, mint a hátsó kertkapuk általában, hirtelen belépillant a dermesztő gondolat, hogy mi van, ha valamelyik barátját véletlenül nem találja otthon?! Hol van az előírva, hogy mindenkinek mindig otthon kell lennie?! Ez borzasztó lenne, mert akkor ez a barát pár nap múlva azzal szembesülne, hogy csak ő maradt a társaságból, és a Kaszás már csak őrá feni a kaszáját... De Czuczar hitt a gondviselésben, abban, hogy egyik barátjával sem lesz olyan mostoha a sors, hogy napokig, esetleg hetekig a kínok kínját állja ki végtelen magányban és a közelgő halál biztos tudatában.

Belépett a kapun, és a krumpliföld fagyott göröngyeiben meg-megbotolva odaballagott a házhoz. A küszöbön a komondor meg sem ugatta, csak a fejét emelte föl, aztán azon nyomban le is hajtotta. Czuczar elővette a fegyvert, és végzett a jószággal, majd odébb rúgta merevedő testét. Sajnos, a redőnyök mindenhol teljesen le voltak engedve, ezért kívülről képtelen volt megállapítani, hogy alszanak-e már, vagy még fönt vannak. Erélyesen bekopogott, mire némi motoszkálás után hangokat hallott belülről. Azért nem a csöngőt választotta, mert arra – ha sokan vannak és alszanak – majdnem mindenki fölébred, míg a kopogásra inkább csak az, aki az ajtóhoz közelebb eső helyiségben tartózkodik.

Ezúttal nem a férj, hanem Bözsike, a feleség nyitott ajtót pongyolában. Most Czuczar okosabb volt, távolabb állt az ajtótól – látszólag udvariasságból, amit úgy lehetne értelmezni: azért, hogy ne ijedjenek meg tőle mint kései látogatótól, de voltaképpen célja az volt, ne fagyassa meg azonnal az ajtónyitót, és lehetőleg megtudja tőle, hányan vannak a házban.

– Szerbusz, Bözsikém, Czuczar Feri vagyok, ne haragudjatok a kései zavarásér, aszondtam az asszony pajtásnak, járok egy kicsit, és amikor ideértem a házatok elé, látom ám, hogy egy kamion felborult az úton épp itt, a házatok előtt. Ként vagy valami más vegyi anyagot szállíthatott, nem t'om, mer nagyon bűdös van körülötte. Hányan vagytok a házban? Lehet, hogy jobb lenne, ha elmönnétök innen, amíg ki nem érköznek a katasztrófaelhárítók. Már telefonáltam nekik. Csak gondoltam, szólok... – hadarta egyvégteében. – Aztán láttam, hogy a kutya se mozdul, hátha ő is elbódult a szagtól...

Bözsi a nagy hideget még nem, a kénzsgot viszont érezte, úgyhogy készséggel és kisé ijedten válaszolta, hogy vele együtt heten vannak. Ő, a Pista, a két lányuk, a Magdi meg Pista szülei.

„Na, jól van” – gondolta Czuczar, s nagy kő esett le a szívéről, hogy minden a terv szerint halad. „Van Isten! A szükség órájában nem hagy el!” – ujjongott magában. – Gyere, nízd mög, ott az a nagy kamion... – mondta a nőnek, aki papucsban jött ki az ajtón, és a nyitott verandán a korláthoz lépett. Czuczar hátulról odalépett, és tarkón lőtte. Közben már fagyott is meg, és amikor Czuczar megragadta és lefektette a kutya mellé, már kopogásra szilárdult.

Sajnos, azt nem sikerült megtudnia Bözsitől, hogy fönn vannak-e még, vagy már alsznak, de így is hasznos információkhoz jutott. Az ember ne legyen telhetetlen, kockázat nélkül nincs semmi az életben. Jó cselekedet sincs, mások életük kockáztatásával mentenek embereket égő házakból. Belépett az ajtón, és nagyjából tisztában volt vele, mi hol van, de annyira nem ismerte jól a járást, hogy sötétben is odataláljon, ahova kell. Ám ismét a kezére játszott a szerencse: az egyik belső szobában valaki még égette a villanyt, és az odavezető szobák ajtajait csak behajtották. Hat embert kell hát elintéznie. Az étkezőből nyíló kis szobában aludtak az öregek, mert már roskatagok voltak, és onnan nyílt a fürdőszoba és benne a vécé. Mindkettejük feje a kiszűrődő fény sávjába esett: egy-egy golyó a két szem közé. Ekkor azonban váratlan nehézség akadt: a csukott ajtajú fürdőszobában valaki lehúzta a vécét, aztán hallani lehetett a csap zubogását. Czuczar azonnal ott termett az ajtó mellett, és a kilépőt, akiről kiderült, hogy Pista az, pizsamában, azonnal tarkón lőtte. Könnyű dolga volt, Pista nagyon álmos volt, és amint kilépett, meg is állt, mintha segítené akarna neki, és hatalmasat ásított. Czuczar örökre elaltatta. Áradt belőle a sörszag, biztos jól teleitta magát félelmében. Czuczar ment tovább, a következő szobában aludtak

a lányok, még kicsik voltak, bizonyára hamar ledugták őket. Rájuk még több fény esett a belső szobából, mind a ketten oldalvást feküdtek, úgyhogy őket jótevőjük halántékon lőtte. „Az örök világosság fényeskedjék nekik a mennyországban!” – jutottak eszébe a pap szavai, amikor valakit temettek. Akkor a legbelső szobában Magdi csinál még valamit.

Magdi még nem kelt el, kezdett vénkisasszonnyá minősülni, harminc fölött falu helyen egy nő már annak számít. Czuczar azon tűnődött, hogyan intézze a dolgot. Megteheti, hogy bekopog, és amint engedélyt kap, belép, de akkor Magdi esetleg elkezd visítani, mert elsőre idegennek nézi. „Ja, de végül is mindegy, senkit nem ver fel a házból, mert már mindenki halott, lepuffantom, és kész. Még az utcáról sem látnak be, mert le vannak húzva a redőnyök.” Mindenesetre eltette a Magnumot, hogy Magdit ne ijessze meg. Kopogott, majd meg sem várva a választ, belépett, és tessék, mit lát! Magdi az ágyában, hálóingben, teljesen széttárt lábbal éppen a csiklóját ingerelte. Ijedtében először gyorsan a csúnyája elé kapta a dunyhája csücskét, majd látva, hogy Feri mosolyog, lassan elhúzta a dunyhát és folytatta, amit elkezdett. Elfelejtett sikítani, és elfelejtette megkérdezni Czuczartól, hogyan került oda éjnek idején. Kevés férfival volt dolga életében, talán csak egygel, pedig egészen szemrevaló teremtés volt. És most hirtelen eszébe jutottak Czuczar félszeg kísérletei, és feltámadt benne a vágy.

– Gyűjjél, Feri... segíts – mosolygott vissza csábítón.

Czuczar is felejtett csapot, papot, Magnumot, és gombolta is a külső kabátját. Annyi még eszébe jutott, hogy egy kis hancúr belefér a programba, hosszú az éjszaka. De amint az irhabundáját gombolta ki, jeges réműlet fogra el, és lefagyott arcáról a kéjes mosoly. „A fagy! Az isten bassza meg, ha közel megyek hozzád, a piccsád is befagy, sokra megyek így veled.”

– Valami baj van? – kérdezte Magdi, de vetkőzött tovább, már a hálóingét bújtatta át a fején, és ott ült tárt lábbal, borotvátlan puncival.

Czuczar mosolyt erőltetett az arcára, még egyszer utoljára, és azt mondta: – Forduljál mög, csináljuk úgy, mint a kutyusok!

Magdi pajkosan engedelmeskedett, és elhelyezkedett a kutyapózban. Czuczar közben belenyúlt a külső kabátja zsebébe, és előhúzta a Magnumot, és fürgén odalépett Magdi mögé, hogy ne szenvedjen. Magdi épp nézett oldalt-hátra, hívogató tekintettel, de mivel már Czuczar egészen ott állt mögötte, kezdett megfagyni, a szeme is üveges lett egy pillanat alatt. Másfél perc alatt vége volt. Viszont Czuczar ekkorra már annyira felizgult, és annyira dühös volt, hogy e miatt a hülye fagyasztó képessége miatt nem sikerülhet a dolog, hogy dühödten előkapta a löcsét, és négy perc alatt ráverte magját Magdi fenekére. A lány oly dermesztő hideg volt, hogy a mag is azon nyomban ráfagyott.

Egy golyót a tarkóba búcsúzásul. „Jól van, Magdikám, azér örülök, hogy jóra gondoltál, amikor möghaltál, ez az egy vigasztal...”

Takács Zoli, Czebei Béni és Gudmon Jancsi volt még hátra.

Nem mesélünk el mindent, többé-kevésbé mindenütt hasonló módon zajlott Czuczarnak a Kaszást kicselező hadjárata, és már hajnali három körül sikerült küldetése végére érnie. Mindenkit otthon talált, és sehol nem ütközött áthághatatlan akadályba. Gudmon Jancsiéktól távoztában megnézte magát a fürdőszobai nagy tükörben, és egyetlen vérfoltot sem látott a barna kabátján. Tiszta munkát végzett. De ami ennél is fontosabb: a legkevesebb fájdalommal végezte el feladatát. És hálát adott magában Istennek, hogy segítette munkájában, és megakadályozta, hogy a gonosz épp ezen az éjszakán meggátolja e nemes cselekedetek végrehajtásában. Majdnem elfutotta a szemét a könny, amikor a már húsz éve kiszáradt Pátyi tó mellett ballagott vissza az immár boldog, örök álomban lebegő szeretteihez.

Először a fürdőszobába ment, és látta, hogy a felesége némileg más, de ugyancsak merev lábtartással fekszik a kádban, a víz alatt. Czuczár azt hitte, eddigre felenged – nos, Iluska mélyhűtött állapota valamelyest engedett, viszont beállt a hullamerevség, és a kettő együtt másfajta pózba kényszerítette a felesége lábait. Úgy nézett ki, mintha biciklizne. Több okból is ki kell vennie a kádból, egyrészt nem szeretne volna, hogy megcsúnyuljon az arca: Czuczár tudta, hogy a vízi hullák nem szépek. Másrészt szeretne volna, hogy még egyszer utoljára együtt van a család. Kiemelte hát a vízből az asszonyt, és bevitte a kislányok szobájába. Ekkor tartotta utoljára a karjában. A lányok Zsófi ágyában feküdtek, pizsamában, egymás mellett, szinte ugyanabban a pózban, térdben maguk alá hajlított lábbal. A fal félig-meddig megtámasztotta őket. Ahogy Czuczár vitte be a mamát, mereven meredtek rá nyitott szemükkel és a lyukkal a homlokukon. Zsófi ágya nem volt éppen nagy, de ahhoz elég, hogy mind elférjenek rajta. Czuczár letette az asszonyt a padlóra, aztán helyet csinált a lányok között kettejüknek. Csak egy pillanatig gondolkodott, hogy a lányok legyenek-e középen vagy ők, de ő a felesége mellett akart lenni. Utána fogta Iluskát, és csurom vizesen betette Zsófi mellé. Most már úgyis mindegy. Ő maga levetette a barna kabátját meg a bundáját, és ledobta őket az egyik székre. Otthoni kopott nadrágjában és ócska, nyomottmintás nejlondzsörzé barna kardigánban fészkelődött be Klárika mellé. Mivel langaléta volt, nemcsak a feleségét, de még Zsófikát is átölelte hosszú jobb karjával. A Magnumot bal kezébe vette, korábban már gondosan előkészítette, nehogy csütörtököt mondjon, majd szorosan átölelte Klárika hideg fejét, és a szájába vette a fegyver csövét, s enyhén fölfelé fordította. A tárbán egyetlen dum-dum golyó volt, úgyhogy a lövés most az egyszer nagy mocskot okozott.

Amikor a nyomozók szerették volna kideríteni az útvonalat, amelyet Czuczár bejárt, kezdetben nehéz dolguk volt, de aztán, hónapokkal később nem várt segítségük akadt: a tavasz, amely mindenhol elolvastotta a havat, még a legeldugottabb és leghidegebb zugokban is. A Czuczár cipőtalpa alatt összenyomott hó azonban még május közepéig is megmaradt.

Szappanos Gábor (1962, Budapest): író, műfordító, szerkesztő, tanár. Angol és skandináv nyelvekből fordít. Legutóbbi kötete: *Boldog Szindbád pokoljárásai* (Tarandus, 2012). Budapesten él.

A fordítás mint szellemi barkácsolás

A családi háttér befolyása miatt választotta a humán értelmiségi pályát? Először közgazdaságtant kezdett el tanulni...

■ A korszak kedvezőtlen körülményei közt, apai akaratból... 1958-ban történt mindez, kitűnően érettségiztem, annak ellenére, hogy abban az évben az egészségi állapotom megromlott, el kellett hagynom Pozsonyt, és három hónapig Rozsnyón, anyai nagyapámnál (apai nagyapámra nem is emlékszem) jártam egy tizenegy év-folyamos iskolába, és az érettségi után a Comenius Egyetem Bölcsészkarára jelentkeztem, hogy szlovákot és latint tanuljak. Nagyapám ösztönzésére és támogatásával, aki a rozsnyói premontrei gimnázium tanára és igazgatója volt a Csehszlovák Köztársaság 1918-as megalakulása után. Az egyetemre nem vettek fel az akkor szokásos káderokok miatt. A mából visszanevezve ezek az okok nevetségesek. Egy hamis névtelen feljelentés szerint a szüleim eltitkolták állítólagos lengyelországi tulajdonukat, bár a lengyeles vezetéknevünkön kívül (a Wlachovský vezetéknevű olasz építészek egykori, sokfelé ágazó kolonizációjának a maradványa, akik német bányászokkal együtt telepedtek le Gömörben) a családuknak nem volt (akkor még) semmi dolga Lengyelországgal. Azokban az években apám (soha nem volt egyetlen párt tagja

Karol Wlachovský és Szegedy-Maszák Mihály

sem) az energetikai miniszter helyettese volt Prágában (anyám a négy gyerekkel nem volt hajlandó követni őt a Moldva-parti városba), szakmailag ő felügyelte a bányák építését Csehszlovákiában. Az első bányamérnökök egyike volt, akik Příbramban végeztek, ugyanis a selmeci Bányászakadémiát az első világháború után a magyarok Sopronba helyezték. Az apám franciaországi érettségivel érkezett Příbramba, mivel egy gömöri, vaspataikai (Železník pri Revúcej) bányakocsis szegény családjából származott, és az előmenetele alapján igényelhetette, és végül meg is kapta a francia állami ösztöndíjat, minekutána a gimnáziumi tanulmányait Franciaországban végezte el az állam költségére. Ez is bizonyítja, hogy az első Csehszlovák Köztársaság idején a csehszlovák–francia kulturális és iskolai kapcsolatok a gyakorlatban tényleg működtek. Apám azt szerette volna, ha technikai műveltséget szerzek. Ezt a kívánságát nem teljesítettem, hiszen négy szemeszter után otthagytam a Szlovák Műszaki Egyetemet, igaz, apám tudta nélkül. Meg kell azonban mondanom, hogy később az életben soha nem sajnáltam az ökonómia tanulmányozására fordított időt, hiszen az alapos gazdaságtani ismereteknek köszönhetően jobban érvényesülhettem vezető beosztásban, és csak melleleg jegyzem meg, hogy kétszer sikerült jelentős mértékben hozzájárulnom ahhoz, hogy a Tatran Kiadó gazdaságilag sikeresen működjön (1968 és 1989). Csak a harmadik próbálkozásra vettek fel a bölcsészkarra, akkor, amikor apám Novotný elnöktől megkapta A Munka Érdemrendje kitüntetését egy olyan projektumért, mely a lignit földalatti gázosítását tette lehetővé az Erdőháton (Záhorie). Erről annak idején nem volt nagyon szabad beszélni, így most sem fogom ezt terjeszteni. De ekkor is csak a második (rektori) fellebbezés után vettek fel, melyben életem során először és utoljára azzal érveltem, hogy az apám tett valamit a szocializmus „építéséért”. Tehát tizenegyediként felvetek, persze nem latin szakra, hanem az irodalmi irányú könyvtártudományra, melynek tanulmányi programja lényegében megegyezett a szlovák nyelv és irodaloméval, az ott tanulókkal nagyrészt közös előadásokra és szemináriumokra jártunk. Úgy tudom, hogy a felvételemet az akkori professzoroknak köszönhetem, Štefan Pasiar tanár úrnak, aki a könyvtártudományi tanszék vezetője volt, és az én későbbi jó barátomnak, a nyelvtudós Šimon Ondrušnak, aki abban az időben a kar dékánja volt. Valahogy kiügyeskedték a kivételt, és így 1961-ben beiratkozhattam a bölcsészkarra. Nem hallgathatom el azonban, hogy ebben nagy része volt anyai nagyapámnak, Vojtech Starmann professzornak. Minden bizonnyal örökölttem valamit tőle, köztük néhány gént is, hiszen például mindketten ugyanúgy távollátók voltunk, és a dioptriás szemüvegünk is ugyanolyan volt. Ősei valahonnan Stájerországból települtek ide, és az apja (az én dédapám) a bécsi császári udvarban dolgozott szabóként, igaz, nem állíthatom biztosan, hogy Ferenc József császárnak is ő varrta a ruháit, de tagadhatatlan tény, hogy beleszeretett a túróci Csepcsényi-Vladár nemzetség szép grófkisasszonyába, és a nagy szerelem következményeként a gyönyörű fiatalasszonyt kitagadták, ugyanis a házasságát mésalliance-nak tartották. Nagyapám elbeszéléseiből tudom, hogy szülei nagyon hamar meghaltak, egyikük sem érte meg az ötven évet. Két fiuk született, nagyapám és a bátyja, akik azonban szép kort értek meg, csaknem száz évet, nagyapám 94, a bátyja pedig 96 évet, s utóbbi nem is ágyban töltötte az élete végét, úgy halt meg, hogy leesett egy lóról, már ahogy nagyapám mesélte, a rozsnyói kúriában. 94 éves nagyapám csak a támlás székről esett le, mikor elolvasta a divatos szerző, Körmendi Ferenc *A budapesti kaland* című szerelmes regényének 248. oldalát. Öregkorára megkedvelte a szerelmes regényeket, de elolvasta Maxim Gorkij 25 kötetes válogatott műveit is, amit korábban a Tatran Kiadó kivont a forgalomból, mert eladhatatlan volt. A hosszú téli estéket rövidítette az olvasással, és kommentárokat is fűzött hozzá, emlékszem, viccesen megjegyezte, hogy Maxim Gorkij korának egyik legjobb írójává válhatott volna, mert írni tudott, de nem volt hozzá műveltsége. A két fiút a 19. század dualista Magyarországon az egyházi szervezetek vették oltalmukba. Nagyapám a görög katolikus szemináriumot végezte el, de nem szenteltette fel magát, aztán Budapestre ment természettudományi tanulmányokat folytatni, geofizikát. Dokto-

ri disszertációjának a témája a földrengés epicentrumának kiszámítása volt. Öregkorában a bajsza alatt mosolyogva mondta, hogy ha abban az időben már léteztek volna a mai számítógépek, néhány hét alatt elkészült volna vele, de így évekig kellett pepecselnie a számításokkal. A papi szemináriumban jól megtanult görögül és latinul, természetesen magyarul is meg kellett tanulnia, mert az anyanyelve a szlovák volt (Turcsokban [Turčok] született). Az egyetemi évek után a kisszebeni (Sabinov) gimnáziumban kapott helyet, ott megismerkedett egy szép sárosi lánnyal, aki aztán a nagymamám lett, és aki a Bohušok nemzetségéhez tartozott, igaz, annak a Nagyvárad környékén élő ágához; érdekes, hogy a magyarosítás során meghagyták a nevüket, csak elhagyták az „s” betű lágyítójelét. Nagypám tehát gimnáziumi tanárként kezdett el dolgozni a sárosi eldugott Kisszebenben, és 1918 után hűséget esküdött a Csehszlovák Köztársaságnak, tanulnia kellett még szlovákul, tökéletesedni, mivel magyarul végezte tanulmányait, és aztán egészen 1968-ig Gömör északi részén, Rozsnyón élt, ahol a gimnázium diákjainak szép emlékei vannak róla, mindenekelőtt egy emlékezetes májusi napról 1941-ben, amikor megszülettem, mivel akkor egész napos szünetet adott az egész gimnáziumnak. Kitűnő könyvtára volt, ahonnan egymás után vettem ki a könyveket, igaz, nem magyar könyveket, mert gyerekkoromban még nem tudtam magyarul olvasni. Az ő hatására kezdtem el foglalkozni klasszika-filológiával, latinul is ő kezdett tanítani. Úgy alakult, hogy ez maradt az összes, amit latinból megtanultam, mivel a tizenegy éves iskolában nem volt latinunk, és az egyetemen nem tanulhattam. Később kiderült, hogy nagypám verseket is ír (szlovákul és magyarul is), egy füzetbe írta össze őket, ezt a pozsonyi lakásomon őrzöm: az egyik a humorosabb versek közül, mely a családban nagy sikert aratott, arról szólt, hogy az aranyérre való kenőccsel mostam meg a fogam. Mindig érdeklődött irántam, büszke volt első unokájára, a hat közül velem töltötte el a legtöbb időt (egész nyári és téli szünidőket) Rozsnyón, a Sajó festői völgyében. 1947-ben ott kezdtem iskolába is járni, ahol azzal hívtam fel magamra a figyelmet, hogy kettest* kaptam hittanból (még apácák tanítottak minket). Aztán az egész (akkor már öttagú) család a szepesi bányászvárosokban tett kerülő után végül Pozsonyban horgonyzott le.

* Ez a magyarországi négyesnek felel meg – a ford.

Először közgazdaságtani tanulmányokra adta a fejét, de életrajzának egyik adata elárulja, hogy könyvesbolti eladóként dolgozott: ez arról tanúskodik, hogy a közgazdaságtan nem tetszett önnek.

■ Ahogy már említettem, a közgazdaságtan tulajdonképpen kényszermegoldás volt, mert oda apám közbenjárására vettek fel az érettségi után a szabad helyek egyikére. Négy szemesztert végeztem el, nem mondhatom, hogy nem volt hasznos, sőt életem során kiderült, hogy nagyon is hasznos volt, csak hogy az elméleti fizika vizsga betett nekem, amikor az ismert tudományos tekintély megragadta a töltős ceruzáját, lehúzta ujjáról az aranygyűrűt, és azt mondta, hogy a gyűrű súlya 14 gramm, arrébb pöckölte a gyűrűt, és ki kellett számolnom a rezgésidejét. Akkor tudtam, de amikor hazamentem, azt mondtam anyámnak (szerencsére apám Prágában volt), hogy már soha többé nem lépek be abba az iskolába, így aztán munkát kellett keresnem, a Slovenská kniha segédeladója lettem, két és fél évet dolgoztam a Széplak utcai könyvesboltjukban. Ez a bolt régebben a Pravdához tartozott, majd a nyugat-szlovákiai Slovenská kniha terjesztővállalata vette át. A könyvek világában találtam magam, kissé feldobtam azt a könyvesboltot, körülnéztem a könyvpiacra, mindenekelőtt sok cseh irodalmat rendeltem, s a boltot egyre több író kezdte látogatni. A mai napig megvannak a dedikált köteteim (például Ladislav Mňačko regénye, *A halál neve Engelchen*). Ismeretséget kötöttem sok íróval, így akaratlanul is beléptem az irodalom magával ragadó világába. 1961 őszén aztán a Bölcsészkaron kezdtem el tanulni – idősebb voltam a csoporttársaimnál. 1962 elején kapcsolatba kerültem több folyóirat szerkesztőjével, az ő (František Bartošek, Ján Beňo, Richard Blech, Juraj Vojtek) ösztönzésükre kezdtem el irodalmi glosszákat, kritikákat írni. Az apámat azzal leptem meg, hogy (szerinte) szófosóvá váltam.

Valahol említette, hogy a tanulmányai alatt egy szerkesztőségben dolgozott.

■ Úgy kezdődött, hogy először rövid kis írásokat jelentettem meg a kortárs szlovák irodalomról a *Smena* című újságban, ahol Ján Beňo volt a szerkesztő, a kultúrrovat vezetője pedig Richard Blech, és a *Večerník*ben is, ahol František Bartošek volt a főszerkesztő, a kultúrrovat pedig Juraj Vojtekhez tartozott. Csakis irodalommal foglalkoztam, semmi mással, első könyvesbolti fizetésem, 530 koronán íróasztalt és széket vettem (mindkettő megvan még ma is). A szlovák irodalomból mindent megengedhettem magamnak, ami megjelent, hiszen nem kellett az összeset megvennem, az üzletben könyvek vettek körül, ráadásul nem ismertem „elérhetetlen” könyvet, jól informált fiatal eladóként tartottak számon. Egyre bátrabban fogalmaztam írásaimban, egy „haragos fiatal férfi” vehemenciájával, s a visszhang csak tovább ösztönzött. Ma már nem tudom, mi mindent írtam le, de ahogy a fülembe jutott, a „megbántott” szerzők kezdeményezésére néhány recenzióm Szlovákia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága elé került. Ezt például Peter Ševčovič regényével, a *Mesto plné chlapov*val (‘Férfiakkal teli város’) sikerült elérnem. Erre a kötetre egyéves ösztöndíjat kapott, ott tartózkodhatott a kassai vasművek építésénél, de kötetét a *Večerník*ben lehúztam mint a szocialista irodalom sikerületlen alkotását, s mindezt sértő címmel: *Optimista giccs*. Kisebb felháborodás követte a tettem, de akkor még nem ért el engem semmi. Azon kívül, hogy pár szerzőt elöntött a harag amiatt, hogy ez a zöldfülű mit enged meg magának, a hatvanas évek első felében az irodalmi zsrnálkritikát nem vették nagyon komolyan, s ez csak néhány évvel később mutatkozott meg, az ún. konszolidáció éveiben. Azt hiszem, mindezt érdemes megemlíteni, mert egy hasonló tapasztalat után hagytam fel a határozottan megfogalmazott recenziókkal. Igaz, kritikáimra ezt megelőzően még felfigyelt Milan Ferko, aki Vladimír Mináč után a *Slovenské pohľady* kinevezett főszerkesztője volt, és egyik nap azt az üzenetet kaptam tőle (szintén a pozsonyi Újváros vasútállomás mögötti lakások egyikében lakott), hogy ha szeretnék a *Slovenské pohľady* szerkesztője lenni (1963. november 1-től), akkor jelentkezzen nála. Jelentkeztem, és bevett a szerkesztőségbe. Nem hallgathatom el, hogy Milan Ferko jó szimattal tudta kiválasztani a fiatalokat az irodalom akkor fellépő új generációjából. Kitűnő szerkesztőséget állított fel (Jozef Kot, Milan Šútovec, Pavel Vilikovský, Július Vanovič és csekélységem). Később mind egy szálig megállták a helyüket bárhol, ahová akarva-akaratlan kerültek az életben. Amikor Milan Ferko Prágában titkárkodott, remekül működtünk együtt a szerkesztőbizottság tagjaival, amelyben meghatározó helyet foglaltak el a külső szerkesztők, Milan Hamada és Stanislav Šmatlák, akikkel sok időt töltöttem el. Tulajdonképpen a második egyetemem volt a redakció, ahol minden bizonnyal többet tanultam, mint az igazin, melyet könnyedén vettem, és naponta több időt töltöttem a szerkesztői székben, mint az egyetemi szobákban. Főszerkesztői ösztönzésre figyelni kezdtem a csehszlovákiai magyar írók alkotásait. Ez tulajdonképpen a felettesem utasítása volt, bár közismert humorával adta ki: ugye, nem gondolom, hogy a kissé tapasztaltabb Milan Šútovecnek kéne csinálnia, vagy a túróci Juló Vanovičnak, esetleg Pavel Vilikovskýnak (öt Liptóval kötötte össze), én mégiscsak Gömörből származom (bár véletlenül Kassán, a Magyar Királyságban születtem): kell, hogy legyen bennem affinitás az ilyen munka iránt, és kész. Így jutottam el tehát kerülő úton a magyar nyelvhez és a magyar irodalomhoz. Ezirányú lépéseimet bátorította egyik tanárom, Andrej Mráz akadémikus is, aki tudott magyarul, és olvasta is a szlovákiai magyar szerzők prózáját (Dobos Lászlót, Duba Gyulát, Monoszlóy Dezsőt). Most újra meg kell köszönnöm apámnak, hogy túltette magát az életemben bekövetkezett lejtmeneten, amikor otthagytam a gazdasági mérnöki tanulmányaimat, és hathatósan segített a magyar szövegek analízisében, és az első fordításaim során is. Nélküle talán nem bírtam volna a feladattal, mivel magyartudásom akkor még nem volt elégséges. Nem sokra mész egy idegen nyelv konyhai szintű ismeretével. De a jó nyelvismeret is kevés még a jó fordításhoz, ahogy azt Lubomír Feldek leírta.

Tehát az első fordításai során édesapjával dolgozott együtt. Ezek, feltételezem, folyóiratnak szánt, kortárs művek voltak.

■ Folyóiratnak szánt fordítások, melyeket a *Slovenské pohľady*ban jelentettem meg. Kortárs szerzők, akiket személyesen is ismertem, és akiknek szorosabb kapcsolatuk volt a szlovák irodalommal is. Az egyik ilyen szerző Monoszló Dezső volt, aki abban az időben hasonló szerepet töltött be a magyar–szlovák irodalmi kapcsolatok terén, amilyet bizonyos ideig Grendel Lajos – akinek a művei az én később született fordításaimban jelentős mértékben hatottak a szlovák irodalomra –, mondjuk a hetvenes évek második felétől egészen azokig az évekig, amikor kissé mélyebben kezdett el foglalkozni a politikával. Első kiadott könyvem Monoszló *Tetovált angyalok* (1968) című, két novellát tartalmazó kötete volt. A kötet ezt a címet kapta, de volt benne egy jobb novella is, aminek a címe (*Gúzsbakötött rövidnadrág*) viszont kevésbé felelt meg az eladhatóság követelményének. A Pedagógiai Kiadó adta ki, ez némi hatással volt a fordításra is, ugyanis az ottani szerkesztőség eléggé puritán volt. Ez más alkalmakkor is megmutatkozott, amikor magyarországi szlovák irodalmat adtak ki vagy szerkesztettek. Egyszerűen nem volt érzékük a szlovák nyelv különböző változataihoz, a Duna felett és a Dunán túl beszélt változatokhoz. Ezek különbözősége abból ered, hogy a magyarországi diaszpórában a szlovák nyelvnek nem volt lehetősége a fejlődésre, és megőrzött több régi elemet is (ld. a magyarországi Pavol Kondač művét: *Hrbolatá cesta* [Göröngyös út]).

1968 után a *Slovenské pohľady* felett is gyülekezni kezdtek a felhők, Milan Ferko főszerkesztő (megjegyzem, hogy a szerkesztőség többi tagjának tudta nélkül) megfogalmazott és az egyik számban betétként kiadott egy röplapot, melyben a szovjet csapatok bejövetele ellen tiltakozott. A Tatran Kiadóhoz a főszerkesztő után átigazolt Jozef Kot is, és utána, 1968. szeptember 1-jén én is megtettem ezt a lépést. Igaz, később Milan Šútovec és Pavel Vilikovský is ott talált menedékre.

A Tatrannál nagyon sok időt töltött, különböző posztokon, a legfelsőn is. Hogyan értékelné a legnagyobb sikereit?

■ A Tatrannál huszonkét évet töltöttem, a számléltrán haladtam felfelé. Teljes egészében tudtam kamatoztatni ott azt is, amit a Műszaki Egyetem gazdasági mérnöki karán tanultam. A tények bizonyítják, hogy két alkalommal is jelentős részt vállaltam a Tatran gazdasági fellendülésében, először, mikor megjelent Šik új törvénye az állami vállalatokról, másodsor az 1989-es társadalmi változásokat követően, de előtte még, mondhatni, szimbolikusan, éppen apám 80. születésnapján, vagyis szeptember elsején én lettem a Tatranban (pontosabban a Hradná vendéglőben) Csehszlovákia első választott kiadói igazgatója.

Az említett első alkalommal a gyűlésen azt az utasítást vagy felhívást kaptam Ján Ferencík igazgatótól, hogy a Tatran fel kell lendíteni, el kell érni legalább a pénzügyi egyensúlyt. Úgy alakult, hogy akkor már voltak barátaim a szlovák műszaki kiadónál, és a kezembe akadt egy indiai származású amerikai könyve a marketingről, mely gazdasági fogalom akkor még nem honosodott meg annyira tájainkon, mint manapság, és a gazdaságtan alapjaival a fejemben áttanulmányoztam az egyik fejezetet, mely arról szólt, hogy az amerikai kiadóknak milyenek a finansziális elgondolásaik, hogyan építik be a költségvetésbe például a reklámköltségeket, satöbbi. Áthelyeztem az olvasottakat a szlovák, főleg a tatranos körülmények közé, átszámoltam mindent, és kijött, hogy a kiadónak legalább 30 millió korona forgalmat kell elérnie, és ebből egymilliót kell reklámra és marketingre költeni. Amikor ezzel előrukkoltam, az igazgató hitetlenül nézett rám, mivel addig a reklámra és marketingre szánt összeg kb. 300 ezer korona volt, és azt is improduktívan használták fel amúgy is veszteséges kiadványokra (például színdarabokra). A gondolatmenet irányát a gazdasági helyzet szabta meg: mindent vagy semmit. A millió koronából végül 970 ezer lett, ugyanakkor ez a befektetés nagyobb forgalmat hozott, mint az a terveinkben szerepelt, 31 millió koronát.

Jozef Kot főszerkesztő új elemeket vitt a kiadó életébe: újraindítottuk a régi sorozatokat, és újakat alapítottunk, például a Világirodalmi bestsellerek könyvtárát. Egyetlen példát említek: a kiadói tervbe besoroltuk Paszternak híres regényét, a *Doktor Zsivágót*, majd 70 ezer példányban kinyomtattuk. Ezzel a kiadvánnyal együtt elindítottuk a Világirodalmi bestsellerek könyvtárának reklámját a nyomtatott sajtóban, a tévében és a rádióban, s így az összes példányt rövid idő alatt sikerült eladni a Slovenská kniha disztribúciós hálózatának segítségével, amely elutasította a könyv átvételét. Először és utoljára történt meg, hogy a Mihály kapu alatt a könyvvásárlók hosszú sora kígyózott.

Második alkalommal akkor vált sikeressé a Tatran, amikor megválasztott igazgatóként kezdtem el dolgozni. A pozitív gazdasági eredmény nem abban rejlett, hogy a tatranosok birtokolták az összes kiadói bölcsességet, hanem a munka valahogy kézhez állt, annak ellenére, hogy sokat gyűléseztünk és politizáltunk. Nagyon jól együttműködtünk az egyházi intézményekkel, melyek akkor még nem voltak készen az új társadalmi változásokra (Szent Adalbert Egyesület), olyan emberek is bíztak a kiadóban, akik addig be sem léptek az épületébe (František Mikloško), több kötet jelent meg óriási példányszámban egyházi témában, melyek rövid időn belül elfogytak. Amikor azonban Ján Čarnogurský apja segítségével megszervezték a pápa látogatását Csehszlovákiába, több vezető beosztású dolgozó nagy meglepetésére kijelentettem, hogy a pápa látogatása alkalmából nem adunk ki egyetlen egyházi tematikájú könyvet sem. A feltételezés helyes volt: más kiadók rávetették magukat az ilyen könyvek kiadására, melyek értékesítése aztán nem érte el az várt gazdasági eredményeket. A sikeres projektek sorából érdemes megemlíteni az Albín Brunovský-monográfiát, egy portrékönyvet Peter Dvorskýról, és a pozsonyi koronázási ünnepségek történetét többféle nyelvi mutációban bemutató kiadványt Štefan Holčíktól szokatlanul magas példányszámban. Nagyszerűen beváltak az új világirodalmi sorozatok (Világirodalmi könyvtár), melyeket azután indítottam el, hogy kineveztek főszerkesztő-helyettesnek és a klasszikus világirodalom vezető szerkesztőjének (1976. szeptemberében).

Mi mindent hozott létre tulajdonképpen a világirodalmi szerkesztőség?

■ A kiadó legnagyobb szerkesztősége volt ez, több mint tíz szerkesztője között voltak gyakorlott fordítók (Helena Májeková, Elena Krišková stb.), és művelt fiatal szerkesztők is (Miroslava Vallová). Kollektíven arra az elhatározásra jutottunk, hogy elindítjuk a Világirodalmi könyvtár sorozatot. Elég volt szétnézni a világban, észrevenni a Gallimard Pleiade sorozatát, és hozzáigazítani a szlovák könyvterméshez, nyomdászati feltételekhez. A gyűjtemény összeállításánál több, nem egyszer megoldhatatlan probléma merült fel, melyek a régebbi és újabb fordítások közti színvonalkülönbségből adódtak. Ezeket a fordításokat különböző fordítói iskolák tagjai készítették. A szóban forgó kiadói sorozat érzékletesen tükrözi az eltérő generációs viszonyulásokat a fordított szöveghez. Leginkább a Mikszáth Kálmán műveiből készített százíves, háromkötetes válogatáson (1979) tudnám ezt bemutatni, melynek munkálataiból válogatóként, szerkesztőként és fordítóként is kivettem a részem, és nem utolsósorban értékesítőként is, úgyhogy a készletet eladtuk (a mai viszonyokat tekintve hihetetlen) 30 ezer példányban. Ma már nagyon kritikusan nézek erre a kiadványra, bűneim megbánva be kell ismernem, hogy szerkesztőként az akkor nagy tekintélynek örvendő fordítók sok hiányosságára és hibájára nem mutattam rá, munkájuk iránt túlságosan nagy tiszteletet tanúsítottam. Igaz, akkor még nem rendelkeztem olyan műveltséggel és olyan tapasztalatokkal, mint harminc évvel később, amikor kizárólag fordítóként tértem vissza Mikszáthhoz, és a tervezett tíz kötetből már hatot sikerült is megjelentetni. Egy szerkesztő, fordító soha nem elég okos és körültekintő ahhoz, hogy ne ejtsen hibát, ami nélkül tulajdonképpen nem is létezik „tökéletes” könyv.

De a Világirodalmi könyvtár több, hosszú távú sikeres projekttel is dicsekedhet. Egy példa mind helyett: Plátón műveinek háromkötetes gyűjteménye. Mikor 1990

őszén elbúcsúztam a Tatran Kiadótól, az utolsó sajtótájékoztatóm minden újságíró kapott emlékül egy Platónt Július Špaňár fordításában. Ebben a kiadványban több mint tíz év munkája van benne. Špaňár tanár úrral minden részletben megegyeztünk, így az ütemtervben is, hogy időben elkészíthessem a megfelelő dokumentumokat, mindenekelőtt az ún. tárgylapot, amit Anton Markušnak, a Ján Ferencíket követő igazgatónak is alá kellett írnia. Úgy gondolom, hogy a Tatrannak szerencséje volt azzal is, hogy Markuš neveztek ki igazgatónak, mert a kommunista értelmiség azon generációjához tartozott, mely a második világháború után Prágában tanult, a Štefánik kollégiumban lakott, és megélte még a jelentős cseh tanárokat is (mint például Jan Mukařovskýt), és így mégiscsak más rálátásuk volt a kultúrára és az irodalomra, mint az olyan igazgatóknak, akik csupán a marxizmus-leninizmus esti egyetemén jutottak túl. Emlékszem, az egész dolog viccesen kezdődött: amikor átadtam neki a tárgylapot Platón gyűjteményes műveinek kiadásáról, félretette a vastag ceruzát és megkérdezte: „Mi az, Wlachovský elvtárs? Kiadjuk az idealista filozófia atyját?” Rögtön megválaszoltam neki: „Nem, igazgató elvtárs, egy görög klasszikust adunk ki.” Markuš elnevette magát és aláírta a tárgylapot. Eltelt tíz év, a klasszikus filozófus tervezett három kötete megjelent teljes egészében, és nem háborított fel már semmilyen marxistát, se rejtettet, se nyílat. Bele merem vágni ebbe a hosszú távú vállalkozásba, mert egyrészt idővel minden megváltozik, másrészt meg azért, mert tudtam, hogy Platón milyen helyzetben van a cseh könyvkiadásban. Nem jelenhetett meg csehül a kiadó és Novotný, a fordító örökösének ellentéte miatt, vagyis az ottani könyvpiac is nyitott volt a szlovák kiadásra.

Mikor már Budapesten éltem, meglepetéssel állapítottam meg, hogy több könyv is, melyeket kiadtam fordítani, vagy amelyekre már aláírtuk a szerződést a fordítóval, más kiadóknál jelent meg. Több ilyen eset is volt (James Joyce: *Ulysses*, egy klasszikus kínai regény, *A vörös szoba álma* stb.), de már nem nagyon zavart, mert a Tatrán már hanyatlott.

Hogy történhetett ez meg?

■ Talán nem tartották be a szerződésben rögzített feltételeket az egyik vagy a másik oldalon, nem tudom, ma már ez tényleg nem érdekes. Lehetséges, hogy nem érdekelték ezek a projektek az utánam következőket a Tatrannál, de nem feltételezem, hogy így tett volna a megbízott igazgató, főszerkesztő Ján Vilikovský, akinek a gondolatait, kritériumait a fordítást és az irodalmat illetően jól ismerem, ezért is választottam őt főszerkesztőnek, amikor még csak nem is sejtettem, hogy egyszer Budapestre kerülök. Végül is Joyce fordítója, Jozef Kot aktív fordítói alkotómunkát végzett, miért kellett volna várnia a megjelentetéssel, amikor más kiadó érdeklődött a mű iránt? Az idő távlatából az ember tudatosítja, hogy nem fontos, milyen körülmények között született a fordítás, ki mit kapott érte, mibe került a munka, milyen vesztesége vagy milyen nyeresége származott belőle valakinek, ha minden összeadódik, csak a könyv marad és az olvasó hozzá való viszonya, hogy valaki elolvassa-e vagy sem, minden más megszűnik érdekes lenni. Természetesen egy kiadó indulása mindig sokat nyom a latban. A Tatrán jó márkanév volt, köszönhetően a kitűnő kezdő szerkesztőknek, Jozef Felixnek, aki a szlovák irodalomért, vagy Ján Belnaynak, aki a fordítási irodalomért felelt, vagy elődömnek a világirodalmi szerkesztőségben, Fedor Ballónak, de a kiadó régebbi munkatársait is meg kell említeni, mint például Ludo Zúbeket, aki sokat tett a magyar irodalom fordításáért is. Az ötvenes években elkezdődött a klasszikus magyar irodalom kiadása jó nyelvi tudással bíró fordítók segítségével, igaz, tapasztalt szerkesztők következetes appretúrájával, bár több projekt végül nem ért el a befejezésig.

Huszonkét év után úgy döntött, hogy elhagyja a Tatrant. Valamilyen ajánlatot kapott? Sokáig tartott a döntés?

■ Az ajánlat Prágából érkezett... Egy szép februári napon történt, felhívtak a prágai Külügyminisztériumból (a személyzeti osztály igazgatója, Horák úr), és fel-

ajánlották, hogy legyen kulturális tanácsadó a budapesti csehszlovák nagykövetségen, valamint az igazgatói posztot a Csehszlovák Kulturális és Információs Központban. Ezzel az első ajánlattal nem sokat foglalkoztam, mert akkor készültem egy hosszabb párizsi tartózkodásra Grendel Lajossal, és semmi okom nem volt arra, hogy elmenjek a Tatrantól. A tatranos úthenger a Mihály utca 9. alatt szépen haladt. A kiadó felett csak akkor kezdtek gyülekezni a felhők, amikor hazatértem. Franciaországban tájékozódtam, szétnéztem a nagy párizsi kiadóknál. Megfigyeltem, hogy miként maradhat fenn a kiadó a piaci viszonyok közt, más szakkal, a nyílt gazdasági feltételek közt. Most aztán tényleg jól jöttek a gazdaságtanból szerzett alapismeretek. Világos volt számomra, hogy a Tatran nem működhet majd a régi módon az új gazdasági struktúrában, szükségszerűen elveszíti a piaci helyzetét. A Tatrannak volt egy nagy előnye, mégpedig, hogy 1948 februárja előtt alapították mint az egykori Tájékoztatásügyi Megbízotti Hivatal részvénytársaságát. Megjegyzem, Laco Novomeský akarata ellenére. Az ezt igazoló dokumentumot a Tatrannál sok éven át szerkesztőként működő irodalomtörténész, Štefan Drug megtalálta, és kiadta a Laco Novomeský (szak)cikkeit tartalmazó kétkötetes gyűjteményben. A dolog 1947. szeptember 19-én 11 órakor történt, és a rendszerváltáskor érvényes törvény szerint ez azt jelentette, hogy a Tatran visszatérhetett abba az állapotba, amelyben az indulásakor volt, azzal, hogy a fő részvényes (ha nem tévedek, 39 százalékkal) a Szlovák Köztársaság Kultuszminisztériuma lett, mint az egykori Tájékoztatásügyi Megbízotti Hivatal utódintézménye, és a maradékot (61 százalékat) el kellett adni. Amikor átnéztem a Tatran dokumentumait, el kellett ismernem, hogy a döntő lépést a sikeres tevékenységhez, ugyanakkor a Tatran likvidálásához is, mely akkor történt, mikor már nem voltam a kiadónál, Andrej Plávka tette meg. A Tatrant nem amiatt számolták fel, amit kiadott, hanem voltaképpen a tulajdonában lévő ingatlan miatt (konkrétan a belvárosi, nagy házonnal kecsgetető épületéért). Andrej Plávka verseit nyugodtan el lehet felejteni, de személy szerint nem tudok elfeledkezni arról, hogy liptói paraszti esztét oly módon érvényesítette, hogy nemcsak azt tekintette a Tatran tulajdonának, amit kiutaltak a számára, hanem azt is, amiért fizetett. 1951-ben állami pénzen megvette az államtól az egész épületet, mely valamikor a magyar Mezőgazdasági Hitelbank tulajdona volt (a házat, melynek hátsó ajtaja a Bástya utcára nyílt, 1875-ben építették). Az épület tulajdonosaként a Tatran nagyon vonzó volt. És végül sikerült...

A gondolat, hogy a Tatrant részvénytársasággá alakítják, több jelentős szlovák irodalmárt is megszólított, például Stanislav Šmatlákot, aki maga is részvénytulajdonos kívánt lenni. Csakhogy abban az időben Ladislav Chudík volt a kultuszminiszter, és a minisztérium felelősei nem a székhellyel rendelkező kulturális intézményeket, hanem az alternatívákat részesítették előnyben. Elfelejtették, hogy a Tatran mit jelentett a szlovák könyves kultúra számára a régi rendszerben is, és hogy nélküle Szlovákia a második világháború után kulturális sivataggá vált volna. Nemcsak a fordításirodalomra gondolok, hanem mindenekelőtt néhány szlovák klasszikus felelősségteljesen, szakmailag kiválóan előkészített kritikai kiadására (mondjuk Martin Kukučínéra). Manapság szó szerint nem történik semmi ezen a területen. Ez igazán nem perspektivikus...

Végül mégiscsak elhagyta a Tatran Kiadót, és nagykövetségi tanácsadó, illetve a Csehszlovák Kulturális és Információs Központ igazgatója lett. Ez amolyan kettős funkció volt?

■ Amikor hazaérkeztem Párizsból, a prágai Külügyminisztérium újra előrukkolt az ajánlatával, és a dolgok menetét az is meggyorsította, hogy Prágában a budapesti csehszlovák nagykövet posztjára (akkor még nem lehetett tudni, hogy az utolsó érá) Rudolf Chmelt néztek ki, és ez kétség kívül befolyással volt a döntésemre. De végül a legmeghatározóbb momentum az volt, hogy teljes érdektelenség uralkodott a kiadó vezetőségében a Tatran átalakítását illetően, és például elképzelésemet egy holdingról a gyerekkönyveket megjelentető Mladé letá kiadóval (ami szintén

állami vállalat volt, nagyobb forgalommal, mint a Tatran) egyesek úgy interpretálták, hogy telhetetlen vagyok, és megpróbálom bekebelezni a Mladé letát is. Mit lehet kezdeni olyan emberekkel, akik (gazdasági területen) nem látnak tovább az orruknál? De felesleges erről többet elmélkedni. Veszett fejsze nyele... De meg vagyok győződve arról, hogy az akkori elképzeléseim szerint meg lehetett volna őrizni a szlovák könyvkultúra számára a Mladé letát és a Tatrant is legalább azon a színvonalon, mint amit ma a Slovart Rt. képvisel. Le a kalappal előtte...

Abban az időben sokat találkoztam Rudo Chmellel, az újdonsült budapesti nagykövettel. Végül megkért, hogy dolgozzak ki egy fejezetet az ő jelentésébe elképzeléseimmel a szlovák–magyar viszonyokról, melyet a föderális parlamentnek kellett benyújtania, bár tudta, hogy hiányozni fogok a szlovák könyves kultúrának. Amikor megtette a döntő lépést, és meggyőzte polonista feleségemet is, hogy menjünk Budapestre, meghoztuk a végleges döntést. Igaz, akkor még nem sejtettem, hogy egy egész évtizedig tulajdonképpen csak nézhetem majd a könyveket. Bár nem ismeretlen környezetbe mentem, mégis, ez egy új világ volt, melyben nem maradt időm a számomra kedves szellemi barkácsolásra: a fordításra.

Milyen volt a helyzet Budapesten a megérkezéskor?

■ Amikor Budapestre érkeztem, a Csehszlovák Kulturális és Információs Központ egy nagy intézmény volt, mely az egykori, Fehér lóhoz címzett út menti vendéglő felújított termeiben kapott helyet. Az épületet a 19. század első évtizedében építették, és ugyanannak a századnak a végén, a dualizmus korában átépítették az ismert 62 szobás Hunnia hotellé. A régi cím: Kerepesi út 15. 1906-tól Rákóczi út 15. Érkezésem előtt a Központ szó szerint stagnált, mert közel háromnegyed éve nem volt igazgatója, a legutolsót Václav Havel hivatalos budapesti látogatása során hívták vissza. Az ott dolgozó 36 alkalmazott közül 3 volt diplomata. Az 1977 szeptemberében Magyarországgal kötött államközi szerződés értelmében üzleti tevékenységet is folytatott kulturális cikkekkel három budapesti üzletben (az éves forgalom durván 100 millió forint volt). Az intézménynek csupán minimális támogatásra volt szüksége, mert a kereskedelmi bevételekből származó hasznot átcsoportosították kulturális és propagációs tevékenységre. Utóbbinak az új társadalmi körülmények közt új tartalmat kellett adni, aktívan megszólítani a fogékony magyar értelmiséget és kulturális nyilvánosságot. Ez megtörtént mindjárt az érkezésem utáni első hónapokban. (1990. október 19-én érkeztem Budapestre, amikor hivatalosan még mindig én voltam a Tatran Kiadó igazgatója. Sürgetésemre írta csak alá a kultuszminiszter helyettese, barátom a *Slovenské pohľady* szerkesztőségéből, Kornel Földvári a felmentésemet, mert a minisztériumnál nem örültek a távozásomnak, de neki volt érzéke a rend iránt.) Tömören és szerényen azt lehet mondani, hogy a Csehszlovák Kulturális Központ rövid idő alatt a három legjobb külföldi kulturális intézmény közé került Budapesten, ráadásul a legtöbb látogatóval rendelkezett, úgyhogy az egyébként nagy termék is kicsinynek bizonyultak. Az új körülmények közt az állami diplomáciai intézmények nem fejthettek ki üzleti, kereskedelmi tevékenységet, és a Csehszlovák Föderáció két önálló köztársaságra történt szétválása után, amikor a korábbi kulturális központot Szlovák Intézetnek nevezték át, az üzleteket egy mozdulattal megszüntették, bár az ésszerűbb megoldás az lett volna, hogyha ezeket az aktivitásokat egy más, nem állami intézmény végzi a továbbiakban. Ez abban az időben történt, amikor már nem én voltam az igazgató. Azóta azonban Budapesten, de egész Magyarországon sem lehet szlovák lapokat, könyveket vásárolni.

A Rákóczi út 15. alatt végzett diplomáciai misszióm végeztével kaptam egy ajánlatot, hogy a piliscsabai Pázmány Péter Katolikus Egyetem megújult bölcsészkarának legyek a vendég docense, az ajánlatot elfogadtam mint új kihívást az életemben, és azóta hol egyik, hol mindkét lábammal Magyarországon vagyok, és mikor 1999-ben Eduard Kukan miniszter személyesen felkért, hogy újra vállaljam el a Szlovák Intézet igazgatói posztját, és mentsem meg a csódtól az Intézetet, azzal

a kikötéssel tettem eleget a kérésének, hogy párhuzamosan továbbra is taníthassak a Katolikus Egyetemen, mivel a szabályzat nem tiltja meg, hogy egy diplomata pedagógiai, tudományos és művészi tevékenységet folytasson. Újra sikerült felemelni az Intézetet a padlóról, sőt, sikerült megakadályozni a megszüntetését is, amit a Külügyminisztérium néhány dolgozója igyekezett elérni, akiknek sejtésük sincs arról, hogy az átgondolt és jól célzott kulturális tevékenység a magyar közegben sikeresebb lehet, mint a klasszikus diplomácia.

Működése a Kulturális Intézetben sikeres volt...

■ Ha ezt mondja, természetes, hogy jólesik. Mindig a pártatlan embernek kell értékelnie. Én nem vagyok az, de tízéves távlatból és a közvetlen tanúság után talán nem leszek messze az igazságtól, ha azt mondom, hogy ez volt a legsikeresebb időszak az elmúlt csaknem 25 évben.

De voltak más, ma már legendásnak nevezhető idők is, mikor ott dolgozott, akkor nagy élet folyt ott, mindenki erről beszél...

■ Sikerült valamit érvényesíteni abból, amit a kiadói munka során és praxiológiából tanultam. Mindenféle teoretizálás helyett egyszerűen tudni kell, mit, kinek, hol és mikor lehet csinálni, és, persze, nem szabad elfelejteni azt sem, hogy miért. Ha egy válasz is hiányzik ezekre az egyszerű kérdésekre, a szándék nem biztos, hogy teljesül, s akkor gazdaságosabb, ha felhagyunk a dologgal. De ha a budapesti Szlovák Kulturális Intézetet vesszük, annak feladata még összetettebb, ami azon államalakulat történelmi, kulturális és gazdasági örökségéből következik, amit szlovákul Uhorskónak, magyarul Magyar Királyságnak nevezünk. Itt nem lehet cél a könnyörtelen nacionalista privatizáció, ahogy ma mennek a dolgok a Duna mögött, de a dolgok Dunától északra tapasztalható apatikus figyelemmel kísérése sem vezet célhoz. Nem változtathatjuk meg már azt, ami történt, alaposan meg kell ismerni a múltat, hogy ne magyarázhassuk valamilyen ideológiai célt követve, sőt mitikusán. Szlovákok és magyarok (minden jót és rosszat ideértve mindkét oldalon) ebben az államban és nem másutt fejlődtek nemzetekké. Ha a Magyar Királyság a közös anyaöl, akkor kell valami közösnek lennie bennük (hungarikum), de valami sajátosnak is (szlovákikum és magyarikum), nem lehet minden csak hungarikum, és így nem lehet csak szlovákikum vagy csak magyarikum sem. A külföldi kulturális intézmény akkor képes sikeresen teljesíteni a küldetését, ha aktivitása a vendéglátó ország kulturálisan fejlett lakosságának legalább egy empatikus rétegéhez ér és hat rá. Esetemben ezt a réteget mindenekelőtt írók, és egyáltalán a szó emberei alkották, akikkel már korábban is nagyon jó viszonyban voltam (Kiss Gy. Csaba, Mészöly Miklós, Szappanos Balázs, Zimonyi Zoltán), úgy a hetvenes évek közepétől ők voltak a vezetőim a magyar irodalomban és kultúrában. Azt lehet mondani, hogy ez volt az én harmadik, ezúttal magyar egyetemem. Ők is segítettek becsábítani a látogatókat az Intézetbe. Azt is meg kell jegyezni, hogy a közép-európai társadalmi változások utáni eufórikus légkör kedvező volt az olyan témákról szóló eszmecsereknél, melyeket azelőtt nem lehet semmilyen fórumon sem megtárgyalni. Az Intézetnek nyitott intézménynek kell lennie, míg a nagykövetség egy zárt politikai intézmény. Kidolgoztunk egy rendszert és tervet a hosszú távú együttműködésre mindenekelőtt a Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetével. Előadásorozatokot és vitaesteket szerveztünk a szlovák és cseh történelem figyelmen kívül hagyott, száműzött és tabusított személyiségeiről. Ma már elképzelni sem lehet, hogy milyen érdeklődés mutatkozott például Milan Hodža iránt, akiről a megtelt nagyteremben a fiatal, azóta elhunyt Pavol Lukáč történész beszélt, vagy hogy milyen síri csendben hallgatta a közönség Roman Holec tanár úr előadását Jozef Tisóról. A magyarok csak azt tudták róla, hogy az első Szlovák Köztársaság elnöke volt, zsidógyűlölő és háborús bűnös, de azt már nem, hogy tudott magyarul is, és hogy 1915-ben saját kezűleg írt magyar levéllel pályázott a vespéremi püspöki posztra. Ezek után az Andrej Hlinkáról, Karol Sidorról, T. G. Ma-

sarykról vagy Edvard Benešről tartott vitaesteket nem kell külön megemlítenem. A Szlovák Filmintézettel való rendszeres együttműködésnek köszönhetően Budapesten még soha nem vetítettek annyi szlovák filmet, dokumentumfilmekkel és archív heti filmes híradásokkal egyetemben, mint azokban az időkben. A képzőművészetet két szempont, az adó és a vevő oldal konfrontálásával mutattuk be. Meglepő visszhangja volt a kassai (kelet-szlovákiai) képzőművészeti és múzeumi környezetből származó kiállítási ciklusoknak. A nagy koncerteket nem egyszer egyenes adásban közvetítette a magyar rádió a koncertteremből, stb., stb. Summa summarum, az Intézet nem valamilyen ügynökség meghosszabbított keze volt, nem volt szófogadó szolgálja azoknak a művészeknek, akik külföldön szerettek volna bemutatkozni, mert a valódi képzőművész, irodalmár, zenész nincs ráutalva a Külügy-, illetve a Kultuszminisztériumra, hogy bemutatkozhatson külföldön.

Azt kellett éreznie, hogy jól haladnak a dolgok, hogy az, amit csinál, sikeres, hogy úgy működik minden, ahogy elképzelte.

■ Talán így volt, ahogy mondja. Másként valószínűleg nem a Ludovít Štúr Érdemrenddel mentem volna nyugdíjba a diplomáciai karrier végén, bár nem voltam a Külügyminisztérium rendes alkalmazottja, és nem töltöttem el ott egy egész munkanapot sem, ha nem számítom a kötelező gyűléseket és eligazításokat. A pozsonyi vár lovagi termében tartott ünnepségen megemléztették, hogy vezetésemmel a budapesti Intézet tíz év alatt háromezer eseményt szervezett (bevallom, hogy én magam nem vállalkoztam rá, hogy megszámláljam). Ha szétszjtjuk ezt a számat évekre és munkanapokra, akkor kiderül, hogy minden munkanapon, néha még hétvégén is kellett történnie valaminek.

Életében egy újabb fontos fejezet a pedagógiai tevékenység, mely Magyarországhoz kötődik. Mit ad Önnek ez a munka?

■ Olyan típusú ember vagyok, aki beleadja a lelkét abba, amit csinál, mindemellett hűséges is vagyok, hiszen nem váltogattam gyakran a munkahelyeim, és nem volt sok foglalkozásom. Öt évet dolgoztam a *Slovenské pohľady*-nál, huszonkét évet a Tatran Kiadónál, és most már majdnem huszonötödik évemet Magyarországon töltöm. Tíz évet dolgoztam az Intézetben a Rákóczi úton, és húsz évet különböző magyar egyetemeken és főiskolákon. Mint nyugalmazott egyetemi tanár már öt éve vezetem a szlovák nyelvi kurzusokat a Szlovák Intézetben. Arra kényszerített mindez, hogy szisztematikusan művelődjek, kiegészítsem az ismereteim, megőrizzem a munkanap pontos időbeosztását: a diplomataké általában eléggé rendezetlen. A kilencvenes évek elején ajánlatot kaptam az ELTE szlavisztika tanszékéről, hogy adjak elő és vezessek szemináriumokat a fordítás elméletéről és gyakorlatáról, különös tekintettel a szlovák–magyar nyelvi és kulturális kapcsolatokra. Nagy kihívás volt ez számomra, mert soha nem állt szándékomban és nem is készültem pedagógiai pályára, de úgy tűnik, hogy nem volt hiábavaló lépés, mert egy idő után az „utcaról” is elkezdtek bejárni az emberek az óráimra, mivelhogy abban az időben még minden érdeklődő előtt nyitva álltak az ajtók.

Hogyan történt, hogy éppen a fordítás elméletét és gyakorlatát tanította, és nem például a szlovák irodalom történetét? Hiányzott ez a tantárgy az iskolából?

■ Magyarországon senki nem specializálódott a fordítás elméletére és gyakorlatára, különös tekintettel a szlovák–magyar irodalmi kapcsolatokra. Ezt nem lehet a szlovák nyelv és irodalom tökéletes ismerete nélkül csinálni, ahogy a fordítás elméleti kérdéseinek ismerete nélkül sem. Az idősebb szlavisták is tökéletesen ismerték a magyar nyelvet és a magyar irodalmat. Ráadásul az az előnyöm is megvolt, hogy aktívan fordítottam a magyar prózát, amit ki is használtam a szemináriumokon annak bemutatására, hogy milyenek (szerintem) a helyes és helytelen fordítói eljárások. Mindig csak a saját műhelyemből hoztam példákat. Ezt a problémát leginkább Szegeden a Tanárképző Kar szlovák nyelvi tanszékén sikerült fel-

tárnom, ahol a tehetséges és szorgalmas hallgatókkal együttműködve (nem voltak sokan, csak öten) más mellett eljutottam a Mikszáth-próza fordításának saját koncepciójához, ugyanis a „Magyar Királyság-beli szlovák világból” származó műveinek szlovák fordítása egészen sajátos és specifikus problémát jelent. A probléma szakmai oldalát Mikszáthnak az én fordításomban megjelent szlovák nyelvű válogatott művei hatodik kötetének (*Kísértet Lublón*) utószavában fejtettem ki *Mój (slovenský) Mikszáth* (Az én [szlovák] Mikszáthom) címmel. Tömören fogalmazva, arra a következtetésre jutottam, hogy a konceptuálisan megalkotott szlovák fordítás tökéletesebben visszaadja Mikszáth szövegei ún. Magyar Királyság-beliségének varázsát és felcserélhetetlenségét. Viccesen támasztották alá ezt a szegedi hallgatók, akik a végén elismerték, hogy ezek után inkább az én fordításomban olvasnak Mikszáthot, mint magyar eredetiben, bár jobban tudnak magyarul, mint szlovákul. (Igaz, a szöveg megértésében segítenek nekik a könnyed stílusban megfogalmazott lábjegyzetek, mivel a dualista Magyar Királyság mikszáthi világa a mai magyarok számára sem teljesen érthető.) Jó eligazítást adnak a fordítás legújabb elméletei (a „skopos-elmélet”, az akkomodáció és az asszimiláció elmélete) és az az ismeret, hogy a fordítói eljárásokat alapjában véve meghatározza a fordítás indoka és célja.

Elmondható, hogy ezeken a szemináriumokon is fokozatosan alakult a régebbi irodalmat érintő fordítói stratégiájának elméleti formája, mellyel fordítói karrierjének újabb időszakában foglalkozik?

■ Az egykori Magyar Királyság szlovák környezetében játszódó Mikszáth-történeteknek a fordítása tényleg különleges. Ezekben a szövegekben három síkon találkozunk szlovák elemekkel és „szlovákossággal”, éspedig szó szerint szlovák szóval és írással (melynek nagyrészt nem megismerő funkciója van, hanem többé-kevésbé élénkítő, az eredeti szöveg olvasóját kissé felrázza), aztán látens módon és végül virtuálisan. Amikor lefordítjuk a magyar nyelvű szöveget szlovákra, az első funkció automatikusan elvész, ugyanakkor a második és a harmadik elem automatikusan látható válik. Olyasvalami keletkezik, ami nagyban eltér az eredetitől, ami teljesen új rendszert követel meg. Erre nem voltam felkészülve én sem, és Mikszáth műveinek összes korábbi fordítója sem, akik mellesleg magyarul érettségiztek, vagy a szülői házból hozták a magyar nyelv ismeretét. Nagy részük megértette, hogy több magyar elemet bevinni a szlovák szövegbe értelmetlenség, így csupán néhány eredeti megnevezést és fogalmat tartottak meg magyarul, melyekkel nem tudtak mit kezdeni, olykor még a kulcsfogalmak esetében sem, mert a (máig be nem fejezett) magyar kritikai kiadást csak az ötvenes évek közepétől kezdték el megjelentetni, és bár szerkesztői jó pozitívista (illetve marxista) irodalomtörténészek voltak (Bisztray Gyula, Király István), ám nem rendelkeztek szlovákista műveltséggel, így aztán nem tudták feltárni a magyarul megnevezett szlovák reáliákat és toponímiákat, valamint a hozzájuk kapcsolódó konnotációkat. Nem létezett kidolgozott koncepció, egységes rendszer Mikszáth prózájának fordításához. Mindez rányomta a bélyegét Mikszáth tatrános, háromkötetes szlovák válogatására is, mely a Világirodalmi könyvtár sorozatban jelent meg 1979-ben. Első fordításaimat a hetvenes évek második feléből csak amolyan fordítói hebegésnek kell tekintenem, végül aztán nem is folytattam, és csak nagyjából harminc év után tértem vissza Mikszáthhoz. Kijelenthetem, hogy Mikszáth Kálmán az én örökös magyar irodalmi szerelmem. Hosszú ideig olvastam, míg fokozatosan eljutottam prózájának egészen a „velejéhez”. Csak ez után kerültem abba a stádiumba, hogy elkezdhettem szisztematikusan fordítani, de ezeknek az új fordításoknak is megvan a fejlődési görbéjük, mely talán a *Beszterce ostroma* szlovák kiadásában (2012) ér el az eddigi csúcsára.

Az áttörést az egyik legsikerültebb Mikszáth-próza fordítása jelentette, mely mai terminológiával élve szimulakrum-típusú, mégpedig a *Gavallérok* (szlovákul 'Gavaliéri', az én fordításomban: *Fesáci* [2008]). Ennek példáján lehet a leginkább nyilvánvalóvá tenni az éppen születő fordítói eljárást, mert Mikszáth az elbeszélő

magyar nyelv mellett használta az irodalmi (štúri) szlovákot, a sárosi nyelvjárást, a németet, az angolt és a latint. A durva filológiai fordítás szavak kaotikus halmazát eredményezi, mely a fordítót egyértelműen arra ösztönzi, hogy valamit kezdjen vele, mert másként a mai (fiatal) szlovák olvasó kezébe sem veszi a kötetet, és ha mégis, hamarosan leteszi. A problémáról konzultáltam a fordításelmélet kiváló szakértőjével, illetve a magyarból angolra fordított művek jó ismerőjével, Szegedy-Maszák Mihály akadémikussal. Megegyeztünk abban, hogy a legjobb lesz a lehető legkövetesebb szlovák nyelvet létrehozni, és a nyelvi keverék eredeti elemeit a vizsgálódó olvasó számára humorosan megfogalmazott megjegyzések, magyarázatok formájában felkínálni azzal, hogy az eredeti szlovák idézetek más, nem túl zavaró betűtípust kapnak (például dőlt betűket). Ma, lassan száz évvel a Magyar Királyság megszűnése után, ez egyik lehetőség és cél az lehet, hogy az olvasó teljes egészében megértse a szerző irodalmi vallomásának lényegét, a konnotációkkal együtt, s ezek között a „Magyar Királyság-beliséget” és benne a szlovák elemeket is. Mikszáth olykor azzal könnyíti meg a fordító dolgát, hogy a szereplő szavait például azzal kommentálja: „mondta tótul”. Ez történik például a *Szent Péter esernyőjében* (nem csoda, hogy a kötet horvát fordítása a „regény a szlovák világból” alcímet kapta) vagy a *Beszterce ostromában*, melynek cselekménye a Vág felső szakaszán játszódik, a Zsolnai járásban. Összefüggésben Mikszáth szlovák fordításának általam kidolgozott koncepciójával érdemes megemlíteni, hogy a fordítás modern elméletében a transliterációt és a transzkripciót nem tekintik fordítói eljárásnak, mert azok esetében csupán a szavaknak a célnyelv (jelen esetben a szlovák) szabályaihoz és szokásaihoz igazodó pusztán átírásáról van szó. A szlovák helyesírás szabályai (melyeket 1953-ban törvényi erőre emeltek) előírják, hogyan kell átírni más ábécék és nyelvi rendszerek elemeit, de készítői elfeledkeztek a több jellel egy hangot jelölő magyar helyesírásról, annak ellenére, hogy az ugyanabban az államalakulatban és majdnem párhuzamosan fejlődött ki, mint a diakritikus jeleket használó szlovák helyesírás, mely hangsúlyt fektet a fonetikára. A szlovák érettségizettek közül kevesen tudják, hogy a magyar „y” más mellett lágyító funkcióval is bír. Az átírás ésszerűen törvényesített szabályai megakadályozták volna sok meddő vitát, főleg a magyar oldalon.

Ahogy már említette, főleg kortársait kezdte el fordítani, akikkel ismerték egymást, akikkel találtak, újabban azonban már nem foglalkozik velük.

■ Ha belenéz magyarfordításaim bibliográfiájába, minden bizonnyal szembetűnik majd az az ív, mely a csehszlovákiai magyar irodalomtól indul. Könyvben és folyóiratban csak Monoslóy Dezső jelent meg, folyóiratban Dobos László (hosszú, körülbelül ötven oldalas részlet a *Földönfutók* című regényéből a *Slovenské pohľadyban*), és Duba Gyula néhány prózája. Még mielőtt egy életre lehorgonyoztam volna Grendel Lajosnál, kiadtam egy kötetet a tehetséges szlovákiai magyar, sajnos, nemrég elhunyt prózaíró, Bereck József novelláiból (*Biliard na pamät niekolkých hrdinov [Biliárd néhány hős emlékének]*). De azóta szisztematikusan már csak az „én utolérhetetlen énem”, Grendel Lajos műveit fordítom (eddig tizenhárom rövidebb vagy hosszabb prózája jelent meg szlovákul). Hiszen eljutott a fülembe olyan irigy szemrehányás is, hogy Grendelnek nagy szerencséje volt, hogy engem a hetvenes években megtalált! Nem volt nehéz, mert mindketten egy épületben, a Mihály utca 9. alatt dolgoztunk, ahonnan közel volt a belváros mind a harminckilenc kocsmája. Csakhogy mi következetes „presporiki” borivók voltunk és maradtunk. Mások sört ittak töménnyel, és én az ilyen barátságokat nem kerestem.

Ottlik *Iskola a batáron* című regénye az egyik legérdekesebb a fordításai közül.

■ Ottlik Géza regénye 1976-ban jelent meg a Világirodalmi bestsellerek könyvtára sorozatban (a mai viszonyok közt) hihetetlen, tízezres példányszámban, s az utolsó példányig elfogyott. Számomra ez jelentős és irányadó fordítás, mellyel megalapoztam a hírnevem, tulajdonképpen „barkácsoló” fordítóként, mivel ezzel a tevékeny-

séggel csupán a rendes napi munkám mellett foglalkoztam. A fordítást Magyarországon is díjazták, ráadásul a szerző is, akihez Mészöly Miklós vitt el (hasonlóan, ahogy Mándy Ivánhoz, Örkény Istvánhoz, Szentkuthy Miklóshoz). A szlovák volt a tizenkettedik nyelv, amelyre ezt a regényt lefordították. Ennek a munkának köszönhetően az elkövetkező tizenöt évben, míg meg nem kezdtem budapesti diplomata pályafutásom, minden szeptembert Magyarországon töltöttem az ottani Kultuszminisztérium vendégeként, ami sokat segített a fordítói munkában, a műveltségem bővítésében, a beszélt magyar nyelv elsajátításában, valamint a magyar irodalom és kultúra átlátásában. Akkor még volt autóm, és így bejártam mindent az erdélyi Kolozsvártól Északkelet-Magyarországon át egészen a délnyugati Szombathelyig. Kísérőimmet már említettem, de el kell mondanom, hogy a legtöbbet a 20. század egyik legjelentősebb magyar írója, Mészöly Miklós adta. Neki köszönhetem azt is, hogy elvitt szülővárosába, Szekszárdra, a városhoz máig is hű vagyok mint az ottani borrend, az Aliscavin tagja.

A kortársak közül Grendel Lajos maradt a repertoárjában. Ő az, aki egész aktív életén végigkíséri. Egyrészt fordítja Grendel szövegeit, másrészt pedig, ahogy említette, többször is együttműködött vele más területeken.

■ Az embernek, ha akarja, ha nem, tudomásul kell vennie, hogy az évek számával egyre kevesebbet tud teljesíteni, szűkül az érdeklődési köre, gazdaságosan kell bánnia az idővel és az őt körülvevő értékekkel is. Megértettem, hogy az összes jó könyvet nem olvashatom el, az összes szép nőt nem szerethetem, és az összes jó bort nem ihatom meg. Ugyanez érvényes a hét évvel fiatalabb Grendel Lajosra is, aki ráadásul súlyos egészségügyi összeomláson van túl. Hűséges maradok hozzá, ahogy mondani szokás, a halálig. Csak melleleg: Lajosnak egyre kevesebb haja van, ezért nem őszül. De hasonlóan volt ezzel a másik állócsillagom is, Mikszáth, aki kopaszágát humorosan úgy kommentálta, hogy ahol több ész van, ott kevesebb a haj. Hozzá is hű leszek, míg nem teljesül a fogadalmam, és befejezem tízkötetes válogatott műveinek fordítását. Már a hetediknél tartok (*A Noszty fiú esete Tóth Marival*), és remélem, sikerül befejezni 2017-ig, amikor is a közép-európai kultúra képviselői születésének 170. évfordulóját fogja ünnepelni. Utam Mikszáthhoz nem volt könnyű és rövid. A kortárs magyar irodalomtól vezetett a világháborúk közti irodalomra (Kosztolányi Dezső) a dualista Magyar Királyság idejébe (Csáth Géza). Biztosan szükséges volt végigjárni ezt az utat, mert lehetetlen, hogy az ember megfelelő módon birtokába vegyen egy Mikszáth formátumú szerzőt megfelelő hungarológiai műveltség, valamint művei történelmi és kulturális háttérének tökéletes ismerete nélkül. Örülök, hogy sikerült ezt elérnem még azelőtt, hogy teljesen megöszültem.

Grendel Lajos egy külön fejezet az életemben. Nemcsak kitűnő író, hanem – mondhatni – majdnem családtag, mintha az öcsém lenne. Sok mindent megéltünk együtt, örömet, sikert, vidám pillanatokot, de szomorúságot is. És sokat meg is ittunk, néha többet is, mint kell. Nekem az épülesemre szolgált, úgy tűnik, neki kevésbé. De még mindketten talpon vagyunk. Bár körülöttem minden, amit igazgatóként vezettem, ahol dolgoztam, vagy már megszűnt (a Tatran, a Katolikus Egyetem szlovák tanszéke), vagy épp most szűnik meg (a Szlovák Intézet, a szegedi szlovák tanszék), és így lassan meg kell békülnöm azzal, hogy csak könyvek sora marad utánam, melyek a rendes napi munkám mellett születtek, mint valami szellemi barkácsmunka termékei.

Mostanában sok szó esik arról, hogy kiadják szlovákul Grendel Lajos összegyűjtött írásait hét kötetben.

■ A sorozat terve már készen van. Jó szándék esetén megvalósítható, hiszen tizenhárom mű már megjelent szlovákul, a többi pedig le van fordítva (különböző okok miatt nem jelent meg a *Szakítások* és az *És eljön az Ő országa*), vagy a fordítása a vége felé jár (*Thészeusz és a fekete özvegy*). De nem érzem, hogy kompetens

lennék nyilatkozni a projektről, mivel elfogult vagyok, hiszen az én fordításaimról van szó, régebbiekről és újabbakról. Úgy vélem, újra kellene szerkeszteni kiemelkedő könyveit a nyolcvanas-kilencvenes évekből (*Bőröndök tartalma, Szemérmes beszámoló egy álmom közepéről, Emlékezetkiesés, erotikus álmok után, Einstein harangjai*), mikor művei jelentős hatást gyakoroltak a szlovák prózára, sőt írásait egy időben a legjobb szlovák prózának tartották (az *Odtienené oblomky [Arnyalt töredékek]* 1986-ban megkapta a Szlovák Írószövetség prózadíját, ugyanakkor a fordítása a Ján Hollý-díjat. Ebben a kötetben a szerző sikeres trilógiája jelent meg: a *Galeri, az Éleslövészet és az Áttételek*). Újra megjelenne a teljes New Hont-trilógia, melyben kijávitánánk a kiadás során történt inkompetens szerkesztői beavatkozásokat.

A tervet Grendel műveinek szakértői dolgozták ki, Szegedy-Maszák Mihály akadémikus, és Mészáros Sándor, az utolsó művek szerkesztője és a Pesti Kalligram vezetője, valamint a szerző és én. Egy esszévalogatást tartalmazó darabbal hét kötetre terveztük a sorozatot. Egyelőre nem sikerült biztosítani a vállalkozás gazdasági hátterét, s így kérdéses, hogy vajon megvalósul-e Grendel Lajos álma.

Irodalmi utazásainak egy másik szakasza Csáth Gézá és *Matkovražda* [Anyagilkosság] című könyvét érinti, melyről azt mondják, visszamenőleg felkeltette a magyar kritika érdeklődését ez iránt a szerző iránt.

■ A harminchárom novellát tartalmazó kötetet az után fordítottam, hogy megjelent a két világháború közti irodalom jelentős alkotójának, Csáth (igazi nevén Brenner József) unokatestvérének, Kosztolányi Dezsőnek a szlovák kiadása (*Večerné romance* [Esti románcok]). Ekkor már tényleg visszafelé haladtam a magyar irodalomban, de még nem jutottam el Mikszáthhoz. Az érdekelt a magyar irodalomban, ami hiányzott a szlovákból, és nagy ambícióval álltam neki felfedezni. Ebben segítségemre volt a fejlett kapcsolatrendszer a vajdasági magyar és szlovák szerzőkkel is, hiszen Csáthot születésének századik évfordulója előtt Újvidéken kezdték el kiadni. Innen kaptam meg az új kiadásokat, amelyek arra inspiráltak, hogy válogassak a szerző művei közül fordításra. A Forum Kiadó munkatársai bejelentkeztek a Tatránhoz, megegyeztünk, hogy közös kiadásban jelentetjük meg a kötetet, ezt követően az újvidéki kiadó a számukra készített borítóváltozattal megvásárolta a példányok jelentős részét, hogy Jugoszláviában terjessze. A könyv felkeltette az olvasók érdeklődését, Szlovákiában később a második kiadása is megjelent (Kalligram), mely aztán a cseh kiadást is ösztönözte (a prágai Odeon adta ki *Světová četba* címmel). Csáth prózája része a magyar polgári kultúra fejlődésének, mely a dualizmus-kori Monarchia örökségéből indult ki, amikor is tulajdonképpen szétesett a rendi társadalom, a gavallérok mikszáthi generációja csődöt mondott, és helyét az új városi társadalom új polgári értelmisége foglalta el, igaz, az életmód örökölt módozataival. Csak „lábjegyzetben” teszem hozzá, hogy kéziratban megvan Csáth szexuális naplójának fordítása, melynek eredetijét Mészöly Miklóstól kaptam. Meglepetéssel olvastam benne, hogy a Rákóczi út 15. alatti épületben, ahol dolgoztam és éltem a családommal, ahol a Szlovák Intézet székhelye is volt, az első világháború előtt piroslámpás ház állt. Csáth azt írta, hogy a portás barátságos volt, és időnként készségesen beengedte.

Mi dolgozik mostanában, mik a tervei?

■ A fő célokról és fogadalmakról már eléggé részletesen beszéltem. Azzal számolok, hogy a fő csapásról nem sokszor térek le. Kiadásra készen áll a fiatal magyar prózáiról, Kálmán Gábor novellaciklusának fordítása, aki a *Nova* (ez egy szőlőfajta elnevezése, melynek termesztését tiltja az EU, ugyanis a Nova egy vadszőlő, és kiforrt bora leírhatatlan fejfájást okoz) című könyvéért megkapta a legjobb elsőkötetes prózáirónak járó Bródy-díjat. Még tavaly lefordítottam Kosztolányi *Édes Annáját* (*Sladká vrahýňa [Anna Édešová]*), melynek megjelenetéséről már tárgyaltam a kiadóval, az ifjabb Albert Marenčinnel. Minden bizonnyal sikerül kiadni, mert a publikációt hajlandó támogatni a magyar fél is. Kosztolányi művei közül gon-

dolgoztam még a *Pacsirtán* is, egy novellaválogatáson azokból a novellákból, melyek nem a *Večerné romance (Kornel Esti)* (Esti románcok [Esti Kornél]) ciklushoz tartoznak, és ez utóbbit is ki lehetne adni ismét az új kritikai kiadás alapján, hiszen a korábbi szlovák fordítást (1984) egy nem hitelesen szerkesztett kiadás alapján készítettem. Elképzelhető, hogy ezekből a tervekben születik majd egy négykötetes Kosztolányi-válogatás, melyet ki kellene egészíteni egy verskötettel is ettől a jelentős szerzőtől. Csakhogy ki fordítja le ezeket a verseket? Peter Macsovszky Brazíliában? Én versfordítással nem foglalkozom, csak a prózába ékelt verses betéteket fordítom le. Mikszáthnál ezzel is több mint elég a gondom.

Talán előhúzom a fiókból Grünwald Béla és Michal Hroboň politikai pamfletjeinek (*Horný vidiek [Felvidék]*) fordítását, melyek miatt dühös lettem jó pár éve, mikor is nem tudtam megegyezni a kiadóval, mert úgy gondolom, hogy a szlovák kiadásnak mindenképpen autentikus információkat kell nyújtania a közép-európai nacionalista örökletről. Ez egy új kiadói szerződéstől függ. Főlegesen nem viszem vásárra a bőröm. Ahhoz már elég öreg vagyok.

Tudatában vagyok, hogy mik a fordítói erősségeim és gyengéim. A fordító számára biztosan előnytelen, ha azon a nyelvi környezetben kívül él, mely nyelvre fordít. Velem így áll a dolog. Magyar környezetben élek csaknem huszonöt éve. Szlovák nyelvem fejlődését már csak egy zárt körből származó impulzusok ösztönzik, ezért nem lenne felelősségteljes, ha posztmodern szerzők fordításába kezdenék. Minél jobban és mélyebben ismerem a magyar nyelvet, minél többet tudok a magyar irodalomról és kultúráról, annál felelősségteljesebben állok hozzá a fordításához. Igaz, annival lassabban is halad a fordítói munka.

Rendszeresen figyelem a szlovák irodalmat, a lehető legszélesebb spektrumát, de a szlovákra fordított művek közül szakmailag már csak a legfiatalabb generáció magyarból készült fordításait követem, melyekről nemrégén elismerően nyilatkoztam egy folyóirat ankétja számára. Remélem, az én fordítói barkácsmunkámon még kivirágozik valami abból, amiről beszélgettünk. ■ ■ ■

Beke Zsolt fordítása

Vera Ghenó, Karol Wlachovský és Görözdi Judit

Karol Wlachovský (Kassa, 1941): műfordító, nyugalmazott diplomata, a budapesti Szlovák Intézet egykori igazgatója. Többek közt Mikszáth Kálmán, Grendel Lajos, Kosztolányi Dezső, Csáth Géza és Ottlik Géza műveinek szlovák fordítója.

Mag Gabriela (1976): műfordító, irodalomtörténész. A Szlovák Tudományos Akadémia Világ-irodalmi Intézetében dolgozik. Magyarból fordít, többek közt Dragomán György, Márai Sándor, Tóth Krisztina és Bojtár Endre műveit.

Beke Zsolt (1973): irodalomtörténész, szerkesztő.

EGYKŐ

Csontváry baalbeki „áldozóköve”¹

„...kő, mely a festményt
költőileg kiegészítette...”

Csontváry

Csontváry *Baalbek* című festményének egyik részlete, egy monumentális méretű, fekvő, megmunkálatlan kő, mellette egy cédrusfával, a két motívum azonos szemantikai tartalmait jelzi, s így mintegy sűrítve, szimbólumként ábrázolja a kép egészének, s a festő életművének lényegi tartalmait. Baalbek városának nagyléptékű ábrázolása és a városképhez tartozóan megfestett (valamint az életműben kiemelt jelentőségű cédrusfával hangsúlyozott), eredetileg a baalbeki kőbányában található hatalmas kő, az egész és a részlet egymást tükröző jelentései egyúttal kép és valóság, művészet és valóság Csontváry által elgondolt összefüggéseit is értelmezik.

„A motívum, helyesebben a látlat 350 méter hosszú volt; ehhez járult a kőbányában fekvő 21 méteres áldozó kő, mely a festményt költőileg kiegészítette...”² Csontváry utazásainak voltaképpen célját a „nagy motívum”, a festői ábrázolásra egyedül méltó gigantikusnak képelt téma felkutatása jelentette, melyre, saját állítása szerint véletlenül, a helyszínt előtte már megjárta romantikus festő elődjeiről mit sem tudva, Baalbek városában talált rá. A „nagy motívum” nem más, mint Baalbek történelmi városának látványa a maga természeti környezetében, s ennek a 350 méter hosszúságú „látlatnak” a kő 21 méteres – mint a nagy motívum nagy motívuma – és a létrejött festmény 7 méteres hosszúsága feleltethető meg. A látvány, a kő és a festmény egymáshoz kapcsolt monumentalitásai együtt egy olyan művészetfogalmat jelölnek, melynek a méretbeli nagyság az egyik legfontosabb összetevője. A művészet Csontvárynál valami nagyon nagy, valami elképesztően nagy *dolog*.

Így a „nagy motívum”, melyet a valóságban valóságként – természet és történelem találkozásában, egy városban – s nem a művészi fantáziában, mint ideát kell megtalálni, tulajdonképpen maga a művészet, mely látványként, kőként, illetve a rátalálás rögzítésével festményként emelkedhet túl a megszokott kisléptékű hétköznapi vizuális tapasztalaton, hogy a transzcendenssel lehessen határos. A valóság, Baalbek realiztikus városképe a megfestés jelenének mindennapi jeleneteivel az a kontextus, mely a képen ábrázolt kőnek, mint a transzcendenciára utaló jelnek a közegét jelenti, kép és valóság viszonyát a kép és a képen lévő kő viszonyaként ábrázolva. A nagyméretű kő *művészszerű* státusza a képen a nagyméretű kép egészének státuszát *kép-a-képben* motívumként tükrözi, művészet és valóság viszonyának önreflexióját megjelenítve Csontváry életművében. Mert a „nagy motívum” Csontváry számára az, amely, miközben a valóság része, s így realiztikusan – itt egy városként, s a városban lévő hatalmas kőként – ábrázolható, különösségénél, ebben az esetben monumentalitásánál fogva mintha kilépne a valóságból. S ez a kilépés teremti meg szépségét is egy túláltalánosított, *megnövelt* szépségfogalom alapján, „amikor meghatározásodat oly általánosra tágítod, hogy az már-már mindent magába foglal, még azoknak az alaktalan kődaraboknak kupacát is, amelyeket vaktában egy bánya peremére hajítottak”³.

A nagyság mellett azonban ennek a művészetfogalomnak a másik összetevője – s így lesz „nagy motívum” a cédrus is – a régiség. A kő a természet múltjához tartozik, egy olyan múlthoz, mely az emberi világ dolgain túli, s aminek az ideje az ember számára soha nem volt megélt jelen. A kőnek ez a műalkotás metaforájaként kezelt természeti örökkévalósága a folytonosan változó jelennek, az arab kisváros stafázsalakjainak, beszélgető, tevegelő arabjainak a jelenét éppúgy ellenpontozza, akárcsak a városképre festett történelmi romokat. A kő természeti létével, az emberi jelenlétnél korábbi jelenlétével kilép a történelemből. „A kövületben arra vonatkozó figyelmeztetést találhatunk, hogy ami a természetnek nevezett dologban megmutatkozik, ami szemünkhöz, fülünkhöz, lábunkhoz szól egy emberi beszédre jobbra lefordíthatatlan nyelven, ami némán hívogat az erdőbe, folyókba és hegyekbe, nem redukálható semmilyen, az élő jelenben megtapasztalható tartalomra.”⁴ A kő természetstörténete nem igazítható hozzá az emberi történelemhez, csak a mítosz révén antropomorfizálódhat. Ezért a mítoszi értelmezés a baalbeki kő kapcsán is, mely mozgathatóságának rejtélyét az ősidők szakrális technológiáival, angyalok és ördögök közti közbülső lények munkamódszerével magyarázza.

Ahogy Csontváry létrehozza a kőnek, s mintegy saját festői művének a hun–magyar rokonságon alapuló mítoszt, úgy a természeti tünemény műalkotásszerű örökkévalóságát hozzáigazítja az emberi világhoz. A baalbeki kőbányában található kőből áldozók, költárak lesznek: „Ezzel bemutatom az áldozó követ mint a világ legnagyobb kőkoczkáját (...) bemutatom a naptemplomot az oltárt (...) mely a világnak legnagyobb költára...”⁵ A kő átváltoztatása a kitalált mítosszal és megfestésének aktusával kerül itt egymás mellé a művészi kreativitás azonos, de nem azonos színvonalú gesztusával. A mítosz mint művészi legmegformált világ romantikus eszménye a világból

kilépni látszó magányos műalkotás fikatív társadalmát jelenti. A mítosz a kőnek és Csontváry festői művének narratív közegeként – egyúttal közösség és befogadói közönség megteremtésének vágyával – kapcsolja össze az eredetet, a magyarság elképzelt őstörténeti múltját és a művészi eredetiséget. „Ebben az időben látjuk Baalbekben elődeinket az áldozókönél gyülekezni, vadász sasaink közül egyet törhetetlen pengével Attila vállaira repülni. Nyomban utána hangot hallunk, te leszel a világ legnagyobb hadvezére, nagyobb a rómaiaknál.”⁶ – Aztán a kitalált baalbeki őstörténet hangját visszhangzó *önéletrajzi* hang, melyet az önmaga mítoszt megteremtő Csontváry festői elhivatásának kiindulópontjaként fantáziál mintegy a Baalbek-kép elő-idejébe, zsenialitásának utólagos öngazolásaként a hajnali Kárpátok ölelte Kisszebenbe: „Te leszel a világ legnagyobb napút festője, nagyobb Raffaelnél.”⁷ – A két eredet, a két hasonló grammatikájú hang a kő által lesz egyidejű az Attila hun vezér szerepét játszó egzaltált örült Csontváry recepcióját megteremtve. A kitalált eredetmítosz kőve és a festményen ábrázolt kő művészi eredetisége identifikálódik.

Mert az eredetiség Csontváry önértelmezésében nem az ábrázolás módjában, sajátos festői technikájában érhető tetten, hanem az ábrázolás nagyszabású vállalkozásának a tényében: „De ott van Baalbek nagytemploma – a hunok nagy kővel, ez is kétezer év óta a libanoni völgyet dekorálja, de festőre nem talált; ezt is nekem kellett fölkeresnem, s mint a világ legnagyobb 32 m² (plein-air) napszínfestményét a helyszínen olajba festenem.”⁸ A művészi teljesítmény nagyságát – s magát a művészetet – ez alapján nem az ábrázolás esztétikai értéke, nem a forma, hanem a téma, a nagy motívum felkeresése, megtalálása, annak hatalmas méretben, a látvány előtt, napfényben, a festői jelenlét által igazolt szabadban való megfestése jelenti. S ezt a nagyszabású teljesítményt, önnön mítoszt is megformálva kapcsolja hozzá wagneri gesztus-

sal egy kitalált mítoszhoz, melyben festészetét és a magyarság eredetét a baalbeki áldozókő színpadi díszlete előtt együvé rajzolja.

De mindennek a látszólagos örültségnek a *körképe* csak egy jellemző *körképet* rajzol. Mert árulkodó, hogy Csontváry írásaiiban alig esik szó a mesterség technikai részleteiről. A művészet elszigetelten láthatóvá vált tisztán formai jegyei a korszakban nemcsak a művészettörténet tudományát, önálló diszciplínává válását, hanem a művészet izolált intézményes gyakorlataiban a marginalizálódásnak, a csupán esztétikai látszatnak historizáló, majd szecessziós polgári ünnepnapjait is megalapozták. A művészet mint művészet elidegenedett, elszakadt a tartalmilag telített, az emberi létezés nagy kérdéseitől, s erre a helyzetre különböző megoldások születtek, melyek új funkcionalitást társadalmi, politikai vagy nemzeti identitást létrehozó szerepet akartak adni a művészetnek. Csontváry számára is eszököz a műalkotás, ahol újra előtérbe kerülhetnek a tartalmi, tematikus elemek, a közösségi, nemzeti identitás mitikus alakzatai dekoratív színeinek és erőteljes kontúrú festményeinek zavaros teoretikus hátterében.

Az ábrázolt baalbeki kő túllép önmaga esztétikumán, s áldozókővé avanszál. Mert hiszen – Csontváry szerint – mennyivel helyénvalóbban nevezhetnének az úgynevezett esztétikai kíváncsiságot közömbösségnek ahhoz a fájdalmas, fáradhatatlanul egzaltált kíváncsisághoz képest, amellyel azoknak a helyeknek akarunk a nyomára jutni, ahol őseink éltek, annak, hogy mit csinálhattak egy bizonyos napfényes délutánon monduk éppen ennél az óriású méretű kőnél.

Ugyanakkor „a kőbányában fekvő 21 méteres áldozó kő, mely a festményt költőileg kiegészítette” félmondat művészetfogalma a mozdíthatatlan kő áthelyezésének poézisével – hiszen a poézis itt a művészet, a realitástól elszakadó idealizálás szinonimája – a „nagy motívumot” pusztán leképező festői rögzítés ellenében valóságos látvány és művészi ábrázolás különbségét sugallja. „Az eredeti s a poézis hiszem, hogy barátaim leendnek” – írja Csontváry festői pályája legelején, helyesebben festői pályakezdéséért esedezve Keleti Gusztávnak.⁹ Ezen a poézisen azonban éppúgy nem az absztraktba hajló, a szakirodalom által posztimpreszionistának címkézett látványformálást érti Csontváry, ahogy a „napszínfestmény” sem az anyaghasználat sajátosságát jelenti nála. A poézis a megjelenített kőnek a város történelmi színterébe helyezett realiztikus adaptációja. Eredeti és poézis, a természeti látványelem és az ábrázolás, valóság és kép, kő és ábrázolt kő között Csontváry nem gondol távolságot. A nagyságban és a régiségben megtalált művészet megismétlése, mintegy az isteni teremtés reprodukciója a kép. Mert Csontváry poézis-, illetve művészetfogalma arra a teoretikusan nem igazolható feltevésre épül, hogy van isten, nevezzük akár kinyilatkoztató hangnak, Pozitív-

vumnak vagy Világfejlesztő akaratnak. „A világ tehát hasonlít egy élő festményhez”¹⁰, mert „a világot kifogyhatatlan lángeszű és festői érzésű mesterem tervezte.”¹¹ A természet monumentális művei, a nagy motívumok, melyek grandiozitásukkal teszik hangsúlyosá a teremttség tényét, s a teremtő energiát, jobban, mint egy asztali csendélet bármilyen szép mindennapisága, a poézis megtestesítői. Ábrázolásuk a nagy művészet garanciáját jelenti Csontváry számára.

A baalbeki kőbányában lévő kő költői „áthelyezésének” másféle aktusát, s így a kő *kiemelt* jelentőségét jelzi az *Áldozati kő Baalbekben* című festmény, melynek a kő – a képfelület felét kitöltve, a háttér tájképi kontextusát minimálisan jelezve – a központi motívuma. A kő itt áldozókővé festve műalkotásként jelenik meg a képen, melyet hangsúlyosan jelez, hogy nagy kőtömbökből épített talapzatra, posztamensre helyezve ábrázolta Csontváry. Ez a képen látható geometrikus szobormű – ahol a kő annak a festménynek válik műalkotás-szimbólumává, önreflexiójává, mely ábrázolja – szándéktalanul a művészetnek egy olyan korszakát idézi, a 20. századi minimalista szobrászatét, mely még az életmű létrejöttékor nem következett el. Mert hiszen a művész sok esetben öntudatlanul – s ez jellemzi leginkább Csontváry alkotói karakterét, festésmódjának modernségét, mely a későbbi művészi fejleményekből visszatekintve vált láthatóvá – egy olyan világban tevékenykedik, ami csak utána valósul meg.

A festmény itt egy kőszobor kontextusa, ezzel jelezve a társadalomban magányossá vált műalkotás művészi környezetét. Az elidegenedett, funkcióját veszített művészet önmagát önmagával veszi körül, s a művészileg kitalált mítosz közösségteremtő vágyával teremt magának identitást. A mítosz a műalkotásnak, itt a kőszobornak és a festménynek a kontextusa.

A „festmény szobra” azonban Csontvárynál festészetének plasztikus eszményére is utal. Míg, az „élő perspektívára” nem találva, kritikusan tekintett az általa ismert festőkre, addig a görög szobrászat – annak ellenére, hogy Rómában még az „életenergiát” a „hüvös” szobrokban kevésnek gondolta – később kitüntetett figyelmet kap. „Athénben igazi szobrászati munkára akadtam, vagyis igazi emberi érzésre bukkantam (...) a görögök kezében a hideg kövek megelevenedtek...”¹² A kőbe „belelátott” szobor michelangelói toposza a baalbeki kő esetében áldozókőként elevenedik meg. A szobrok a klasszikus remekmű példái, ugyanakkor egy erőteljesebb anyagibb valóság kifejezői Csontváry számára, sokkal inkább, mint az önmaguk anyagiségét eltüntető, s a világra néző ablakként a síkfelület illuzionizmusában mutatkozó festmények.

Csontvárynál a faktúra pasztózus anyagszerűsége, különösen a kövek ábrázolásánál a megjelenített dolog és a megjelenítés, „eredeti és poézis” távolságát minimalizálja. Miközben a posztamensre helyez-

ve *költőiesített* faragott kő és a baalbeki bányában található kő, kép és valóság művészi távolságát jelenti, hiszen a kép egy sehol nem volt helynek alig jelzett tájképi díszlete előtt mutatja a követ, s így a megjelenítés *plein aire* jelenlétét fikcióná teszi, hogy ezzel téma és ábrázolás, kő és festmény összefüggését – a tematikus önreferencialitás jegyében – összefűzje. A képező jelentős részét kitöltő festett kőfelület egy még éppen csak realiztikus szituációt, jel és jelölő – saját korának művészetfelfogásától finoman eloldozódó, de még megengedett – legnagyobb közelségét ábrázolja.

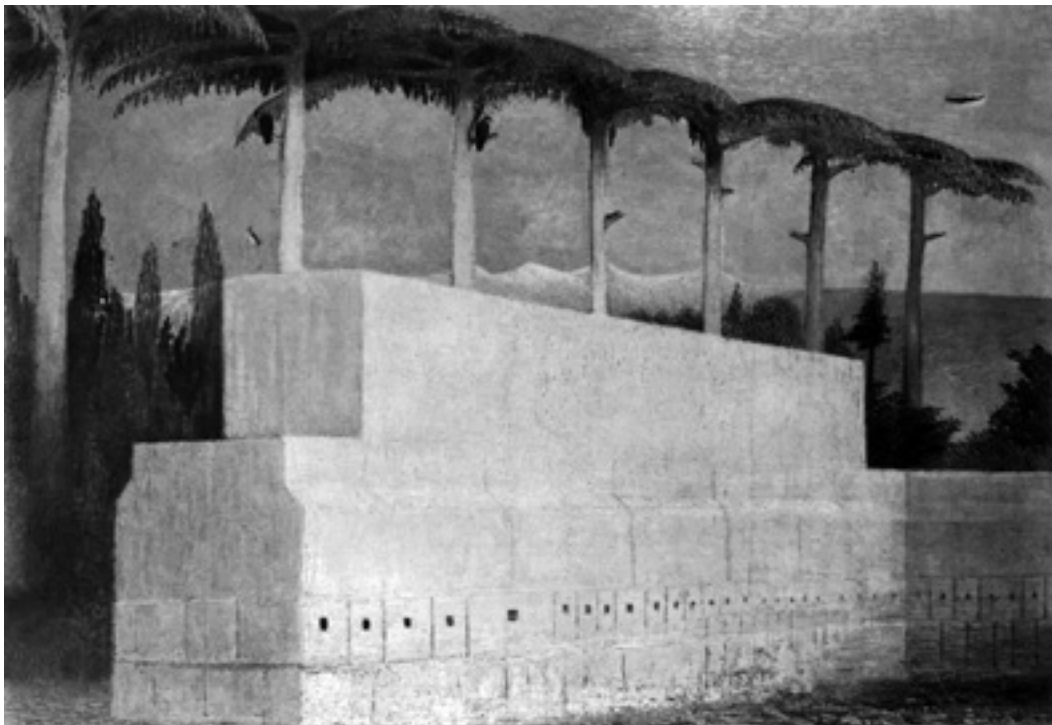
Kő és festmény összecsúsztatott anyagiségének közvetítője a mítosz központi motívuma, a transzcendenssé tett napfény. A kő felülete, ahogy a kép felülete is voltaképpen a napfény ábrázolása, így lesz „napszínfestmény”, melyet a rövidülésben festett kőtömb árnyékos oldalainak kontrasztjai is felerősítenek. A kő színe úgy tartalmazza a napfényt, ahogy a festékanyag színe, s mindkettő eggyé válva, egymásra vonatkozó műalkotás státuszuk jelentésével a napfény láthatóságának közvetítői lesznek. A kő, a festmény és a napfény egységének illusztrációja a kép. Ahogy a fényből származó színek a dolgok tulajdonságaként mutatkoznak, miközben csak egyetlen színt tükröznek, hogy elektronjaik a napfény összes többi energiáját elnyeljék, Csontvárynál a dolgok, városok és tájak a napfény tulajdonságaiként értelmeződnek. A széles homogén felülettel megjelenő napszínű kő is így válhat olyan tárggyá, melyhez Csontváry odagondolja az Attila király vezetésével tanácskozó, s a kőből világhódító energiát merítő hunokat.

Hiszen a baalbeki kő festménye egy kultuszhelyet jelenít meg, erre utalnak a kővel párhuzamosan, egy-

mástól egyenlő távolságban látható cédrusok, kő és cédrus azonos jelentését itt is hangsúlyozva, egy soha nem volt, kitalált múlt emlékhelyét ábrázolva, mely összekapcsolódik egy kitalált jövő, Csontváry önmagá zsenialitásának kitalált emlékhelyével. A kő egymáson áttűnő jelenlétek színhelye, természet és történelem, művészet és nemzet ugyanabban az örökkévaló napfényben montírozódik itt egymásra. A magyarok őseinek gondolt napimádó hunok napszínű délutánjai és a festő saját napkultuszának délutánjai adnak itt találkat egymásnak.

A kő és a róla készült festmény azonos státuszáról, s így Csontváry művészetfogalmáról mi sem árulkodóbb, mint hogy írásaiban – melyeket nem értelmezhetünk a már zavaros elme utólagos öngigazoló öninterpretációjának, hiszen a két követ ábrázoló festmény nem lehet más, mint előzetes elgondolásuk alig későbbi illusztrációja, másként fel sem merülhetett volna témaként – egy helyütt a festmény, máshol a kő maga jelenti a nemzeti kultusz tárgyát és látványosságát. „E kő sokat fog mondani – írja egyik jegyzetlapján –, a festmény azt a hatást kelti a mint közlőről (felülről) szemben levő két út (dimb dombról) széléről lefelé tekintünk reája, a festmény nem túlságos nagy s így könnyen beállítható volna mindenütt ott ahol belépő díjjal pénzt tudunk csinálni, – lehet (fénykép) reprodukálni s minden magyar házba iskolába beállítani mint történelmünk energiánk forrásának eredményét”¹³

A kő világnézeti státuszát a róla készült festmény garantálja, míg a festmény jelentőségét és Csontváry szerinti művészetét a kő megjelenített motívuma hordozza egyúttal szállíthatóságának valóságosnak képzelt virtuális lehetőségét is ily módon megteremtve. Az uta-

zó turista hazaszállítja a látványokat valóság és kép különbségét kiiktatva: „Csak 1904-ben sikerült hús méter nagyságú vásznon a világon senki által meg nem festett Taorminát hazahozni.”¹⁴ Ugyanígy szállította haza a szállíthatatlan a követ is Csontváry együtt azzal a metaforával, melyben minden festménye a nemzet alapköveként értelmeződik. „Ezzel a munkával akarom megalapozni a magyar nemzeti állam épületét, hogy a földrengéstől meg legyen kímélve olyan arányú nagy köveket hoztam amelyek hasonlóak napimádó elődeink áldozókő oltárához a baalbeki Naptemplomban...”¹⁵

„A hadiárvak, rokkantak alapja javára tervezett kiállítás vázlatának részletei” című írásában viszont már nem a virtuális festménykő, hanem a (merjünk nagyot álmodni jegyében) valóságos baalbeki kő – oda szállításának technikai nehézségeivel mit sem törődve – lenne majd látható az életművet bemutató kiállítás központi helyén. Ez persze minden Csontváry álmát beteljesíteni vágyó új Csontváry Múzeum építésének szándékát komoly kihívás elé állítja, de a megvalósulással nemcsak a festőnek, hanem az építetőnek is reménye lehet egy saját emlékműre a nagyság szép provincializmusát növelve. „A kiállítási helyiség jobbszárnya előtt egy 30,5 mozsár állana, teljes felszereléssel, balról pedig egy színes tetővel ellátott körönd a zene vagy dalárda számára, ezt kiegészítené kellő távolban a középben 21 méter hosszú 5 méter magas és 4 1/3 m széles Attila-kő, a napimádó őseink áldozó köve...”¹⁶

A *kiállítási csarnokterv* címmel 1918-ra datált szénvázlat architektúrája az áldozókővel és a mozsárgyúval az előtérben mintha ennek a kiállításnak az épületét rajzolná meg, s így ez a vázlat utópisztikus építészeti tervként interpretálódik az életműben. Azonban Csontváry kései rajzai olyan megvalósulatlan festmények grafikai előmunkáinak tekinthetők, melyek nem feltétlenül a festőn eluralkodó pszichózis, ha-

nem inkább a háborús körülmények gazdasági helyzetében Csontváry elszegényedése miatt nem kerültek vászonra.¹⁷ Ennek a rajznak a státusza így nemcsak az utópisztikus építésrajz és az önálló műalkotás, hanem épületterv és festményterv funkciói közt is billeg. A *kiállítási csarnokterv* képzelt festménye mintegy a kultusz kultuszát megjelenítve emelte volna egy műalkotás közegébe az életmű Csontváry által adott külső értelmezési kontextusát, festészetének világnézetét a festői életműbe helyezve.

A Csontváry interpretáció kihívása és dilemmája minden esetben az, hogy – a kő példája alapján – miként válasszuk külön a követ és a követ ábrázoló festményt, a mítoszt (az önmaga tevékenységéről alkotott mítosszal) és a mítoszt megjelenítő autonóm esztétikumot. Mert miközben a nagy művészet megvalósulását Csontváry a grandiózus témában és az azt leképező helyszínen festett hatalmas méretben vélte megtalálni, ugyanezt a tisztán művészetére tekintő, s teljesítményét művészetként érteni akaró műértő utókor a formában, a festői ábrázolás absztraktba hajló kvalitásaiban találja meg. Amíg Csontváry saját festményére tekintve a baalbeki áldozókövet látta a napfényű Attilával, addig mi egy követ ábrázoló festményt látunk, hasonlóképp, ahogy a görögök egykor szobraikban a megjelenő isteneket látták, míg a későbbi korok isteneket ábrázoló művészetté változott szobrokat. Pillantásunk nem találkozik. ■ ■ ■

Anghy András (Nagy András): muzeológus. *Látatok Csontváryról* című készülő könyve egy esszéfüzet, melyben minden egyes írás önálló, s a festő életművének egy-egy részletét elemzi az így kiemelt motívumok teoretikus teherbírásától függően próbálva körülírni Csontváry festészetének problematikáját

JEGYZETEK

- 1 Az esszé a Nemzeti Kulturális Alap Szépirodalom és Ismeretterjesztés Kollégiuma alkotói támogatásával készült, s egy *Látatok / Csontváryról* címmel íródó könyv egyik fejezetét alkotja.
- 2 Csontváry kiadatlan önéletrajza, in *Csontváry-életrajzok*. Válogatás Csontváry Koszka Tivadar írásaiból és a Csontváry-irodalomból (Válogatta és emlékezéseivel kiegészítette Gerlőczy Gedeon. Bevezette, az összekötő szövegeket írta és szerkesztette Németh Lajos) Corvina Kiadó, Budapest, 1976. 91.
- 3 Denis Diderot: *A szépről*. (Ford. Réz Pál) In Holmi, 1992/9. 1252.
- 4 John Sallis: *A kő*. (Ford. Molnár Gábor Tamás) Kijárat Kiadó, Budapest, 2006. 16–17.
- 5 *Csontváry-dokumentumok II.* A Gerlőczy-féle Csontváry-kézirat Romváry Ferenc olvasatában. Új Művészet Kiadó, Budapest, 1995. 158.
- 6 Csontváry: A tekintély. In *Csontváry-életrajzok*. 98.
- 7 Csontváry kiadatlan önéletrajza. In *Csontváry-életrajzok*. 81.
- 8 Csontváry: Energia és művészet. A kultúr ember tévedése. In *Csontváry-életrajzok*. 66–67.
- 9 Csontváry levelezése Keleti Gusztávvval. In *Csontváry-életrajzok*. 40–41.
- 10 *Csontváry-dokumentumok II.* 61.
- 11 *Csontváry-dokumentumok I.* Csontváry-írások Gegesi Kiss Pál hagyatékából (A kötetet szerkesztette, jegyzetekkel ellátta, a bevezető és a záró szöveget írta: Mezei Ottó) Új Művészet Kiadó, Budapest, 1995. 80.
- 12 Csontváry kiadatlan önéletrajza. in *Csontváry-életrajzok*. 90.
- 13 *Csontváry-dokumentumok II.* 177.
- 14 *Csontváry-dokumentumok I.* 76.
- 15 Uo. 154.
- 16 Csontváry: A hadiárvak, rokkantak alapja javára tervezett kiállítás vázlatának részletei. In *Csontváry-életrajzok*. 112.
- 17 A kései rajzvázlatok státusza alapján Csontváry képalkotó módszerét és a vázlatok helyes nézetét meggyőzően rekonstruálja Czákó Ferenc restaurátor. Ld. Czákó Ferenc: *Új felfedezések Csontváry kései rajzain / Hogyan módosítja egy restaurátor megfigyelése a művek értelmezését?* In Műértő, 2007/február.

Álmaimban AMERIKA

Az *amerikai fiú* olvasása közben visszatértek gyerekkori élményeim, vágyaim. Amennyiben egy szóval kellene összefoglalni az érzéseimet, az nem lenne más, mint: az elvagyódás. Elvagyódás egy másik, izgalmas világba, a filmek, a képregények birodalmába, ahol mindig történik valami, ahol különlegességek várnak, ahol kitörhetünk unalmas, láthatatlan hangyalétünkéből, ahol hősök/hősnők, megmentők/megmentettek lehetünk, igaziból vagy csak órákra, de megvan rá minden esély.

Csepregi János eszmecseréink során és a vele készült interjúkban is megfogalmazta, hogy bár ő a Dunántúlról, nem az Alföldről származik, mindenképpen egy általa elképzelt, barátai által színesen lefestett vidékhez, „elzárt”, fiktív területhez, településhez, ugyanakkor saját környezetéhez, a kelet-európaisághoz is kötődő élményekről szeretett volna írni. A Toroczkay Andrással való beszélgetésnek az *Irodalmi Jelenben* leközölt változatában a következő olvasható: „Valamiért úgy tűnt, úgy tűnik, hogy az a világ meszebb volt a bécsi videóktól és Budapesttől, mint a mi Tolnánk. A könyv szempontjából persze a többszörösen perifériális lét miatt mindenképp szerettem volna a hőszámot, hőseimet egy Kunmadaras mellé álmodott, kitalált faluba költöztetni.”¹

Ilyen, a Szolnok-közelethez hasonló, „perifériára szorult terület” elég sok volt a nyolcvanas években, hazánkban, így gyerekkorunkban sokan találkozhatunk azzal az áthidalhatatlannak tűnő távolsággal, ami egy magyarországi falu vagy kisváros és a nyugat-európai nagyvárosok, vagy Amerika között húzódott. A messzi távolból a kapitalista országok megszépültek, a könnyen fogyasztható, hozzánk eljutó popkultúra termékei könnyed, gondtalan életet ígértek, a Coca-Cola, a Depeche Mode együttes és a 44-es Magnum a szabadság jelképévé vált.

Emlékszem arra az időszakra, amikor még azt gondoltam, hogy Ma-

Csepregi János:

Az amerikai fiú

Ulpius-ház, Budapest, 2013

donna, Olivia Newton-John vagy Brooke Shields nem jár toalettre, a „csipitriki” meg a Barbie baba csodaszámába ment és a lányok számára ugyanolyan szimbólummá vált, mint a fiúk számára a svájci bicika vagy a zenélő kvarc. A *Dirty Dancing*, a *Grease* és a *Flashdance* voltak a mi *Rambóink*, *Terminátoraink* és *Rockyjaink*, Kim Basinger a mi Schwarzeneggerünk, Tom Cruise a Vörös Szonjánk. Az érzés viszont ugyanaz volt, megélni a háttartalanságot lóháton száguldva az indiánok ősi földjein, az amcsi városok tánctermeiben vagy a startvonalnál állva kockás zászlóval kezünkben az éjszakai autóversenyzők vagány, szívöglesztő babájaként.

Csepregi János regénye azonban nem csak kordokumentum, túlmutat egy ábrándozó kissrác elbeszélésén. Legfontosabb eleme nem a névtelen mesélő főhőse cselekedeteinek, hanem a veszteségérzés megélésének bemutatása. Az álmok megtestesítőjének, az „amerikai fiúnak” az elvesztésével ugyanis eltűnik a másik által meghatározott identitás, a korábban stabilnak hitt világkép. A laza, sztorizgató történet már az első fejezet végén átalakul, amikor Feri, a falusi általános iskola központi figurája, a tekintélyszemély meghal. Az élet ennek ellenére megy tovább, az összeomlott világot újra fel kell építeni. A kérdés az, hogy miként, milyen alapokra, amikor a hétköznapi valójában sivárak és unalmasak, amikor eltűnik a remény, egy szebb élet ígérete, amikor szürke, cikizhető, gyáva kisegerekké válunk egy olyan helyen, ahol a legnagyobb izgalmat a peremetező helikopter felszállása és a szovjet ifjúsági találkozó, a valódi veszedelmet pedig a nyolcadikosok, a „juhászelődök” és nem az úrlények támadása jelenti.

Ám Feri halála nem lehet a fantázia világának pusztulása egyben, a szomorú eset és annak körülményei valójában szükségesek ahhoz, hogy a Romet Pony-s srác megmaradhasson a hő szerepében, hogy továbbra is a *másik* szimbóluma lehessen, nem csupán egy sebezhető ember, egy a sok közül. Halálával nem tűnhet el minden, ami szép volt, nem vesztet el a remény, az illúzió. Az új tapasztalatok megélésével párhuzamosan mindazonáltal a fantázia birodalma is kegyetlenebbé és kuszábbá válik. A gyermeki hit és fanatizmus abszurd, veszélyes helyzeteket teremt, meggondolatlan cselekedetekre készítet, felülírja, ledönti a valóság állította korlátokat, a fennmaradás és a továbblépés eszköze. Néhány kritikus, többek között Demus Zsófia² túlzásnak tartja az álom és a valóság ilyen nagyfokú keveredését, a gyors témaváltásokat. Mások, mint Csufor Lilla,³ a tizenkét éves fiú sajátos mesélői magatartásának, a hiteles, gyermeki nézőpont kivételének tudják be a Csepregi által alkalmazott szövegépítési módszert, technikákat. Jómagam Kántor Zsolt *Népszabadságban* publikált gondolatához kapcsolódnék, amely tökéletesen kifejezi a szerző szövegalkotási módszerének a nagyszerűségét: „A szóban forgó ifjúsági regény hibátlanul megkomponált mű. (...) Az amerikai fiú nézőpontja minden ironiát nélkülöz, teljes beleéléssel adja vissza azokat az érzéseket, amelyeket a narrátor, a tizenkét éves srác átélt. (...) Az arc az európai kultúrában a személynév felvételével elkerülhetetlen feltétele, ez viszont olyan sajátosság, amellyel az árnyak, az álomlények nem rendelkeznek. Igazi kvantumstatisztikai érdeme a szerzőnek, hogy az emlékezet és az ébrenlét közötti »senki földjén« teremt játékteret. Kicsipenti a nagy egészéből azt az időbuborékot, amely a történet maga, az álomi »túlán« zárványát, ahol mi, olvasók is bennfentesként kedvünkre nézelődhetünk.”⁴

Csepregi Jánosnak a harmadik könyve, egyben az első regénye *Az amerikai fiú*. A hosszú lélegzetű prózai munkák felépítése, megszerkesztése számtalan buktatót és csapdát rejt magában, ám Csepregi őszinte hangvételű, humoros, mégis torokszorító műve elkerüli ezeket. Nem ideologi-

INTER INTER INTER INTER

zál, aktualizál vagy humorizál feleslegesen, szövege, annak ellenére, hogy véleményem szerint az egyik leggondosabban felépített mű a kortárs magyar irodalomban, játszi könnyedséggel tekeri láthatatlan ujjai köré az olvasót olajozott stílusával, és azzal, hogy hűen megjeleníti egy tizenkét éves, a nyolcvanas években élő fiú gondolatvilágát, érzéseit, mindennapjait. Ennek ellenére (nekem is) hiányérzetem támadt a prózai munkát olvasva, az események bővebb kifejtése ugyanis „igazi” nagyregénnyé tehetné volna a kötetet. A történet rövidege dacára mégis „nagyregényként” kezelhetjük, melyet a modern környezetbe helyezett „pálcák” téma, a pszichés traumák bemutatásának egyedisége tesznek egyedülállónak. Az *amerikai fiú* izgalmas, nosztalgizásra csábító, lebilincselő olvasmány, a szerző érzékeltesen festi le a fiatal narrátor lelkiállapotát, vívódásait, csatáit, változásra való hajlamát és eredményeit, a kisfiú szenvedélyei mellett pedig a mi szenvedélyeinket is felkorlácsolja. A régi emlékek ismét felszínre kerülnek, hogy megmozgassanak. Vagyis, előtűnik a cél: „Irány Amerika!” Az, hogy hogyan értelmezzük jelmondatunkat, hogyan jutunk el „Amerikába”, csak rajtunk áll!

JEGYZETEK

- 1 Az alföldi-amerikai Pál utcai fiú, Toroczky András interjúja Csepregi Jánossal, Irodalmi Jelen, 2013. október 13. <http://www.irodalmijelen.hu/2013-okt-13-1451/az-alfoldi-amerikai-pal-utcai-fiu>
- 2 Demus Zsófia: „Amerika” meghalt, mi meg itt maradtunk, Ambroozia, V. 2014/1 <http://www.ambroozia.hu/index.php/kritika201401/demus-zsofia-amerika-meghalt-mi-meg-itt-maradtunk-csepregi-janos-az-amerikai-fiu-cimu-koteterol>
- 3 Csufor Lilla: Game over – Press start to continue? Szépirodalmi Figyelő, 2013/6, 78–84. (81)
- 4 Kántor Zolt: Eredeti krapek, Népszabadság, 2014. április 12. szombat, Kultúra – Könyvszemle rovat, 17.

■ **Debreceni Boglárka** (Salgótarján, 1981): író, költő, kritikus, művészettörténész, kulturális antropológus, az *Irodalmi Centrifuga* főszerkesztője. Eddig megjelent könyvei: *Bébi-kommandó* (2010), *Semmi mozdulat most* (Mikszáth Kálmán összes fényképe, válogatott ábrázolások, 2010), *Panoráma* (2013).

Borgos Anna a hazai nő történeti kutatások jellegzetes figurája. Ezt a kijelentést olvasva bizonyára többen bizonytalanul kutatni kezdenek emlékeztükben, hogy pontosan mit is értünk nő történeti kutatások alatt. Vajon a történettudomány egy kis alosztályáról van-e itt szó, vagy az élettörténeti narratívumokat vizsgáló tudományok egyikéről, pontosan hol is zajlanak ezek a kutatások, és kik is pontosan az alapvető és még alapvetőbb „nő történetészek”. Nem csoda ez a töprengés, hiszen „ilyen témájú”, vagyis a gender-szempontra érvényesítő kutatások, a nemek biológiai mítoszait, ezek történeti alakulását, identitásképző szerepét, nyelvi-irodalmi reprezentációit, valamint e konstrukcióknak társadalmi beágyazódását és az egyéni élettörténetekben való megképződését feltérképező, a feminizmus társadalmi mozgalmának és a nőemancipációnak alakulását leíró vizsgálódások elsősorban zajlanak a bölcsészkarok történeti tantermeiben, vagy az anglistika-amerikanisztika tanszékeken. Ma Magyarországon kizárólag a Közép-Európa Egyetemen folyik diszciplínaként elkülönült, intézményesített gender-oktatás, elsősorban szociológiai és nyelvészeti aspektusból. Igen kevés publicitást kapott például a 2013 októberében az első magyar női választójogi gyűlés századik évfordulójára az ELTE BTK Új- és Jelenkori Történeti Tanszéke és a Magyar Történelmi Társulat Nő történeti és Társadalmi nemek szakosztálya által szervezett konferencia, ami a hazai „nő történetészet” legnagyobbjait, Acsády Juditot vagy Pető Andreát is felvonultatta. Vagy csak kevesen tudják, hogy az idén ünnepli 10. évfordulóját a minden évben ősszel a Szegedi Tudományegyetemen Barát Erzsébet és kollégái szervezésében megrendezésre kerülő gender-konferencia, ahol irodalomtörténetészek, nyelvészek, szociológusok, pszichológusok értekeznek „részletes szemüveggel”. Nos, ezek az események természetesen nem pótolhat-

Borgos Anna: *Nemek között, nő történet, sexualitástörténet* Noran Libro, Budapest, 2013

ják a hazai gender-kutatások hiányzó intézményi-összefogó hátterét, de talán jelzik, hogy a hiányzó vagy bizonytalan társadalmi és tudományos presztízs erősödőben van. Az intézményes háttérre annál is inkább szükség lenne, mivel ez a szemlélet nem szorítható bele a hagyományos tudomány-specifikációba, a társadalmi nemek konstrukciójának vizsgálata ugyanis létmódjában interdiszciplináris, ahogyan ezt Borgos Anna tevékenysége is jól példázza.

Borgos az MTA Pszichológiai Kutatóintézetén belül a társadalomlélektani osztály kutatója, de tevékenysége nem köthető egy tudományterület esz-közkezdéséhez, érdeklődési köre, mint ahogyan azt a 2011-ben Szilágyi Judit irodalomtörténésszel közösen a Noran Kiadó gondozásában *Nőírók és író nők a Nyugatban* címmel megjelentetett monográfiája is mutatja, az irodalomtörténet, irodalomtudomány és pszichológia határmezsgyéjén mozog. Ebben a kötetben a szerzőpáros a *Nyugatban* legtöbbet publikált 10 női író életrajzát, helyenként pszicho-biográfiáját nyújtja, felvázolva egyúttal a többnyire torzóban maradt, illetve töredezett alkotói pályát-életművet, miközben vizsgálja a női író identifikációs lehetőségeinek társadalomtörténeti, irodalmi és pszichológiai összefüggéseit. 2007-ben Borgos Annának kötete jelent meg *Portrék a Másikról* (Noran) címmel, amelyben a korabeli nő szerep-stratégiák részletes felvázolását követően elsősorban Török Sophie, Kosztolányiné Harnos Ilona és Böhm Aranka esetében a három öntörvényű, alkotó energiákkal bíró egyéniségnek a hagyományos női szerepek és nemi korlátok áthágásának más-más boldogság-boldogtalanság mintázatokat kialakító párkapcsolati útjait rajzolja fel. 2013-ban pedig ugyancsak a Noran Kiadó je-

lentette meg *Nemek között* címmel Borgosnak az elmúlt tíz évben íródott és elsősorban már publikált tanulmányainak és recenzióinak gyűjteményes kötetét, jelen írás közvetlen tárgyát.

Ebben a kötetben számomra elsőként a sokrétűségében is alapos precizitás a szembeszökő. Borgos otthonosan mozog az irodalomelmélet, a feminista és nem feminista irodalomtudomány mezején, a 19. század végének és a 20. század első felének kultúrtörténeti terepén, hazai pálya számára az identitásvizsgálat, a nemi identifikáció pszichológiai vetülete, a pszichoanalízis és az orvoslás-történet. Nagyon árnyaltan, sokrétűen közelít tárgyaéhoz. Más kérdés, hogy a fülszöveg által „szerteágazó kutatásokként” aposztrófált tevékenységből kirajzolódik-e az az „összefüggő kép”, amit az előző ígér, „a századelő irodalom- és társadalomtörténetének egy összefüggő szelete”. Aki, miként én is, a tanulmányok egy részét már ismerve, a cím alapján valamiféle szintézist vár, az, bizony, csalódnai fog.

A kötet elsősorban és döntően saját kutatásokat közlő tanulmányokat, másodsorban pedig, arányait tekintve kiegészítésként, könyvrecenziókat tartalmaz. A tartalmi arányok és a „műfaji önérték” ellenére számomra a kritikus tevékenység legalább annyira tanulságos, ugyanis a szerző sajátos és összetett elméleti pozícióját teszi explicitebbé. Már a legkorábbi, 2000-ben megjelent, Séllei Nóra *Lánnyá válik, s írni kezd* című kötetéről írt kritikájában nyilvánvalóvá válik Borgosnak a feminizmus és pszichológia kapcsolódásainak beható ismeretén is alapuló gender-tudatossága. Séllei nyelvhasználatában rámutat a maskulin/feminin kettősséget kialakító normatív beszéd beszüremkedéseire, illetve a szakirodalmi interpretációkban a nemek esszencialitását állító, illetve azokat nem egyértelműen társadalmi konstrukcióként elgondoló elméletek problematikusságára. Valamint lábjegyzetben utal arra a fejlődésre, ami ezen recenzió megírása óta a hazai irodalomtudományban már végbement, végbemenőben van. (Így Séllei Nóra *Miért félünk a farkastól? Feminista irodalomszemlélet itt és most* című 2007-es kötetére, ami már külön fejezetnyi részben közli a magyar szerzőktől hazai pályán

megjelenő egyre terebélyesebb szakirodalom bibliográfiáját.)

A Kende Anna szerkesztette *Pszichológia és feminizmus* című 2008-as kötetéről írt recenziójában elsősorban szűkebb szakterületének, a pszichológiának hazai helyzetét vizsgálva jegyzi meg: „a nemek és szexualitások összetettebb vizsgálatának Magyarországon nincs egyelőre helye, helyi értéke”. Majd hosszan elemzi azokat a kutatási irányokat, amelyek megmutatják, hogy pszichológia és feminizmus kölcsönhatásában hogyan alakulhatnak át a tudományterület premisszái, határai, alapfogalmi. És éppen ez az a terep, ez az a termékeny határmezsgye, amelyen Borgos Anna tevékenysége is mozog, talán úgy is fogalmazhatnánk, amit itt-hon személyesen is kijelöl: a pszichológiai tudásnak, szemléletnek a humán tudományokhoz illesztése, az irodalmi szövegeket és figurákat reprezentációként is kezelő, női történetbe torkolló inter-diszciplinaritás.

Az egyes diszciplínák elméleti közegeiben könnyedén mozgó szerzőnek Gertrude Steinről, Török Sophie-ról, Kovács Júliáról, Madzsarné Jászi Alice-ről, Vay Sándor/Saroltáról írt „arcképtanulmányait” olvasva felmerül a kérdés, mennyire érvényesül a kötet egészében a sztereotípiák vizsgálata mellett egyúttal eloszlátásuknak a szándéka? Mennyire következik a gender-tudományokban való alapos felkészültségből az újraolvasás, mennyire érvényesül Borgos e kötetben megmutatkozó kutatótevékenységében, ahogyan ő maga ezt az Elisabeth Badinter francia társadalomtörténésznek az anyaság modern mítoszát megrajzoló, *A szerető anyja* című könyvéről írt recenziójában megfogalmazza: „a tabudöntögetés elismerésre méltó következetessége”. A megvizsgált élettörténetek Borgos esetében hangsúlyozottan elbeszéltek is: a történet-mesélés diszkrét bája, s a néhány esetben szinte érintetlen terepen mozgó pionír-pátosz kifejezetten olvasóbarát, vélhetően szélesebb közönség érdeklődésére számot tartó szövegeket eredményez. A regény- és novellainterpretációkban felvázolt kontextusok, az irodalmi szövegek kortörténeti reprezentációként kezelése, az irodalomtudományos eszközkészlet ellenére, a meglevenedő

nőtörténelem hangulata felé viheti az olvasást, maga is történetmeséléssé, tehát ilyen értelemben „irodalommá” válik. Vagy más nézőpontból megfogalmazva, az irodalmi reprezentáció töredékességére kárhóztatott női élettörténetekben megszólaló hangoknak lennének mi a hallgatói.

A Noran Kiadó arculatához jól illeszkedik ez a „klíma”, a polgári világ iránti ezredfordulós nosztalgia, a múlt, identitását elődei történetében kereső női olvasóközönség kiszolgálása. A kiadó számos idekapcsolódó, a 20. század első felében íródott primer szöveget is megjelentetett, így Kosztolányiné Harnos Ilona két memoárkötetét, *A burokokban születtem* címűt és a Kosztolányi halála utáni időszakról szóló *Tüzes cipőbent*, illetve a Hatvany által felkarolt, bordélyházi takarítólányból festőnővé lett Árva Mariska naplóját. Ebben a kötetben is láthatunk példát eddig ismeretlen női szövegek feltárásának gesztusára, a Lesznai Anna naplókiadását vagy Fehér Judit, alias Rosenfeld Bella novelláit kísérő írásokban. Más kérdés, hogy az elfeledett nők életútjának, szövegeinek megmutatásával, a „küldj egy jelet letről felfelé” gesztussal mennyire sikerül egyúttal tudományos beszédhelyzetbe is hozni őket.

A Spanyol menyasszony *életrajzi és női történeti referenciakeretben* alcímet viselő írásban például az igazi tét valójában nem a szöveginterpretáció kérdésköre, hanem magának a történeti figurának a felidézése: Csáthné Jónás Olga alakja ugyanis, ahogyan Borgos fogalmaz, Lovas Ildikónak a *Spanyol menyasszony* című, ellenmítoszt teremtő regényéig, afféle arc nélküli csatolmányként volt/nem volt jelen a Csáth-recepcióban. A szerző Jónás Olga és Csáth levelezéséből próbálja összeállítani a történetet, és összeveti a Lovas Ildikó-regényben megrajzolt verzióval. Borgos értelmezése szerint Csáth morfiom hatására elmélyült paranoid személységzavarának egyoldalú áldozata a felesége, házasságuk a bántalmazó kapcsolat mai fogalmának minden kritériumát kimeríti, az érzelmi zsaroláson át a fizikai erőszakig, a másoktól való eltiltáson keresztül egészen a gyilkosságig. Az irodalmi szöveg vizsgálatánál ilyen intenzíven nem irodalmi szempont-

kat érvényesítő közelítésre talán nincs több példa Borgos kötetében, mindenestre, talán a Lovas-regény kiválósága miatt, az irodalmár-beállítódású olvasó nem titkolhatja kétségeit, a „hütlén” szövegkezeléssel kapcsolatos aggályait. Jó-jó, hogy Lovasnál Jónás Olga viszarúg, és az eredeti Olga minden bizonnyal sokkal kiszolgáltatottabb volt, s mindez, persze, engem is megrázott, de azért a *Spanyol menyasszony* mégiscsak egy eredeti narrációs megoldásokat tartalmazó, a nő–férfi dichotómia klasszikus elítélését is átíró, értelmezői ízlélembimbókat alaposan csiklandozó, izgalmas irodalmi mű!

Borgos, persze, világosan leszögezi, például a Török Sophie-ról írt tanulmányban, hogy irodalmon kívüli szempontok mentén vizsgálja az adott szövegeket, ugyanakkor, mondjuk, Árva Mariska naplójának kortárs recepcióját összefoglalva, a vizsgált kritikáknak az irodalmisággal kapcsolatos kategóriáit nagyon is irodalomtudományos szemüveget feltéve értelmezi. Ugyanez tapasztalható a Vay Sándor/Saroltáról szóló írásban is, amely talán legpregnansabb példája Borgos tudományos-szépirodalmi eszközkészletének. Felvázolja az adott történeti-kulturális horizontot, a kortársak nézőpontjának memoárokból, levelezésből és a korabeli sajtóból történő rekonstrukciójával. Számomra a tanulmány egyik legfontosabb tanulsága, hogy „Vay tehetséges és produktív és viszonylag elismert szerző volt, szakmailag és szociálisan mégis a periférián maradt, s ennek sejthetően köze van nemi határátlépéséhez, nehezen behatárolhatóságához”. Ugyanakkor a tanulmányban a perspektíva alapvetően a nemi identifikáció pszichológiai vetülete marad: a férfiruhában járó grófnőről írt tanulmány szoros kapcsolatban áll a kötetben utána szereplő, a századelő orvosi szakirodalmában az Amor lesbicushoz fűződő elméleteket és a hozzájuk kapcsolódó megnevezéseket vizsgáló írással.

A tanulmányok gyakran párokról szólnak, a nőt mint kapcsolatrendszerben létező lényt látjuk: a párkapcsolati analízisek és szöveginterpretációk egyrészt a nőt hagyományos szerepkörökben tartó és elnyomó polgári házasság válságáról, kettős erkölcsének elfo-

gadhatalanságáról, másrészt a határátlépés nehézségeiről, identifikációs és beilleszkedési problémáiról tudósítanak. Ilyen rövidebb párkapcsolati analízist kapunk az egyik recenzióban az eddig szinte ismeretlen Bródyne Rosenfeld Bellának, írói nevén Fehér Juditnak, és Bródy Sándornak válással végződő házastársi konfliktusáról is. Borgos véleménye szerint a házasság kudarcából kivezető út Rosenfeld Bella számára az új identifikáció, az íróvá válás, amely, bár nem hozott létre nagy életművet, Márton László szerint nem marad alatta a *Nyugatban* megjelenő novellisztika átlagszínvonalának. Ebben az írásában Borgos csak zárójel utalásokban ugyan, de megpróbálja a nőszempontú írás „másik”-jának, jelen esetben Bródynak a nézőpontját is közvetíteni. Számomra a kettős olvasásnak ez a felvillantása teszi érdekessé ezt a rövid, továbbgondolási pontokat megjelölő szöveget.

Ebben a perspektívában a tabudöntögetéshez leginkább a szubverzív nemi kapcsolatok öndefiniálását érintő *Nemek között*, illetve a lesbikusság jelenéhez is kapcsolódó tanulmány, a *Diskurzusok a kétanyás családokról* című írás köthető. Ezekben a tanulmányokban teljesen más módszertannal találkozunk, mint a korábban emlegetett, az irodalom határmezsgyéjén mozgó vizsgálódásokban: az internetes szövegek, személyes interjúk jelentik a hivatkozási pontokat. „A kategorizáció kényszere és nehézsége erős diszkomfortérzetet kelt” – írja Borgos a kötet címadó tanulmányában, amelyben internetes fórumok diszkurzusvizsgálata és életinterjúk alapján beszél a biszexuális identifikáció problémáiról a mai magyar társadalomban. Mintha a kategorizáció kényszere lenne a rákfene: a múlt, a nőtörténet, megannyi e kötetben is nagy számban elbeszélte női szenvedéstörténet tanulsága is, a femininnek mint elkülönülő kategóriának szűkössége, a feminin–maszkulin nemiszerep-dichotómia kényszerítő drámája. Az ebben vergődők, lásd hisztériások, és az ebből menekülők, lásd homoszexuálisok, patologizálása. Mindössze két pozitív történeti példa szerepel a könyv lapjain. Az egyik Gertrud Stein jellemzően nem közép-európai története az

első tanulmányban. Ebben Borgos elsősorban az Alice B. Toklasszal együtt élő, és élettársa nevében magáról naplót író, szalonjában a francia avantgárd művészeinek egyik bázisát adó írónő összetett identifikációs játékát vizsgálja. A másikban pedig Madzsarné Jászi Alice életművének bemutatása történik, aki férjével és lányával közösen hozza létre azt a komplex szellemi-oktatási központot a budai Nyúl utcában, ahol nemcsak mozdulatművészetet oktattak. Sok nő számára diplomát és tanulási lehetőséget jelentettek az 1920-as években, és talán abba a folyamatba is beilleszthető volt ez a törekvés, ahogyan a modern nő a 20. században egyre inkább birtokba vette saját testét. Borgos Anna ebbe az összefüggésbe helyezi el a kötet borítóján helyet kapó, Kövesházi Ágnes mozdulatművésznőt ábrázoló fotót is. Értelmezésében a ruhátlan, szabadon lélegző test a konvenciók levétkezésének, s így módon a tanulmánykötet szellemiségének emblémája. A szépia-árnyalat egyrészt megidézi a nő figurájának történeti kontextusba helyezését, másrészt a képen végtelen tengerként érthető vízfelület háttére, és a belőle sziklán kimagasló nőnek az együttese utalhat a nőiség archetipikus aspektusának, ugyanakkor individuális megformáltságának harmónia-esélyére.

Borgos Anna könyve érdekes olvasmány azok számára, akik még járatlanok a századelő nőtörténelmének és a gender-szempontú vizsgálódásoknak a terepén, és inspiratív olvasmány azoknak is, akik már tájékozottabbak ezeken a területeken. Ugyanakkor a könyv olvasása után megmarad a hiányérzet, sőt némiképp fokozódik: igazán elkelne már az a nagytörténet, ahová ezek a mikroszálak összefutnak, jó lenne, ha lassan kirajzolódna a hazai századelő nőirodalmának társadalomtörténetbe és más interdiszciplinaritásokba ágyazott, összefüggő kerete. ■ ■ ■

■ **Jéga-Szabó Krisztina:** tanár, a szegedi József Attila Tudományegyetemen végzett magyar-történelem szakon, jelenleg az ELTE Modern Magyar Irodalom tanszékének Phd-hallgatója, kutatási területe a Nyugat-korszak nőirodalma.